

HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

GOBBY FEHÉR GYULA HÁROM NOVELLÁJA

PAP JÓZSEF, NAGY ZSUZSA
ÉS PRESSBURGER CSABA VERSEI

DEÁK FERENC DRÁMÁJÁNAK
BEFEJEZŐ RÉSZE

B. FOKY ISTVÁN REGÉNYRÉSZLETE

HÁROM MÉLTATÁS
NAGY SÍVÓ ZOLTÁN KÖNYVÉRŐL

KÖNYV-
SZÍNI- KRIKKA
KÉPZŐMŰVÉSZETI

2004

Április

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
LXVIII. évfolyam

Fő- és felelős szerkesztő:
Bori Imre

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bordás Győző
Buzás Márta

TARTALOM

- Gobby Fehér Gyula:* Három novella 429
Pap József: Baráti felköszöntő 2003-ban (*vers*) 447
Németh István: Papírszeletek (*esszé*) 449
Nagy Zsuzsa (Škofja Loka) két verse 456
Nagy Farkas Dudás Erika: Rövidszünet (*próza*) 458
Pressburger Csaba-Saul: Rendkívül jó állapot (*versek*) 460
Milica Mičić Dimovska: A kiválasztott (*novella*) 464
B. Foky István: Visszavádítás (*regény, V.*) 482
Deák Ferenc: Zárványfények (*irodalmi forgatókönyv, II.*) 495

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

- Sava Babić:* Esterházy Péter harmóniája és diszharmóniája (*tanulmány, III.*)
515
Varga István: Egy regénytípus csodálatos metamorfózisai (*tanulmány*) 529

IRODALMI MÚZEUM

- B. Szabó György (1920–1963) magánlevelezéséből IV. (Közzéteszi Szloboda
János) 535

HÁROM MÉLTATÁS EGY KÖNYVRŐL (Nagy Sívó Zoltán: *A főváros árnyékában*)

- Bori Imre:* Vojlovica krónikája 548
Kalapis Zoltán: Valóságunk tükre 549
Németh Ferenc: Falu a város szorításában 551

HÁROM NOVELLA

GOBBY FEHÉR GYULA

AZ ÖRÖK MELLÉKVÁGÁNY

Videójáték a Vajdasági Magyar Televízió részére

(HANG)

Hajdan a hajó volt az egyedüli közlekedési eszköz messze utakra. A Dunai Gőzhajós Társaság mindjárt a kezdet éveiben szervezett állomást Újvidéken. Teherforgalma évi átlagos számításban 150 ezer méter-mázsa áru volt.

Előtte csak lovas kocsikon folyt a közlekedés. Azután megindult a postakocsi-forgalom, még később a Gyorsposta is.

A vasúti közlekedés alapját az 1867-ben meghozott A vasutak és csatornák építése végett létesítendő kölcsönről szóló törvény vetette meg, amelynek 13. cikkelye felhatalmazta a minisztériumot, hogy 60

(KÉP)

Gőzhajó a Dunán. A háttérben Pétervárad.

Egy postakocsi áll az úton.

Vasúti sínpár. Kissé füves.

millió ezüstforintot vegyen fel vasútépítési célokra. A budapest–zimonyi fővonalat 1880-ban kezdték meg. Mihelyt a vonal építését a törvényhozás kimondta, Újvidék város törvényhatósági bizottsága 1880. évi június 23-án tartott közgyűléséből feliratot intézett a kormányhoz, melyben az Újvidéktől Péterváradig vezetendő dunai vasúti hídnak oly kiépítését kéri, hogy annak párkányzatán gyalogosok és kocsik is közlekedhessenek. 1883-ban a vasút megnyílt a közlekedésnek, és első évben felszállt rá 112 ezer személy, leszállt ugyanannyi.

A kamera lassan megfordul,
a sín pár most ellenkező
irányba vezet.

Az államvasúti rendszer kiépítése során sor került az Újvidék–Zombor vonal megnyitására is. Ez az a vonal, amely köré a századforduló táján a legtöbb magyar munkás házat épített. Először Darányi-telepnek nevezték el, mert kitervelését a Darányi Ignác nevű miniszternek tulajdonították, aztán csupán egyszerű Telep maradt a maga egyszerű lakóival. A vasút nagy hatással volt a környékre. Reggelente a zombori vonat füttye keltette fel a legtöbb alvót. Az öngyilkosoknak se kellett többé messzire menniük veszélyes terveik megvalósítására. A gyerekeket mindenki azzal a felkiáltással bocsátotta útra: Nehogy elüssön a vonat!

Az én nagyapám is vasutas volt. Mindjárt a sínek mellett húzta föl a házát. Nagyon szerette a munkáját. Amikor hazaérkezett, a mozdony lassított, hogy kényelmesen leugorhasson a háza előtt.

Egy öreg vasutas fényképe.

A nagyanyám alig várta, hogy az öreg hazaérjen. Tizenkét gyereket szült neki. Fel is nevelték mindnyájukat. Az én apám volt az ötödik a sorban.

Egy öreg néni fényképe.

Mi is a vasút mellett laktunk. Mi már csak hárman voltunk testvérek.

Középkorú munkás fényképe.

Édesanyám azt mondogatta, három is sok, ha annyit esznek, mint mi. Az biztos, hogy szeretek enni.

Középkorú asszony fényképe.

Sokat játszottunk a síneken. Soha egyikünknek sem esett baja.

Három gyerek áll a ház előtt.

Megszoktuk a vonat zaját, természetesnek tartottuk, hogy a házunk előtt robog el. Inkább döcögött. A vonat ablakában szép lányok álltak, integettek.

Vasúti sín pár.

Szinte mindegyikbe belcszerettem.

Egy szőke leány fényképe.

Elképzeltem, milyen életünk lenne.

Másik.

Egyszer megállt a gyors, és megismerkedtem egy hódsági gimnazista lánnyal.

Másik.

Sokáig leveleztem vele. Nem is tudom, miért maradt abba a dolog. Pedig olyan szerelmes voltam, hogy éjszaka a párnám alá tettem a fényképét.

Másik.

Aztán az egyik szomszéd kislánnyal együtt néztük az esti vonatot.

Másik.

Később már nem is a vonatot néztük. Hanem egymást.

Másik.

Sétáltunk a síneken. Estefelé, ha elment a zombori vonat, sokan sétáltak a síneken. Mi is szerettük azt a magányt, amit a vasúti sínek biztosítottak. Éppen megkaptam a katonai behívót, amikor váratlanul elmaradtak a vonatok. Apám olvasta az újságban, hogy a közúti közlekedés váltja fel a vasútit. Nem egészen értem, miért kell azt felváltani, ha egyszer működik. Éppen akkor szedték fel a síneket, mikor hazaértem a katonaságból.

Vasúti sín pár.

(Döndül a sín.)

Hatalmas kalapács csap le a sín vasára.

Megváltozott az életünk.

Leccsap a kalapács.

(Csattanás.)

Mire hazatértem, a menyasszonyom más-hoz ment férjhez.

Leccsap a kalapács.

(Csattanás.)

Édesapám nyugdíjas lett, nekem munkába kellett állnom, hogy megélhessünk.

Lecsap a kalapács.

(Csattanás.)

A barátaim közül sokan Németországba mentek dolgozni. Többen még messzebb. Ausztrália volt a divat.

Lecsap a kalapács.

(Csattanás.)

Megváltozott a Telep képe. Egyre kevesebben tudtak magyarul. Egyre több régi házat bontottak le.

Lecsap a kalapács.

(Csattanás.)

Ezt nevezték társadalmi haladásnak, de én keserűen néztem, hogy szétverik a régi világomat.

Lecsap a kalapács.

(Csattanás.)

Morgolódság agglegény lettem. Anyám mondja ezt. Huszonegy éves vagyok.

Lecsap a kalapács.

(Csattanás.)

A munka mellett tanulok is. Ha befejezem az egyetemet, lehet, én is eltűnök innen.

Lecsap a kalapács.

(Csattanás.)

Nincs kedvem sétálni se.

A felszedett sínek nyoma.

Olyan üres és elhagyatott lett az utcánk. Vagy az én életem lett üresebb? A lelkemben összefonódik ez a dolog. A vasúti sínek eltűnése, a régi Telep eltűnése, a szerelmi csalódás, anyám korai halála. Csupa szomorú ügy. A síneket már csak az égben látom.

A kék égen repülő nyoma.

Messzire vezetnek. Talán mégis elindulok velük. Mikor a síneket felszedték, mintha saját gyökereimet tépték volna ki. Elvégre nagyapámat a sínek hozták ide a Telepre.

Vasúti sínpár.

Keresek magamnak olyan vasutat, amely új otthonba visz. Én alapítok otthont valahol. Egy olyan sínpár mellett, amelyet magam választok. Tán nem szedik fel az egész világon a megfelelő síneket?

(A szerkesztő úr azt kérte, olcsó legyen a film forgatása. Talán nem léptem túl a megadott kereteket.)

BENSÓVÉ TESZEL MINKET

Majd leestem a székről a múlt pénteken. Hív a portás, hogy megérkezett az apám, lejövök vagy pedig küldje föl. Melyik apám? Kérdeztem akaratlanul, de szerencsére azt hitte, viccelek. Akkor fölküldöm. Mondta nevetve. Akkor küldje. Mondtam, és mesterkélten vihogtam, hadd higgye, hogy mókáztam én is.

Ahányszor azt mondták az iskolában, küldd be az apádat, beszéljen az osztályfőnökkel, ahányszor ki kellett tölteni valamilyen űrlapot, amelyen ott tátongott a rovat: apja neve, ahányszor a barátnőim apjuk szokásairól meséltek, nekem mindig hideg hurok szorította össze a szívemet. Sokszor álmodtam, keresem apámat egy sokadalomban, de

nem lelem sehol, s miközben nézelődök, forgolódom, az emberek arcába bámulok, hirtelen rájövök, hogy nem ismerem az apámat. Ha mellettem állt volna abban a forgatagban, akkor sem tudtam volna, hogy kicsoda. Verejtékesen ébredtem az álom után. Néha sírtam is. A legrosszabb az volt, hogy mikor magamhoz tértem, be kellett látnom, igazat álmodtam. Nem biztos, hogy megismerném apámat, ha nem szólna hozzám.

Most pénzt követel. Gondoltam magamban, mikor leültettem az irodában levő kerek asztalka mellé. Nem tudtam elképzelni, mi másért keresett volna. Három éve dolgozom a miniszter mellett, még karácsonyi üdvözlőlapot se kaptam apámtól soha. Mikor megkérdeztem tőle, megiszik-e egy kávét, az arcát néztem. Az arcát, amelyre álomban se tudtam emlékezni. Az arcát, amely mögött más apáim arca sorakozott. Ott láttam Magót, a szobafestőt, a Fállábút, a kocsmárost, Giriczet, a bolgárkertészt, Kopecsnit, a zuglakatost. Ők mind azt mondták magukról, hogy apáim, s szinte mindnek el is hittem. Legalábbis ideig-óráig.

Apám arca ráncos volt. Ha megöregszem, rá fogok hasonlítani. Szeme vizenyős, bár lehet, hogy csak az ital tette azzá. Két foga hiányzik, de ez csak akkor látszik, ha mosolyog. Borotvátatlan. Mindig borostás arccal járt. Fiatalkorában is. Még emlékszem, hozzám dörzsölte arcát, aztán mosolygott azon, hogy kiabáltam. Szúr! Nem baj, hadd szúrjon. Mondta. Legalább majd emlékszel rám.

Emlékszem rá. Nem volt jelen, pedig mennyire hiányzott. Nem volt ott, mikor kidobott a tanító néni, mert az egész osztályból egyedül nekem nem varrt édesanyám kék munkaköpenyt. Nem is varrhatott, mert akkor már két hete egyedül éltünk a húgossal a házban. Anyánk valahol apabiztosító akción volt. Nem volt jelen, mikor a két Pálinkás fiú lehúzta a bugyimat, hogy közelről tanulmányozza, amit nem értett meg az emberi anatómiából. Hiába hivatkoztam pofonjaira, a Pálinkások csak röhögtek, mondván, nekem nincs is apám. Nem volt ott, mikor először játszottam végig első dalomat azon a harmonikán, amit állítólag tőle kaptam. Ma se tudom, valóban ő adta rá a pénzt, vagy édesanyám apahelyettesítő gyakorlatainak köszönhettem azt a kis Hohnert. Mindenesetre szerettem volna, ha együtt éneklünk velem a Julcsát, aki a kiskosarával kimegyen a piacra. Nem volt ott, amikor először csókoltam meg egy nyolcadikos fiút. Égett az arcom, amikor hazaértem. Azt hittem, mindenki látja rajtam, hogy én is nagylány lettem. Furcsálltam, hogy se

a húgom, se anyám nem szólt semmit. Ha ott lett volna apám, neki elmesélhettem volna az esetet. Ő talán nem nevetett volna ki. Talán.

Nincs pontos elképzelésem arról, milyen a jó apa. Lelkemnek az a része, amelyben apaképzetnek kellene lennie, merő seb. Azok, akikkel anyám hentergett, eleve gyanúsak voltak számomra. Jelenlétük úgy érintett, mintha idegenek hatoltak volna be a szobába. Miattuk távolodtam el anyámtól is. Nemcsak túrte, sokszor láttam, hívta is őket magához. Ágyába engedett férfiakat, akik nyíltan bámulták a testem, belecsíptek a fenekembe, ha azt hitték, senki sem látja őket. Egyetlen kívánságom az volt, szabaduljon meg tőlük minél előbb.

A kis Hohner nem helyettesíthette apámat. Szerettem és gyűlöltem egyszerre. Mikor játszottam rajta, mindig sírhatnékom támadt. Ha nem láttak mások, sírtam is, mint a záporoső. Sokszor belefáradtam a sírásba, száraz szemmel bámultam magam elé, fájdalmamat ki sem tudtam fejezni.

Apám apró kortyocskákat ivott, élvezte a feketét, s vizsla szemekkel tekintette át a hivatalt.

Sokra vitted. Mondta.

Sokra. Mondtam. Minek vitatkoztam volna vele. Sohase volt rendes állása. Nem tudta, milyen az, havi fizetésből élni. Nem állt és nem ült naponta nyolc kötelező órán át sehol. Számára valóságos kaland lehetett, mikor jelentkezett a portásnál. Igazi utazás, mire fölért a kormányépület második emeletére, s megtalálta a szobámat.

Szép ez az iroda. Mondta.

Szép. Mondtam. Nem mesélhettem el, mennyire nyomasztóan hatnak rám a halványzöldre festett falak, az olajfestékkal elhúzott falalja, a kopott bútorok, a minden áldott nap megtett fölösleges, de kötelezően ismétlődő cselekvések.

Itt aztán vidám lehetsz. Mondta. Szeme vizslatta arcomat. Szemmel láthatóan élvezte, hogy leánya ilyen fontos személyiséggé nőtte ki magát.

Nagyon vidám. Mondtam. Eszembe jutott, anyám mennyire sírt, mikor bejelentettem neki, többé nem lakom vele. Eszembe jutott, milyen kínkeserves kínlódás után találtam meg azt a hónapos szobát, amelyben ma lakom. Eszembe jutott húgom zokogása, mikor közöltem vele, őt nem viszem magammal, egyedül akarok élni, másoktól függetlenül először életemben.

Jó ember a főnököd? Kérdezte apám.

Jó. Mondtam. Nem gondolkodtam rajta, jó ember vagy nem jó ember a miniszter. Éppen elég erőfeszítésembe került meghódítani, kezemhez szoktatni, magamhoz edcsgetni. Füstszagú volt és borostás, mint a férfiak általában. Mogorva és falánk, mint a többiek. Kihasználta a helyzetét, hencegett és képzeltődött, mint mindenki. Emellett tudott kedves is lenni, képes volt hízelegni, bizonyos pillanatokban érzelmős volt. Szerintem nem sokban különbözött az átlagtól. Az átlag jó emberekből áll?

Kedvel téged? Kérdezte apám.

Persze. Mondtam. Irigyeimre gondoltam, akik mindenféle pletykát terjesztenek viszonyunkról. Vetélytársnőim jutottak eszembe, akik minden értéküket odaadták volna, hogy lefeküdjenek a miniszterrel. Rosszakaróimra emlékeztem, akik hol itt, hol ott jelentettek föl, hogy eltávolítsanak a minisztériumból. Mit ér, ha kedvel engem a miniszter, mikor annyian utálnak miatta.

Akkor boldog vagy? Kérdezte apám.

Letette a csészét, egy kockacukrot csomagolt ki, s hiányzó fogai közt a nyelvére helyezte.

Nem válaszoltam a kérdésre.

Szopogatta a cukrot, ráncos arca vonaglott, követhettem nyelvének mozgását. Mikor törődött az én boldogságommal? Tulajdonképpen mit akar?

Mintha megérezte volna, milyen kérdések merülnek fel bennem, elmosolyodott.

Végső ideje, hogy jobban megismerj. Mondta. Csak azért látogattalak meg, hogy ne legyünk teljesen idegenek. Végeredményben mégiscsak apád vagyok.

Erre se szóltam semmit.

Apám volt régebben is. Apára lett volna szükségem régebben is. Apám lehetett volna szükségletemben is.

Majd bejövök a jövő héten. Mondta. Ha többször találkozunk, bensővé válik a viszonyunk.

Ki akartam kísérni, de ellenkezett.

Föltalálom magam. Mondta a folyosón. Te csak menj vissza az irodába. Nehogy azzal vádoljanak, szórakozol a munkaidő alatt.

Megcsókolta az arcom, aztán elkacsázott a lépcsőház felé.

Később arra gondoltam, talán öregszik, hogy eszébe jutottam. Az is lehet, beteg, s ezért kíván közelebbi kapcsolatot a lányával. Aztán elfeledkeztem róla, egészen addig, amíg meg nem hallottam, hogy elloptak egy villanyírógépet a pénzügy irodájából. A pénzügyminisztérium éppen alattunk volt az első emeleten, s az uzsonnaidőben általában üresek voltak irodái. Elszégyelltem magam, mikor apám jutott eszembe. Mindkét kijáratnál két-két portás áll. Nem tudott volna kijutni mellettük a lopott holmival. Semmilyen trükkel nem mehetett el mellettük a géppel. Túl nagydarab az írógép ahhoz, hogy apám ide-oda cipelgesse az épületben. Főleg ahhoz, hogy elvarázsolja a figyelő szemek elől. Szégyelltem régi gyanakvásomat, ami rögvest előbukkant, amint a tolvajlásról hallottam.

Mikor bekéredzkedett hozzám a következő héten, árgus szemekkel figyeltem. Itta a kávé, mosolygott.

Sokat dolgozol? Kérdezte.

Eleget. Mondtam, s arra gondoltam, mennyi időt vesztek hiábavaló üldögeléssel. Hányszor váraokozok munkaidő utáni értekezletek végére. Milyen sokszor írom többször le a jegyzőkönyveket, mert valaki pontosít. Mert valakinek utólag jutnak eszébe a fontos gondolatok. Mert valaki retteg, hogy szaván fogják.

Mit csinálsz tulajdonképpen? Kérdezte apám, miközben a kockacukron keresztül szívta a szájába a kávé.

Mit csinálnék? Mondtam. Jegyzőkönyveket vezetek. Munkanaplót vezetek. Levelezek. Munkabeosztást készítek. Jelentéseket írok. Fogadom a látogatókat. Havi jelentést adok a miniszternek. Emlékeztetem napi teendőire. Kávé és szörpöt viszek be a vendégeknek. Beszélgetek a jelentkezőkkel, amíg eldönti, fogadja-e őket. Közben egész nap telefonálok.

Mindent telefonon intéztek? Kérdezte apám.

Majdnem mindent. Mondtam, és arra gondoltam, néha valóban vörös a fülem a telefonkagyló dörzsölésétől. A főnököm szerint piros fülű nyuszi vagyok. Bókolni akart e mondattal, de ezt csak a hanglejtésből éreztem. Mondhatott volna piros fülű ördögöt is.

Jól keres a posta rajtatok. Mondta apám.

Erre nem feleltem, de elhatároztam, nem kérdezem meg tőle, vajon miért jött. Ha akarja, úgyis elmeséli, ha meg nem, nekem akkor is jó.

Mégis éreztem egy kis csalódást, mikor fölkerekedett. Magamat vádoltam, amiért nem tudtam elhinni, hogy csupán látni kívánt. Óvatosságból lekísértem a portáig. Intettem neki, mikor elhagyta az épületet.

Belémnyilallt a félelem, mikor másnap azt hallottam, ismét eltűnt egy írógép. Eladni el lehet őket, de az írógépeknek személyi jegyeik vannak, mint az embereknek. Előbb-utóbb rájön a rendőrség, hova került a lopott holmi. Nem magamat féltettem, hanem apámat. Éppen eleget égett az arcom gyermekkoromban apám miatt. Nem tagadható, saját biztonságom is eszembe jutott. Mi lesz velem, ha mégis az öreg csőrja a gépcket? Miképpen tekintenek majd rám? Akkor is, ha semmi közöm sincs a tolvajláshoz.

A következő héten szóltam a portásoknak, hívjanak le, ha megérkezik. Mégis rámnnyitotta az ajtót.

Nem mondta a portás, hogy várjál lenn? Kérdeztem dühösen, de csak mosolygott.

Megmagyaráztam neki, fölösleges strapálnod magadat, ismerem én a járást. Mondta, és nyugodtan várta, hogy kiszolgáljam.

Meg akartalak kínálni egy-két tortaszelettel a Carigrad cukrászdában. Füllentettem. Nagyon jó keleti édességeik vannak.

Itta a kávéját. Figyelt. Borostás arca ráncai táncba kezdtek, ha beszélt.

Elmesélte, hogy fölkereste a húgomat is. Panaszkodott, hidegen fogadta a veje.

Alig akart kezdet fogni velem. Mondta. Mintha nem is a lányom férje lenne.

Bólogattam. Úgy tettem, mintha nem érteném, hogy nekem szól a tanulság.

Pedig csak szeretném, ha benső viszony alakulna ki. Mondta. Elvégre saját lányom. Nem igaz?

Benső? Kérdeztem, és öntöttem neki még egy csészével.

Benső. Mondta. Éppen ideje, nem igaz?

Ismét lekísértem a portára, ismét integettem neki. Másnap ismét jelentették, hogy eltűnt egy újabb gép. Azon gondolkoztam, beszélek a miniszteremmel a dologról. Tudjon róla, milyen kínokat állok ki, ahányszor meglátogat az apám. Esetleg szólok a biztonsági főnöknek, hogy előre biztosítsam a jóakarátát.

Harmadnap elterjedt a híre, elfogták a tolvajt. Bizonyos Verebes Jani kínálta olcsó áron az írógépeket. Meg kellett tudnom, ki az a Verebes. Akármennyire is szégyelltem, kisétáltam a húgomhoz, ki akartam kérdezni, mit tud az ügyről. De nem tudott az erről semmit. A Verebest sem ismerte, apánkat se látta hetek óta.

Hát nem járt itt nálad a múlt héten? Csodálkoztam.

Minek járt volna? Mondta határozottan. Tőlem pénzt nem kap. Ezt régen közöltem vele. Akkor se kap, ha rongyokban jár. Lehet, hogy adok neki egy régi nadrágot vagy a férjem használt zakóját, de pénzt nem. Lesheti.

A húgom erős egyéniség. Nemcsak a házban, lelki életében is rendet tart. Apámnak nem sok esélye volt nála.

A pletykák szerint a rendőrség sem tudja, miképpen csempészte ki a kormány épületéből az írógépeket a tolvaj. Verebes nemigen mondott semmit, azt meg tagadta, hogy társa lenne. Nem hittem el, hogy a felügyelők nem képesek kiszedni belőle az igazat. Akármi lesz az eredmény, egyszer vége lesz az ügynek.

Meglepődtem, mikor apám menetrendszerűen beállított az irodába. Itt vagyok, ragyogok. Mondta.

Borostás mosolya ledörzsölte arcomról az önkéntelen vigyort.

Elfogadta az ügyeletes kávé, hozzáfogott bensővé tevő csevegéséhez.

Fáradt vagy? Kérdezte.

Én meg visszakérdeztem.

Ledobtad már a gépet?

Úgy tett, mint aki nem tud semmiről.

Miféle gépről beszélsz, te lány? Kérdezte felháborodottan.

Új segítőtársad van? Kérdeztem dühösen.

Hörpintett a feketéből, rágta az italt, mint aki nem érti meg a szavaimat.

Azt hiszed, nem kapnak el? Kérdeztem.

Ráncái most is mosolyba fonódtak, de a szeme rémülten bámult rám.

Ha Verebes tartotta is a pofáját, egy másik senkiházi azonnal köpni fog. Mondtam. Mérgemben kiabálni kezdtem, pedig az idecsódíthette volna a szomszédos irodák dolgozóit.

Nem lehet az írógépeket büntetlenül lopni. Sziszegtem a fülébe. Azokat felismerik. Ha jót akarsz, tüntesd el ezt a legújabbat. Dobd a Dunába. Követhető. Felismerik. Érted?

Először azt hittem, tagadni fogja, de aztán bólintott.

Olyan, mintha aláírtál volna, mikor egy írógéppel házalsz. A szakértők mindegyikről tudják, hova tartozik. Sziszegtem. Találj ki valamit a haverodnak, tüntesd el a gépet, mert a nyomodra bukkannak még ezen a héten.

A szeme mutatta, hogy megtört. A szembogara fénye csökkent, ráncok jelentek meg a szeme sarkában, elszomorodott a szeme. Szótlanul üldögélt. Majdnem megsajnáltam.

Ki sajnál engem? Megkeményítettem az arcom.

Ha bensővé teszel minket, azzal jár, hogy tönkreteszel. Mondtam egy idő múlva.

Úgy nézett rám, mint egy öreg kutya, akit szidnak.

Nem magyarázhattam neki hosszan a kormányzati tisztviselők erkölcsi profiljáról. Vagy az ifjú kommunisták morális szempontjairól. Vagy a miniszter hisztérikus félelmeiről. Rövid és érthető voltam, hogy apám ne jelenjen meg többet a munkahelyemen.

Tűnj el. Mondtam neki. Ha van lakásod, majd én felkereslek.

Van. Mondta, és azt vettem észre, ajka reszket. Nem tudtam, hogy elérzékenyedett vagy pedig füllent.

Van. Bólintott. Egy özvegyasszony befogadott.

Nem szóltam, vártam, majd csak kiböki a címet.

Van. Mondta. Lehet, hogy kicsit szegényes, de fűthető kamra. És jól érzem magam ott, csak még fát kell szereznem télire.

Ez mintegy magyarázatul szolgált az írógéplopásokra.

Ha kimégy innen. Mondtam keményen. Ne közelítsd meg a szemetes konténert, mert figyelik. Csak tűnj el a környékről.

Csak az ajtóig kísértem.

Ha mégis lesz címed, egyszer meglátogatlak.

Ezt mondtam neki búcsúzóul.

Csak akkor kezdtem el sírni, mikor magamra csuktam a mosdó ajtaját.

KÜRTZENGÉS, HÁRFA ÉS CITERA

Az új nyomdagépeket mutatta büszkén a Forum Kiadó igazgatója három írónak.

Minden áldott nap négy regényt dobunk piacra. Mondta. Vannak sorozataink, amelyek százezer példányban jelennek meg. A detektív-történetek terén még versenyben van velünk a Dnevnik Kiadó, de ami a szerelmi történeteket illeti, verhetetlenek vagyunk. Még Szkopjéban és Ljubljánában is több ezer darab kel el belőlük.

Az írók elég érdektelenül bámulták a gépeket, inkább a friss pletykákat mesélték egymásnak.

Az igazgató elégedetten hallgatta az új masina egyhangú surrogását, kézbe vette és felmutatta az éppen nyomásban levő kiadvány még festékszagú ívét.

Írjatok sokat és gyorsan. Mondta az íróknak. Ti is jól jártok, mi is keresünk az üzleten.

Az írók sóhajtottak, már azt is mesterségük elárulásának tartották, hogy álnéven kellett hetente szállítani az árut, nem szerették, ha valaki erre alantas anyagi okokra hivatkozva biztatja őket.

Egyikük kezét fogott Gulyással, a nyomdással, akit még az elemi iskolából ismert.

Én írom a John Newcomb regényeit. Súgta a nyomdász fülébe. De írok még Sally Whitewood néven is.

Az igazgató kivezette vendégeit a gépteremből, Gulyás pedig összedett egy-egy példányt a halmokba rakott ívekből. A felesége minden este az új regényeket olvasta, még a tévét se nézte ilyenkor, s Gulyás többször hallotta, hogy az asszony azzal henceg a szomszédok előtt, az ő férje munkavezető abban a világhíres nyomdában, amely a szerelmi regényeket gyártja. Az íveket összerakta sorszám szerint, aztán a táskája aljára süllyesztette őket.

I. fejezet

Lord Percy észre sem vette, hogy megérkeztek az óriásvállalat bejáratához. John, a sofőr nyitotta ki előtte a gépkocsi ajtaját is, az épület ajtaját is, meg a liftajtót is. A lord belemerült a tegnapi kapott jelentések tanulmányozásába. John kitárta előtte irodájának ajtaját,

majd betessékelt az íróasztal mögötti hatalmas bőrszékbe. A lord még jegyezgetett, aztán megnyomta a telefon egyik gombját.

Jöjjön, Irene kisasszony. Mondta fáradt hangon. Fontos diktálnivaló akadt. Megírjuk a vállalat átszervezéséről szóló javaslatot az igazgatóbizottság délutáni ülésére.

Csapódott az ajtó, határozott léptek hallatszottak.

Foglaljon helyet. Mondta a lord.

Köszönöm, vezérigazgató úr.

Lord Percy csak akkor nézett föl, mikor meghallotta a friss, erőteljes lányhangot. Gyönyörű fiatal lány ült vele szemben, a rövid szoknya alól kivillant fehér combja. A lord zavartan köszörülte meg a torkát.

Irene kisasszonyt szólítottam. Mondta.

A lány kedvesen rávillantotta hófehér fogait.

Betty vagyok. Mondta csilingelő hangon. Sajnos, Irene kisasszony súlyos beteg. Én helyettesítem a következő három hónapban.

A lord úgy pislogott, mintha most ébredt volna álmából.

Diktálni szerettem volna. Mondta tétovázva.

A lány ránevetett.

Diplomás gyors- és gépíró vagyok. Mondta határozottan. Bátran diktáljon, én minden szavát fölírom, aztán legépelem, aztán lemásolom, sokszorosítom. Rendelkezzék velem.

Átvette bal lábát a jobbon, a lord nem szólt semmit. Egy pillanat alatt elfelejtette, hogy mit is akart.

II. fejezet

Fiorella remegő szívvel várta Salinas érkezését. A férfi először érkezik otthonába. Még egyszer körbejárta a két szobát, betekintett a fürdőszobába is, vajon mindent rendbe rakott-e. A kopottas bútort, a töredező huzatot az ülőgarnitúrán nem cserélhette ki, de a nedves fal elé a sarokba állította a virágtartót, a garnitúra támlájára saját kezével horgolt csipketerítőt dobott. Elégedetten tért vissza a konyhába, hogy befejezze a vacsorát, mikor csöngettek.

Salinas. Szaladt ki a száján.

A falóra még csak hatot mutatott, Fiorellát előntötte a pír, jó jelnek tekintette, hogy a férfi ennyire sietett.

Az ajtó mögött azonban nem Salinas, hanem Don Roberto állt.

Fiorella felsikoltott, be akarta csapni a kijáratí ajtót, a férfi azonban gyorsabb volt, hatalmas bakancsát a résbe illesztette, és hangosan röhögött a lány kétségbeesett sikolyain.

Azt hitte a kismadár, nyitva a kalitka. Dörögte. Don Robertót azonban nem olyan könnyű becsapni.

Belépett a szobába, és becsapta maga mögött az ajtót, majd mielőtt Fiorella megakadályozhatta volna, a kulcsot ráfordította a zárba, aztán zsebébe süllyesztette.

Fiorella úgy érezte, elájul.

Mindjárt hívom Esmeralda nénit. Rebeget.

A férfi tömött fekete bajsza szélesre húzódott a vigyor fölött.

Egyedül vagyunk, galambom. Mormogta. Most megfizetsz, amiért be akartad palizni Don Robertót.

Fiorella a konyha felé hátrált.

III. fejezet

Francoise egy szürkére meszelt szobában ébredt. Megrémítette az ismeretlen környezet, fel akart pattanni, de szigorú kezek tartották vissza.

Feküdjön nyugodtan, kedves. Mondta egy katonásan pattogó női hang.

Francoise nem küzdött tovább, túlságosan gyöngének érezte magát. Bal karjában hasogató fájdalom hasított.

Fekete csuklyás, de szelíd mosolyú nővér hajolt föléje.

A kórházban van, gyermekem. Mondta. Ne féljen, itt biztonságban van.

Hogy. Kérdezte elcsukló hangon Francoise. Hogy kerültem ide?

A nővér mosolygott.

Jean-Pierre hozta ide. Mondta gyengéden. A gondjaimra bízta, és én mindent megteszek, hogy minél előbb talpra állítsam.

Francoise törte a fejét, de nem emlékezett az utóbbi napok eseményeire.

Jean-Pierre? Kérdezte gépiesen.

A nővér bólogatott.

Nézzen körül, gyermekem. Mondta jámboran. Nézzen csak körül.

A szobát virágcsokrok borították. Az ablakpárkányra, a műszerek tetejére, még a felfordított szemeteskosárra is jutott belőlük.

Jean-Pierre szereti önt, kedves gyermekem. Mondta a nővér. Mindent megértett, és tudja, hogy ön az ő érdekében küzdött.

Jean-Pierre? Kérdezte önkéntelenül Françoise.

Itt vár az ajtó mögött. Súgta a galamblelkű nővér. Arra vár, hogy bebocsássam, ha maga is úgy kívánja.

Françoise ismét fel akart ülni, de a fájdalom miatt visszahanyatlott.

Kaphatok egy tükröt? Rebegette halkán.

A nővér bólintott, és elővette a kozmetikával telt kiegészítőkét.

IV. fejezet

Florida télen is szép. Mondta Brosnan, és óvatosan kezébe vette Emily kacsóját.

Florida mindig szép. Felelte Emily, és megszorította a tenyerét simogató férfigezet.

Megbocsátottál? Kérdezte Brosnan, de nem mert a felesége szemébe nézni.

Kis csacsi. Suttogta Emily. Képtelen vagyok haragudni rád. Ezt kezdetől fogva tudod.

Nem tudtam, éreztem. Mondta maga elé Brosnan. Csak nem mertem hinni az érzéseimnek.

Kis csacsi. Súgta Emily.

Tényleg szeretsz? Kérdezte Brosnan.

Emily nem felelt, inkább a mellére húzta a férje fejét.

A floridai nap vörösen sütött a teraszon üldögélő párra.

Egy idő múlva Brosnan lenézett a hotel előtt sürgő-forgó tömegre.

Ha ilyen jól megy, jövőre megvesszük a mellettünk tengődő panziót is. Mondta elégedetten.

Emily bólintott.

Mire felnőnek a gyerekek, hotellánc-tulajdonos leszel.

Gyerekek? Fordult feléje Brosnan.

Emily kacagott.

Egyre már számíthatsz. És megcirógatta férje borostás arcát.

Gulyásné elégedett sóhajjal csapta le az utolsó csupasz nyomdai ívet maga elé. Férje visszanezett a konyha felé.

Jó volt a vége? Kérdezte.

Gulyásné rendezgette a papírokat.

Mindjárt jövök én is. Mondta. A film végét majd együtt nézzük meg.

Gulyás felkönyökölt.

Ma három író-t vezetett be a diri hozzánk. Hangosabban beszélt, hogy a felesége a konyhában is meghallja. Azok írják ezeket a szövegeket.

Egyre modernebbek lesznek. Mondta Gulyásné. De én szeretem frissiben olvasni őket. Olyan nekem, mintha a kemencéből kapkodnám ki a frissen sült pogácsákat. Még süti az ujjamat, de az íze utánozhatatlan.

Kérdeztem, boldogok lettek a végén? Kiabálta Gulyás.

Az asszony már az ajtóban vetközni kezdett.

Boldogok. Mosolygott, és sietve bújt a férje mellé.

Meséld el, mi történt eddig? Kérdezte.

„Gyakran jut eszembe Péterfy Jenő kijelentése: Mindenki, aki magyar-nak született s így akarva, nem akarva vállalja szenvedésünket, kárpót-lást kap azáltal, hogy Arany Jánost eredetiben olvashatja.”

Kosztolányi Dezső

BARÁTI FELKÖSZÖNTŐ 2003-BAN

PAP JÓZSEF

B. I.-nek

Ha az én rastušjei születésű
mentorom manírját követném
életkora (98 éves!) tekintetében is,
még legalább tucatnyi
felköszöntőt írhatnék neked,
írásban is ünnepelve
hátralévő születésnapjaid.
Te meg (számításba véve hiúságod is)
gondosan ciklusba gyűjtve
„pozitív recenziót”
írsz majd róluk és közlésre ajánlod
a Hídban (vagy a Kiadónál!),
általuk is gazdagítva költészetünket,
mert hát, van bennük valami *a mi*
életünkből – mondod majd megértően –
a keserveinkből, vigaszainkból.
Ezt forгатom öreg fejemben, nem pedig
a fiatal Petőfi, Radnóti vagy Federico
García erőszakkal kioltott életét,
vagy az ő fiatal költőtársának,
Gorannak a sorsát,

akinek kivájták a szemét,
és még élve tömegsírba lökték . . .
Az a pár felköszöntő rigmus,
amiket évek során kiizzadok magamból,
igazolhatja-e az időt,
mely eljárt felettem,
az aggkort, amihez gyáván kötődöm
olyként is, amilyen, harsány
színekkel hamisítva sivárságát,
és panasz helyett hejehujázva.

PAPÍRSZELETEK

NÉMETH ISTVÁN

Melyik nagypapa szőrös szíve nem lágyulna meg egy pillanatra, ha az utcán egy járnai tanuló, tipegő kisgyerekekkel találkozna? Talán meg is állna egy másodpercre. Rámosolyogna az emberpalántára, biztatná a szemével: csak rajta, kislegény! Valamikor, réges-régen ő maga is így próbálgatta megtenni az első lépéseket. Erről, a bizonyára csodálatos élményünkről, diadalmas tettünkről nem maradtak emlékeink, csak a szüleink meséi alapján tudjuk, hogyan kezdtünk el járni. Alig múltál el egyéves, és már járóka nélkül tudtál járni! Dacosan elhárítottad a feléd nyújtott kezét: nem, majd te, egyedül! Támasz, fogódzó, járóka nélkül. Milyen boldog lehettél! Teljesítményedet szüleid megtapsolták. Egyszeriben „nagyinak” képzelted magad. Ez még mind akkor történt veled, amikor egyetlen vágyad volt, hogy megállj a saját lábodon s úgy indulj el, hogy közben semmibe se kelljen megkapaszkodnod. A quo vadis, a hová még csak sokkal később merült fel benned, ha egyáltalán felmerült. Most megállított az utcán egy kedves, aranyos, járnai tanuló emberke, a szíved megtelik gyönyörűséggel, s meg is hatódsz egy kicsit. Mert az, amit a csöppség csak most kezd próbálgatni, abból te kifelé tartasz; a térded meg-megroggyan, a járásod elnehezül, csoszogóvá válik. Épp a napokban láttál egy öregembert, aki kínos bosszúsággal, a falba kapaszkodva, a lábát húzva haladt csak előre. Igen, erre is van szavunk, a csoszog. Meg az öreg Cszozogi, akit valószínűleg a járásáról neveztek el így. Viszont a Petike még javában jár. Sajnos az anyóka már csak tötyög. Ezzel nem sokat törődnek a futkározó gyerekek. Sem a száguldó

évek. Meg a juhász se, aki a számaron megy. Szembe jönnek velük a zarándokok. Mellettük andalog egy szerelmespár. Valahol járkál egy halálraitélt. Nótaszóval masíroznak a katonák. Ballag már a vén diák. Lődörögnek a léhűtők. Császkálnak, nyüzsgönek a bőrfejűek. Bolyongok a város peremén. Kóvályog, mint gólyaszar a levegőben. Céltalanul fut a Fakó. Most van a nap lemenőben. Rohan az idő. Rovod az utat. Battyogsz hazafelé. Kóborol, mint egy kivert kutya. Besurranó tolvajt csíptek el. Látod, már csak vánszorog. Amaz is alig támolyog. Vajon a szomszéd hova tart? . . . De hogy ne soroljuk fel a járással, a mozgással kapcsolatos összes igényt, megkérdezzük tőled, hogy te hová kutya-golsz, hová vonszolod az irhádát, mit őgyelegs az annyit, hová sompolyogsz, egyáltalán hová tartasz, hová mégy? Most ugyan egy pillanatra megálltál, mert észrevetted azt a kisgyereket, aki talán épp ebben a pillanatban tette meg az első önálló lépteit a nyüzsgő járókelők között. Vajon nem az övéhez hasonló, az ősidőben megtett első lépteink jut-tattak el bennünket oda, ahol ma állunk? Hol állunk? Ennél már csak arra nehezebb választ találni, hogy hová tartunk?

*

Kívánatosná vált, hogy Zentán vagy bármelyik, magyar többségű helységben például a postáskisasszony az anyanyelvén is megértesse magát a magyar ügyféllel. Ez ugyan azelőtt is kívánatos lett volna, amikor a nemzetiségek tudvalevően világviszonylatban is nálunk rendelkeztek a legtöbb jogokkal. Akadozott a dolog, mert a két háború között a közhivatalok és azok alkalmazottai keményen átálltak az egynyelvűség-re, s miután felvirradt a szabadság napja, azt kellett tapasztalnunk, hogy szlovák kisbíró ugyan még csak akad, de a bíróságon a ruszin ügyfél, vagy a kórházakban a magyar beutalt nem tudja megvalósítani a nyelvi egyenjogúságból eredő törvényadta jogait, mert a Kragujevacról Uzdin-ba települt lópasszus-kiállító nem tud, de nem is óhajt megtanulni románul.

Ennek a világnak azonban egyszer s mindenkorra vége, mától fogva csakugyan be akarunk integrálódni Európába, szerbnek, magyarnak, bunyevácnak meg kell tanulniuk angolul. Ezzel a világnyelvvel aztán, bárhova fordulsz, könnyűszerrel megérteted magad. S miután már megtanultál angolul, azt a nyelvet, amelynek a segítségével elsajátítottad az

angolt, az anyanyelvedet, akár sutba is vágthatod. Annál inkább, mert igen sok kellemetlen, rossz emléked fűződik hozzá. Hányszor megaláztak, hányszor érezted magad csehül, mert csak csehül tudtál megszólalni! Begözölt oktatóid értetlenül néztek rád, ha a sehol senki által föl nem fogható nyelvedet *édesnek* merészelted nevezni.

Épp egy olyan állandó, még mindig állandó műsort hallgatok a Kosuth rádióban, amely az édes anyanyelvről szól. A mi édes anyanyelvünkről. Amelyet ha elvesztünk, feladunk, elhanyagolunk, elvesz vele a nemzet is, amelyik megálmodta, létrehozta. Hiszen világosan megfogalmazta valaki, hogy nyelvében él a nemzet. Van ugyan néhány nyelvért vesztett nemzet is, de hát az vagy fából vaskarika, vagy sóltan leves lehet.

Hozzáértó, szívvel-lélekkel az anyanyelvünk ügyét szolgáló emberek szólalnak meg az említett műsorban, nyelvészek, írók, színészek. Valaki megemlíti, nemrég rendeletet hoztak, mely szerint kötelezővé tették a magyarországi üzlet- és cégtulajdonosoknak a magyar szövegű cégtáblák használatát. Pontosabban: a magyar szövegűt *is*. Mert már annyira elszaporodtak a főként angol nyelvűek, hogy a budapesti, ha kilép az utcára s föltekint a színes cégtáblákra, inkább érzi magát egy angol városban, mint odahaza.

A műsorban a számomra lélegzetelállító mondat szó szerint így hangzott: az üzlet neve legyen feltüntetve magyarul *is*.

Ez a *magyarul is* döböntett meg. Tulajdonképpen csak az *is*.

Valahol már hallottam ugyanezt, ugyanígy.

Idehaza. Amikor a nemzetiségi nyelvhasználatról beszélgetnek a rádióban, tévében, vagy írnak az újságokban. A többségi nyelv mellett bizonyos környezetben az adott kisebbség nyelve is egyenrangú. E nemes szándék gyakorlati megvalósulásáról már szóltunk. Arról még nem, hogy egy nemzetben belül az illető nemzet nyelve *is* kisebbségi helyzetbe kerülhet. A közös Európában pedig végképp az lesz a sorsa. Vajon kárpótolhat-e bennünket ezért az a különös kegy, hogy Arany Jánost, Tömörkény Istvánt és Kosztolányi Dezsőt eredetiben olvashatjuk? Illetve hát eredetiben *is*? A körülmények megtanítottak rá, hogy kerüljem a nagy szavakat, de most ebbe a picinyke *is*be beleborzongtam. Valahogy úgy, mint amikor közeli hozzátartozód halálhírét közlik.

Valahol alattunk, mellettünk vagy felettünk – itt sose lehet pontosan megállapítani, honnan érnek el hozzánk a szomszédok zajai – egy kislány sír. Sír reggel, sír délelőtt, sír délután, sír este. Olyan, mintha örökké sírna. Elnyújtott, keserves sírással. Itt sír valahol a közelünkben, a hangja mégis olyan, mintha valahonnan nagyon messziről, a föld mélyéből törne fel. Mi lehet a baja, hogy egész nap sír? Vagy mintha egész nap sírna. Talán azért tűnik ez ilyennek, mert mintha már évek óta így sírdogálna . . . Olykor, szintén a közelünkben, de szintén ilyen földalatti mélységből feltörő hangon egy lassan behúzott ajtó nyikorgása. Ezek a hangok, a kislány sírása, a távoli ajtó nyikorgása stb. mindig azokat a sívár, nyomasztó, nyomorúságos tömeglakásokat juttatja eszembe, amelyeket régi szovjet filmekben lehetett látni a közös folyosókkal, a folyosók végén a közös vécével, a lakásokból kiszűrődő folytonos veszekedésekkel, egy menthetetlenül sívár és reménytelen élet síron túli sikolyaival.

*

Egy ideje itt van a kezem ügyében az a tömött gumiból készült, marokba való karika, aminek nem tudom a nevét – Istenem, hány ennél fontosabb dolognak se tudom a nevét! –, hogy mielőtt fölcihelődnék, elvégezzem a kézizom-erősítő gyakorlatot. Ehelyett inkább talán a fekvőtámaszt kellene „uzoválnom”, szegény megboldogult szomszédom, a Nagy úr még nyolcvan felett is minden reggel tornászott, büszkén mondogatta, hogy a reggelenként lenyomott fekvőtámaszainak a száma megegyezik az évei számával, nyolcvankét éves korában tehát végignyúlva a parkettán, a két kezére támaszkodva, a két karján rugózva, nyolcvankét le-fölt produkált, anélkül, hogy ehhez túlságosan meg kellett volna erőltetnie magát!

Tehát a rugóztatható gumigyűrű. Előbb a bal tenyerembe szorítom be a hüvelyk- és a többi négy ujjam közé, nyomkodni kezdem, ötvenig számolok, amikor enyhén már a szívem tájékán is érzem, hogy ennyi elég belőle, áthelyezem a karikát a jobb tenyerembe, a gyakorlatot megnehezíti, hogy a begörbült kisujjam nem engedelmeskedik, így nehezebb marokban tartani, marokba szorítani a gumigyűrűt, a nyomkodás mégis megy, sőt mintha könnyedebben menne, mint a bal kezemben.

Hát persze, kapok észbe, hiszen a jobb kéz sok esetben lepipálja a balt. Edzettebb amannál. Többet használtam, használom.

Vajon mi mindenre használtam eddigi életemben? Nincsenek róla emlékeim, de bizonyára a jobb kezem volt az, amellyel szopós koromban afelé kapkodtam, ahonnan az anyatejet magamba szívtam. Talán ezzel a kezemmel foghattam meg azt a kiskanalat is, aminek a segítségével önállóan enni tanultam. Azt már bizonyosan állíthatom, hogy a palavessző mozgását a jobb kezem irányította. A göröngyöt, a rongylabdát is ennek a segítségével kezdtem dobálni, minthogy nem voltam suta. Mindig a jobb kezemé volt a főszerep, ha valamit meg kellett csinálnom. A jobb kezemmel tanultam meg keresztet vetni, de amikor már ágaszkodni kezdett a füttyülő, szintén ez a kezem mozdult meg. Ha az iskolában rászolgáltam a körmösre vagy a tenyeresre, a jobb kezemet tartottam. Az ajándékért is. A barátoknak is ezt nyújtottam. Ennek a kezemnek a mutatóujjával húztam meg a fegyver ravaszát a hadgyakorlaton. Szintén a jobb kezem mutatóujjával fenyegettem meg a gyerekeimet, ha rossz fát tettek a tűzre. Talán néha meg is legyintettem őket, szintén a jobb kezemmel. Ezzel a kezemmel írtam alá kérvényeket, szerződéseket, nyilatkozatokat, tiltakozásokat. De az első szerelmes leveleket is ezzel írtam. Meg azt is, amivel szüleimet egyszer halálra rémisztettem. Hosszú évtizedeken ezzel, a jobb kezemmel róttam s a mai napig is ezzel rovom firkálmányaimat. Olykor ezzel a kezemmel ejtek a koldus markába alamizsnát. Előfordult, hogy leszakítottam vele gyümölcsöt a szomszéd kertjének fájáról, a jó sorsom viszont megóvott attól, hogy odatartsam a markomat, ahol ingyen osztogatták mások javait. Végezetül nem tudom megmondani, miben görcsösödött be, görbült meg végérvényesen, visszafordíthatatlanul jobb kezem kisujja.

Egyszer egy földműves kezét „interjúvoltam” meg. Többek között azt a kérdést is fölvettem a kéz tulajdonosának, hogy eddigi élete folyamán, hatvankét esztendő alatt a keze azt csinálta-e mindig, amit a feje parancsolt?

– Igen, kevés kivétellel mindig azt csinálta. S ezt boldogan mondhatom – válaszolta.

Az én kezem vajon azt tette-e mindig, amit a fejem és a szívem diktált? – nehezebb kérdést talán fel se tehetnék magamnak.

Tegnap, miután a szerkesztővel az utolsó szó sorsában is megállapodtunk, s így a készülő huszonhatodikra is ráadtuk az áment, tehát amikor a *Hegyalja utca* betehette a lábát a nyomdába, arra gondoltam, vajon ez lesz-e az utolsó, lesz-e még erőm s főleg kedvem a huszonhetedikre olyan körülmények között, amikor azt kell látnom és tapasztalnom, hogy a könyv, mint olyan, nem valami kelendő portéka, különösen nálunk nem, itt lent a végvidéken, ahol az embereknek jóformán már a betevő falatra se telik.

És hát van-e igény olyan szövegekre, amelyeneket mi produkálunk. De ne keverjek én bele másokat, én csak a saját szövegeimről tudok elszámolni, ha egyáltalán képes vagyok rá. Huszonöt cím vonul föl képzeletben és a polcon is, akad-e köztük akár csak egy olyan, amelyikben örömét lelte az olvasó? Amelyik megérintette, fölkavarta, megindította, esetleg elgondolkottatta. Amelyiket elolvastán nem vágta rögtön a sutba, amelyikért nem bánta meg, hogy pénzt dobott ki, hogy ráfecsérelte drága idejét, mert, elolvastán, nem lett sem bölcsebb, sem gazdagabb, sőt mintha üresebbé vált volna, mint volt, mert úgy érzi, a szerző becsapta, félrevezette, kiábrándította, elárulta. Mert hát az olvasó különös egy teremtmény, néha még azt is elvárja az írótól, hogy hízelegjen neki, helyette mondja ki azt, amit ő álmában se mer kimondani, hogy szépeket duruzsoljon a fülébe, hogy elandalítsa, ugyanakkor az író is különös kaporszósz, gyakran a világ közepének képzeletben magát, ötszáz oldalas poémáját egyetlen mondatba sűríti, és szándékosan feledkezik meg arról, hogy három oldallal előbb a főszereplőt még Zsoltnak hívták és bricseszadrágot viselt, három oldallal később már Béla volt a neve, és a barátaival bridzsezett; szóval az író egy olyan teremtmény, hogy néha olvashatatlan könyvvel szeretne bemutatkozni kedvenc, egy szál kritikusának, egyszersmind befurakodni egy szál olvasójának a szívébe, de miután rájön, hogy ez így mégse lesz jó, *olvasóbarátabb* könyvvel rukkol ki, s mindennek az lesz a végső eredménye, hogy az olvasók eloldalognak az írók jászolától, ilyenformán magukra maradnak mind az írók, mind az olvasók, úr támad köztük, amit *olvasóbarátabb* könyvekkel talán be lehetne tölteni, de ilyesmire igényes író nem adhatja a fejét, inkább félre- és magába vonul, végső elkeseredésében pedig elhallgat.

Ilyen zavaros gondolatok fordultak meg a fejemben, amikor hirtelen, mint derült égből a villámcsapás, az vágódott az eszembe, hogy ennek az immár nyomdában lévő huszonhatodiknak a címe éppúgy h betűvel kezdődik, mint a *Hajnali utazásé*, a *Hegyvonulásé* és a *Házioltaré*, pedig esküszöm, hogy ebben semmi előre megfontolt szándékosság nincs, a véletlen játéka az egész, s mind ez ideig észre se vettem, csak tegnap, miután már jómagam és a könyv szerkesztője is ráadta az áldását a *Hegyalja utcára*. Nem különös? És amikor ilyesmibe próbálom beavatni az olvasót, ezáltal vajon *olvasóbarátabb* lesz-e a szövegem, ahogyan ezt egy kevésbé olvasóbarát író interjújában látom. Csak azt nem tudom, mi kényszeríti szólásra azt a vers- vagy prózakövácst, aki menekül az olvasóbarát olvasótól, mint ördög a szenteltvíztől?

NAGY ZSUZSA KÉT VERSE

KIÉ E TÉR?

Nyaraknak
elejébe
tódulnak kertjeim –
lépteimen
léptek járnak,
janicsárok
álma ég.
Erdők tüze fénylik,
csík csöppen
rejtekek
fala közé –

Kié e tér?

BÉKEVÁGY

Vágyaim karikái
békét
remélnek,
bármily gombákat
nem főznek már

ebédnek.
Részeg szellemeknek
táncait
nem járják,
kivárják
nesztelen időknél
múlását.

RÖVIDSZÜNET

NAGY FARKAS DUDÁS ERIKA

A nyár legmelegebb délelőttje volt, amikor a hőség pillanatra megtorpant, a fény fordult egyet, perdült, végigsuhintott rajtunk egy őszi sugár; egyetlenegy, de aki épp nem aludt vagy nem bújt el a kuckójában süketen és vakon, pihegve, izzadva, fuldokolva, az észrevette. Mint a Blaha Lujza téri megállónál felszálló villamos utasai, a Nyugati felé menet, délelőtt tizenegy óra tizenhárom perckor. Talán jutalmul adta a nyár, izzásának teljében megajándékozva azokat, akik még nem átkozták el a kiszáradt növények, a szikkadt mezők, a száraz legelők, az apadó medrek láttán.

Akik megéreztek az ősz leheletét, a kivételezettek attól kezdve sokkal türelmesebben viselték az utcákon, bútorokon, lelkeken megülő port, a tolongást, a cipőtálpak nyomát megőrző süppedő aszfalt forró szuszogását, amely éjjel adta ki a nappal begyűjtött meleget.

Éjjelente az otthonok fülledt hálószobáiban meztelen testek hanykolódtak a csomóba gyűrődött lepedőkön, egyedül, a másikat messzire eltolva maguktól, levegőtlen szobákban, ahol nem mozdultak a függönyök, hiába volt tárva minden létező ajtó és ablak. A szomszédok türelmüket veszelve üvöltöztek az ablakok alatt beszélgető csavargókra vagy a kései járókelőkre zúdították álmatlan éjszakájuk minden keservét, pedig csak nyár volt. Pedig csak meleg. A magasabban lakók kínjukban belestek a szemben levő házak lakásainak nyitott ablakain, ahol pokoli körülmények között zajlott az élet. Vizes lepedők alatt kerestek

menedéket a leleményesebbek, mások a hideg zuhanyrózsa vízsugaraival próbáltak pillanatnyi enyhülésre lelni, de a trükk nem sokáig használt.

Csak a szerelmesek nem panaszkodtak, akik egymásba ölelkezve sétáltak, egyetlen tényt tartva fontosnak: egymást. Nem érdekelte őket a gyötrődő város, annak hisztériás jajgatása a hőmérők higanyszálának megállíthatatlannak tűnő emelkedése láttán. Életünk legforróbb nyarán, emlékszel?, kérdezik majd azok, akik együtt bírták ki, és együtt maradnak hosszabb időre. Mert akik akkor találkoztak, maradandó nyomokat hagytak a másokban, így vagy úgy, de emlékezni fognak egymásra, a nyárra. Arra a júliusra, amikor a telihold varázslatos éjszakáihoz a napkitörések hihetetlen erejének hatása is társult, és a lelkekben bekövetkező zavarokat, a kitárulkozásra való fokozottabb hajlamot rá lehetett fogni a Holdra, a napkitörésekre, a forróságra. Mivel a felelősséget át lehetett hárítani a természetre, sokkal többet engedtek meg láttatni magukból, sokkal közelebb merészkedtek a tűzhez, mint életük addigi, bármelyik nyarán.

Türelemre intett a nyárnak az az egyetlen rövid pillanata, amikor megszűnt nyárnak lenni, és villanásra őszebe váltott. A sárga rőtörösbe fordult, hűvösség suhant át az egész városon, a lelkeken. A járókelők megrázkódtak a kereszteződésnél, és felpillantott újságjából a villamoson olvasó, az ablakban könyöklő pedig csodálkozva vette észre az árnyék fénnel való összeölelkezését, és a közeljövőről megérezett valami különös dolgot, ami arra készítette, ölelje magához a másikat, és hozzábújva, bocsánatkérésképpen csókolja meg. Akkor is, ha nem tudta, miért teszi, hiszen nem is követett el semmit.

Egy zökkenés, és minden folytatódott tovább. A villamosok sárgája összefolyt a napfénnel, perzselte, égetett a sugár. Az utasok egymás lábát taposták, szitkozódva tolokodtak a kijárat felé; az izzadságot már nem is törölték, hagyták, hogy előntse a várost. Csak a kivételezettek jártak a tudás bizonyosságával, hogy nemsokára úgyis vége lesz, minek akkor idegeskedni? Felismerték egymást, mert ők voltak, akik mosolyogtak a Teréz körúton, és az utolsó pénzükön virágot vettek a kedvesüknek.

RENDKÍVÜL JÓ ÁLLAPOT

PRESSBURGER CSABA-SAUL
LEBOMBÁZOTT INFRASTRUKTÚRA

Aaron Blummnak

Mi az ábra a dombvidéken,
gyúlnak-e még ki
Kishegyes fényei,
mint a régi szép időkben,
mikoron találkoztunk az újvidéki vonaton
– még jó,
különben a végállomás számodra Zmajevo –,
adtam kölcsön a jegyre,
de te, furcsamód, sört fakasztottál belőle,
limenkásat, rozsdásat,
kértél egy szál Classicot egy szép lánytól, mert cigid
– ha nem is mai
érvekkkel indokolható okok miatt,
de – nem volt,
kérsz? –
kérdetted, de a cigiért/-től reszketett a kezed,
úgyhogy azt nem vontam meg a szádtól,
mint fecskemadár a falatot tenmagától,
csak a sört konzumáltam vígan én is,

két vagon köziben, röhögve a locale-on,
 ezek Kishegyes fényei – mondtad
 (hm, nem egy Pest),
 pedig ki gondolta akkor még,
 hogy a Horvi nemsokára
 amott nyomja magába' a felest.

Szóval gyúlnak-e még Tesla apánk körtéi,
 mert mi itt, Topolyán, Kishegyestől távol,
 tapogatva térünk haza a kocsmából.

(Topolya, 1999. május)

JURIS

Én támogatom hazámat, dicső éllovasát civilisatorum.
 Az utolsó csepp véremig támogatom gaz, mit gaz!:
 sovén disznók elleni actorum.
 Védem, megvédem, nem bírnak semmit ellenünk;
 agressor bonum civilis.
 Hóhér, monstrum, idióta ellenség,
 összefogunk ellenük, mindenki ellen.
 Bocsássuk meg nekik
 testvériségünkkel az ortodoxiában,
 nem tudják, mit cselekszenek.

Én biztosítom hazámat,
 hogy harcolok érte, megvédem mindenkitől,
 lőhetnek rám hidrogénbombát, ha kell,
 én túléllek mindent, hazám itt túlél mindent.
 Az ellenség – a faszfej, faszszopó –
 meglakol, bűnhődik majd.
 Eljön az idő, felelni fognak mindenért!
 Én megvédem hazámat, az egész világot is,
 én és a barátaim, sej-haj, az egész világot!

(Szerbia, 1999. március-június)

ÖNVÉDELEM

X-ék úgy tudták, készülnek valamire ellenük Y-ék.
Ezt hallották múltkor valakitől.
Meg ilyeneket beszéltek a faluban is.

Y-ék úgy hitték, forralnak ellenük valamit X-ék.
Mintha halkabban köszöntek volna legutóbb az utcán.
Alig hogy köszöntek egyáltalán.

X-ék nem értették, miért akarnak ellenük támadni Y-ék,
amikor eddig oly jól megvoltak egymással.
Tavaly is segítettek az antenna beállításában,
néha kávéra is átjártak.
De mostanában ez valahogy elmaradozott.

Y-ék csodálkoztak, mit véthettek X-ék ellen,
hogy ilyen ellenségeseknek tűnnek az utóbbi időben.
Mintha teljesen megbolondultak volna ezek az X-ék.
Már attól kell rettegniük,
mikor támadnak rájuk gyáván, az éj leple alatt.

X-ék úgy gondolták, jobb lesz felkészülni
a legrosszabbakra is.

Y-ék úgy vélték, még mindig jobb,
ha támadva védekeznek.

IDEÁLSZEREPEK

És akkor mondjuk én vagyok a katona,
az ütegem élén ha jönnek,
lőni löveggel ellenségre,
nem jönnek viszont a könnyek.

És akkor mondjuk én vagyok a dezertőr,
gatyámból fehér lobogó,
amcsi fiú ha szól: hey, look at this,
rab nem kapni földimogyoró.

És akkor mondjuk én vagyok a civil,
bomba hullóban őszülő fejemre,
végső lehátrálás a dühről is,
égetett szesz csúszik az erembe.

(Topolya, 1999. március-június)

A KIVÁLASZTOTT

MILICA MIČIĆ DIMOVSKA

Bár az efféle alakok iránt korábban ellenszenvet éreztem, ő maga azonnal megtetszett. Egy ifjú parvenü. Skrupulusok nélküli természet, ám mégsem egészen érzéketlen. Mondhatnám, az úrgazdagok második nemzedékéből való, akinek a felmenői szintén úrgazdagok voltak a szónak bizonyos államigazgatási-hivatalnoki értelmében, azaz hogy számukra a kiváltságok jelentették azt, amit a második generáció tagjai számára a pénz jelent.

Másfél évvel ezelőtt találkoztam vele először. A hirdetésemre jelentkezett, egy hófúvásos februári napon. Kerestem valakit, aki ideköltözne, és törődne velem, olyan értelemben, hogy intézné a bevásárlásokat, és segítségemre lenne a nehezebb munkákban, amelyek a nyaraló körül és a hozzá tartozó birtokon adódnak. Ennek fejében ingyen ittlakást és kosztot kínáltam föl, és kereseti lehetőséget a termés értékesítése révén.

Egy piros Mercedesszel érkezett. Először arra gondoltam, hogy talán eltévedt. Amint néztem, ahogy kiszáll az autóból – szőrmével bélelt bőrkabátot viselt, meg posztónadrágot a bakancsába gyúrve –, az forgott a fejemben, hogy miként juthat ki innen: itt egy eléggé jó állapotban lévő út, amely a birtokon vezet keresztül, ki a főútra. Azon a télen nem látogatott senki, január óta csak az érintetlen hó fehérsége vett körül, alighogy megolvadt kissé, és kibukkant alóla a fekete föld, egy újabb havazás ismét mindent beborított. Hétszámra csak a kutyaugatást meg a varjak káromását hallgattam, no meg az ágyúk és aknavetők tompa moráját a Duna túlsó partjáról. Csak a könyvtárban tüzeltem, bár volt

fám bőven, akár az épület minden helyiségét fűthettem volna, csakhogy nehezemre esett a favágás, már csak ha fölemeltem a baltát, szédülés fogott el.

– Utat vágott számomra az autójával a hóban – szívélyeskedtem vele, még mindig kétközben, hogy tényleg eltévedt-e, vagy esetleg mégis, gondoltam reménykedve, a hirdetés hozta ide.

– Ha nem tévedek, ön Vasa Novaković – szólalt meg, és mosolygós tekintettel nézett rám. A jobb kezéről lehúzta a kesztyűt, amely olyan volt, mint a pilótáké, de előbb, mint egy gyerek, érdeklődéssel szemügyre vette, milyen mély nyomot hagyott a hóban a lába nyoma.

– Nem téved. Hát nekem kihez van szerencsém? – vettem föl magam is a gáláns modort, és éreztem, hogy öreg ereimet átmelegíti a vér.

– Slobodan Lazović vagyok, a Tűtor ügynökség tulajdonosa – mutatkozott be, és még hozzátette:

– Úgy látszik, rossz a telefonja, már három napja hiába próbálok beszélni önnel.

Azt hittem, ez csak kifogás, bár a telefon tényleg nem szólalt meg már jó két hete, ezt azonban annak tulajdonítottam, hogy már szinte mindenki megfélemezett rólam. A későbbiekben aztán kiderült, hogy tényleg neki volt igaza, a hófűvés elszakította a telefonvezetéket.

A házba az előszobán keresztül vezettem be, amelynek hideg homályán csak a szarvasagancsok közötti hosszúkás lámpák tejes fénye enyhített valamelyest. Megfigyeltem, hogy mint egy kibic, szív magába minden benyomást: nézegette a patinás családi portrékat, a történelmi jeleneteket ábrázoló könyvokat, amelyeknek üvegéről visszapattantak a fény szikrái, az okleveleket, az okiratok másolatait, amelyekkel mint irattáros foglalkoztam valaha, és amelyek a Des Illirichen National Regimente állományából valók. Különösen megragadta a figyelmét a családi címer, amelyet egy sárgaréz tokból vettem elő: ez az osztrák-magyar időket idéző encsem-bencsem, a megsárgult pergamenre rótt gót betűs szöveg, a bársonyszalag, meg bordó viaszba nyomva a Monarchia állami pecsétje.

– Dédapám a katonai szolgálataiért kapott nemességet, úgynevezett armálist – jegyeztem meg csak úgy mellékesen, mint akinek nem sokat számít az ilyesmi.

– Impresszionáló – szögezte le méregetve tenyerén az aranyos szalagon függő dobozka súlyát. – Nem bánnám, ha lenne egy gróf az őseim között.

– Még lehet – mondta erre minden gúnyos él nélkül. Sose feledkeztem meg róla, bár nem is dicsekedtem vele, hogy a dédapám úgy szerezte a vagyonát, hogy a péterváradi helyőrség számára marhákat csempészett át a határon.

– Nincs kizárva – helyeselt.

Cigarettaival kínált. Azt feleltem, hogy már nem űzöm ezt a bűnös szenvedélyt. Bűvésziességgel gyorsasággal nyitotta föl az öngyújtót. Csillogó Ronson. A legjobb dolgai vannak. Emlékszem, azt mondtam neki ekkor: „Az ősoket ki kell érdemelni.”

Legjobban a közvetlensége kapott meg. Már az első találkozásunkor, mikor Jugoszlávia széthullására fordult a szó, bevallotta nekem, hogy nem pusztán hazafiúi érzelmektől indítatva vett részt a háborúban. „A háború volt az ár”, mondta szinte büszkélkedve, „a jól végzett munka ára”. Eszében sem volt, hogy eltitkolja előlem, hogy a háborús körülményeknek köszönhetően gazdagodott meg.

A Tűtor ügynökség ingatlanközvetítéssel foglalkozott, s ő, mint a cég tulajdonosa, sok házban és lakásban megfordult. A bútorokat illetően is bizonyos mértékben már szakértőnek számított. Annak ellenére, hogy egyszerű felvidéki-paraszti eredetű közhivatalnoki családból származott, volt érzéke a régiségekhez.

Szándékosan nem vezettem be mindjárt a szalonba, amelynek háromszárnyú ajtaját egy, a folyosó lámpái által gyéren megvilágított vitrázs díszített: hidegen tekintettek ránk róla egy páva szétterjesztett farktollainak lila-zöld foltjai, amelyek között az erősíték huzalai kígyóztak.

Volt abban egy jó adag számítás, hogy a szalont nem mutattam meg neki azonnal. A kerítő logikája munkált bennem, hogy ugyanis az elején a bűbájnak csak egy részéről szabad föllebbenteni a fátylat, s hagyni kell belőle a későbbiekre is.

– Hideg van odabent – mondtam mintegy mentegetőzve. – Csak a könyvtárszobában tüzelek.

Így aztán szinte betuszoltam a könyvtárba, ahol a cserépkályha csillogóan fehér-kék mintázatú lapjain keresztül csak úgy ontotta magából a meleget.

A könyvek nem érdekelték. Én az ő helyében nem mulasztottam volna el, hogy el ne olvassak bár néhány címet vagy a szerző nevét a könyvek gerincén, a könyvekén, amelyek ott sorakoztak szép rendben a mennyezetig érő könyvespolcon. Már csak azért is, hogy bepillantásom legyen a házigazda irodalmi ízlésébe. De nem, ő csupán egy futó pillantást vetett a könyvekre. Annak a számomra szimbolikus apróságnak sem tulajdonított semmi jelentőséget, hogy az asztalon szétnyitva, mert éppen azt olvastam, mikor megérkezett, Nietzsche Túl a jón s rosszon című műve hevert. Azazhogy nem adta semmi jelét, hogy ez bármit is jelentene a számára. Gyűlölte a vallomásokot és a bölcsekedést. Már az első találkozásunkkor megállapítottam magamban, hogy farkastermészet. Az én ordasom. Az én kiválasztottam. A Novaković família utolsó sarja vagyok, jogom van hozzá, hogy a tetszésem szerint válasszak magamnak örököst.

Kibújt a kabátjából, és megkérdezte, hová tegye, mivel nedves lett a hótól, amíg bejártuk az udvart. Hogy a nedvesség kárt ne tegyen a bútoraimban. Tetszett nekem ez a gesztusa, hogy gondja van a tárgyakra. A figyelmességnek ez a máza, amelyet olyan könnyeden viselt.

Mondtam neki, csak tegye a fotelra. Erre ő olyanformán helyezte el a kabátot, hogy az mintha átölelte volna az én legkedvesebb fotelomat, amelyben délutánonként szundikálni szoktam.

Mi meg két kényelmetlen, merész vonalú empire karosszékben helyezkedtünk el, egy ugyanolyan stílusú, hosszú lábú asztalka mellett, amelyen, tejüveg cilinderrel, egy gázlámpa állt.

Arra kértem, mondjon magáról valamit. Lényegében véve nem számítottam rá, hogy a hirdetésemre egy ilyen valaki jelentkezzen. Azt vártam, hogy majd valami menekült jön, egy ágrólszakadt, akinek nincsen földel a feje fölött. Már fölkészültem a megvetéssel elegy szánakozó hangvételre, amely majd meghatározza a magatartásomat az iránt, aki gondozni fogja a birtokot. Egyedül csak azt döntöttem el jó előre, hogy részegest vagy holmi kehes csavargót nem veszek magam mellé.

Éppen ezért főleg póz volt a részemről ez az érdeklődés Slobodan – hogy úgy mondjam – ajánlólevele iránt. Tisztában voltam vele, hogy ő nem azért jött, mert nincs más választása, inkább mint valami hódító, aki meg fogja változtatni az életemet. Még valami örömteli nyugtalanság, valami lelkesedésképpen is éledezni kezdett bennem.

Vállalkozókészség, merészség, higgadt magabiztosság: mindez megvolt benne. A névjegykártyáját teátrális mozdulattal vette elő, és az asztalra dobta, mint valami értéktelen papírdarabot, nem mintha alábecsülte volna a tevékenységet, amelyet folytat, ezt érezni lehetett a viselkedésén, hanem mert ezt a kartonlapocskát a méltósága alatti szükséges rossznak tartotta csupán.

– Ha szereti a névjegykártyákat, itt hagyok magának egyet. Én személy szerint nem rajongok érte, és sokszor meg is feledkezem róla. Manapság már minden jöttment csináltat magának.

Tehát elismeri, hogy parvenü, ezzel mintegy felül is emelkedik ezen a tényen, gondoltam magamban.

A névjegykártya, ahogy gondolni is lehetett, rossz ízlésről tanúskodott, ám én, emlékszem, Nietzsche modorában azt mondtam magamban: vigye el az ördög az én jó ízlésemet! Régen tudom, hogy a jó ízlés a gyöngesség jele. Az aranyozott betűk úgy helyezkedtek el, hogy a Tűtor szó betűi egy egyemeletes családi ház alakját formázták. Mint már mondtam, a cég ingatlanközvetítéssel foglalkozott.

Habozás nélkül adta elő a tervét, elismerve, hogy rögtönöz. Nem is álmodta, hogy itt egy kastélyt talál.

– Egy ilyen kastély . . . ! – mondta, mire én azonnal helyreigazítottam:

– Közönséges nyaraló csupán. – Ám hízelgett a hiúságomnak, hogy kastélynak nevezi.

– A Novaković-kastély! Ez jól hangzik – folytatta, figyelembe se véve a közbeszólásomat. Bevallotta, az a lehetőség hozta ki ide, hogy egy Újvidékhez közel eső szállásból egy eko-farmot csináljon.

– Ez most menő. De egy eko-oázis kastéllyal, mégpedig egy igazi ódon kastéllyal! Ez minden várakozásomat fölülmúlja!

El volt ragadtatva attól, amit látott, és a legkevésbé sem kételkedett benne, hogy elnyeri a beleegyezésemet. Észrevette, és mindenesetre az én figyelmemet is fölhívta rá, hogy csak idő kérdése, mikor válik le a plafonról a vakolat egy darabja, bár nekem úgy tűnt, hogy csak fölpukkadt ott egy kicsit; a nedvességtől sárga széleivel olyan volt, mint táskák a szem alatt egy átvirrasztott éjszaka után.

– Beázik a tető, uram – mondta. – No, de mi majd rendbe tesszük azt is!

Gyönyörködtetett a ruganyos járása, a mozdulatai, a fesztelen, föl-szabadult hangja, amelyben tisztelet is volt, a koromnak kijáró, meg valamiféle oltalmazó felhang is, a magányosságom és a változások iránti bizalmatlanságom miatt.

– Ugye nincs kifogása a fiatalság ellen? – kérdezte egy alkalommal.

A szalonban ültünk, kávéztunk. Az első találkozásunk óta néhány hónap telt el. Kintről behatoltak a tatarozás zajai: dolgoztak a mesterek, restaurálták a kastélyt. Panaszkodtam, hogy úgy érzem magam, mintha nyúznának, ámbár csak javításokba egyeztem bele, bárminemű átalakítások nélkül.

– Ellenkezőleg, a fiatalság engem is fiatalabbá tesz – válaszoltam sietve, és kezemmel önkéntelenül megszorítottam a botom végét. Újból bottal jártam, az én ébenfából faragott, leveleket mintázó ezüstberakással díszített botommal, amelynek a végén az elefántcsont fogantyú kutyafejet formázott. Családi ereklye ez is. Nem támaszkodás végett vettem elő, inkább díszül szolgál. Parádéztam vele. Mint valami jogarral.

– Kihozom ide néhány haveromat, akik az üzlethez kellene. Kell még egy hónap a javításokra, és prima egy hely lesz ez a kastély az eko-tápanyagok kiállítása számára! – mondta.

Mizantróp természetemből adódóan az emberiség egy bizonyos részének erősödő szükségletében a természet, a vegetarianizmus, a jóga iránt, amit Slobodan – szerintem is jogosan – igyekezett kihasználni, én az emberi kishitőségnek és az életerő hanyatlásának a jelét látom, különösen azok után, amik az utóbbi időben történtek velünk, tudniillik országok fölbomlása, háborús vereségek meg egyebek.

Mindez a létért való küzdelemre vezethető vissza, gondoltam, míg néztem Slobodant, ahogy cigarettára gyújt a Ronson fellobbanó lángjánál, ahogy visszateszi az öngyújtót a bőrfedeles jegyzetfüzete mellé, amelyen arany búzakalász mellett a cég neve díszlett: Eco-styl. Meg kell hagyni, nem vesztegette az idejét. A raktárban, amelyet az udvarban építettek, ott sorakoztak a gabonamagvakkal és egyéb biotermékekkel megrakott dobozok. Megkérdeztem, kissé csípősen, hogy netalántán nem az apjától örökölte-e ezt a nagy vállalkozói készséget.

– Egyáltalán nem – felelte. – Az apám! El se tudná képzelni! Meg lehetne róla mintázni az öngazgatású szocialista káder szobrát! Rendszerint ő az ügyeletes felszólaló, gyűlöli a magánvállalkozásokat. Szak-

szervezeti aktivista. Potyázó. Énbennem is a jövőbeli jogászt látta, akit majd annak idején beprotezsál a vállalatához.

Örömmel töltött el, hogy megveti az apját. Mosolyogtam, amíg róla beszélt. Képmutatóan még védelmembe is vettem az öreget, mint aki az idősebb generációhoz, mintegy az én korosztályomhoz tartozik.

– De mégis, maga az ő egyetlen fia! – szoltam csodálkozást színelve, a hízelgés szándékától sem mentesen. Nem törődött azzal, hogy az apja magányosnak, elhagyatottnak is érezheti magát. Rég elidegenedett az apjától. Meg az anyjától és a két nővérétől is, akik jóval idősebbek voltak nála. Csak ritkán látogatta őket.

Abban nem tévedtem, hogy el volt ragadotva a nyaralótól. Főleg a szalon tetszett neki, a bútorzata. Megengedtem, hogy átrendezze a helyiséget, amit ő, egy született dekorátor biztonságával meg is tett. A biedermeier vitrinnek, amelyet áttetsző törékenységében különösen kedvelek, jobb helyet talált, az ablak mellé állította, úgyhogy szinte elárasztja a fény. A komód fölé, amelyen egy sárgaréz karos gyertyatartó áll, fölakasztotta a Hecendorf-tájképet az őzzel. Ó, az az őz! A selymes arany szőre! Egy tisztáson áll fölvetett fejjel, veszélyt szimatol, riadtan, mégis mereven, mint egy szobor. Mintha puska volna a kezemben, úgy figyeltem: Slobodan meg én vagyunk a vadászok. Valami lázas hódítási vágy kerített hatalmába. Úgy éreztem, mintha örökbe fogadtam volna Slobodant, mintha lélekben a fiam volna. A vér szerinti rokonságról már jó ideje az volt a véleményem, hogy csak afféle elfogultság, a „celebris aliquando familias haec”-féle meg különösképpen az. Slobodan a karosszékben ült, arisztokratikus természetességgel és eleganciával, minden erőltettség és rátartóság nélkül, ami ugyancsak ritkaság a parvenük között, akiknek minden gesztusa primitív harácsolási vágyról árulkodik. A cinizmusa tele volt humorral. A háborús élményeit senki más nem tudta volna egyetlen mondatba belesűriteni: „Addig harcoltunk a horvátokkal Borovóban egy banképületért, míg csak el nem foglaltuk.”

Csodáltam a precizitását. A leleményességét.

– Az apám ki nem állhatja a relativizmusomat – mondta egy alkalommal, mire én, bizonyos elégtétellel, azt gondoltam: „a bosszúálló fiak”, hangosan viszont megjegyeztem, hogy a relativizmus általában nem a fiatal nemzedék jellemző vonása.

– Alighanem koravénnek születtem – válaszolta hirtelen, és föl pattant a fotelból, mint aki megelégette az üres szócséplést. Torzójának képe átsiklott a vitrin üvegén, majd megsokszorozódott a tükörfelületeken, amelyek a szekrénykét belülről borították. A fényes polcokon értékes kínai csészék, egy Rozenthal-váza és majolika szobrocskák mellett egy női láb alakú billikom állt. Egy női láb, térdig, túsarkú cipőben, melyet, ha töltöttek bele, vörösre festett a bor. Engem folyamatosan arra emlékeztetett ez a kehely, hogy az olyan ügy, amire áldomást isznak, két akarat szövetkezése, amelyben mindkét fél a maga hasznát nézi.

– Megihatnánk az áldomást ebből a billikomból, az együttműködésünk sikerére – vettem föl egy ízben.

– Billikom, uram? Az meg micsoda?

– Egy kehely, amelyből testvérpoharat szoktak inni – feleltem. Tudtam, azzal, hogy idefogadtam Slobodant a nyaralóba, két legyet ütöttem egy csapásra: egyrészt fiatalok vesznek körül, másrészt meg fölújítva láthatom a nyaralómat. Eltökélt szándékom volt már akkor, bár nem akartam elsietni, hogy egyszer majd, ha eljön az ideje, Slobodanra hagyom a birtokot, amely egy életen át az otthonom volt.

Kinyitottam a vitrint, a tükörképünk az üvegajtóról lesiklott, mintha ott se lett volna. Elvette tőlem a billikomot, ujjai rásimultak a lábacsakára, és megjegyezte:

– Mí mintha nem is a kastélyon, hanem a szeretőnkön osztozkodnánk. Az együttműködésünk sikerére! – tette hozzá nevetve, s egymásra néztünk az üvegen keresztül, amelyet bíborvörösre festett a tengerparton termett, sűrű bor.

– Egy ilyen testvérpohárnak köszönhetem, hogy nem vették el tőlem a kastélyt – szóltam, s csak késve kaptam észbe, hogy nem nyaralót mondtam, hanem kastélyt. Igazából nekem mindig is kastély volt ez. Gyermekekoromban néha elfogott egy olyan érzés, mintha úsznék a körlepcső halványzöld márványán a terasz felé, a tornác előtt, a masszív, hatalmas fatörzsekhez hasonlatos oszlopok között, amelyeknek bordáiban moha tenyészett. A tornác mélyéről előfchérlett a kastély elülső fala a háromszárnyú ajtó barlangjával és a nedvességtől zöldes zsalugáterekkel az ablakokon. Azt hiszem, Velibor Popovićnak is ilyesforma érzései lehettek, amikor négykézláb mászva a lépcsőkhöz ért, csurom-

vizesen, elkínzottan a láztól. Gyermekember volt, alig valamivel idősebb, mint én. A későbbi tartományi párttitkár.

– Ezerkilencszáznegyvenhárom őszén történt. Megmentettem az életét egy ifjúkommunistának – kezdtem bele a történetbe. – Csónakkal kísérelt meg átkelni a szerémségi oldalra, de a határőrök rálöttek. Valahogy sikerült kiúsznia az innenső partra, itt, a kastélytól talán száz méterre. A nagyapám meg én a pincében rejtegettük, egy óriási hordó mögött. Tudta jól, mekkora veszélynek tesszük ki magunkat miatta. Ő, a prolicsaládból származó SKOJ-tag, meg én, a fiatalúr, aki Bécsben járt egyetemre, akit nem érdekelt a politika, egy földbirtokos unokája, egy gyáros fia, egy burzsoáé, aki abból él, hogy szappant szállít a megszállóknak. Velibor Popovićnak hívták.

– Ez az a bizonyos Velibor Popović?

– Igen, az. A tartományi pártbizottság titkára lett aztán. Egy alkalommal, poharazgatás közben (annak öröme, hogy szerencsésen föl-épült a tüdőgyulladásból, amelyet a kényszerű dunai fürdőzések szedett össze), megjegyezte: micsoda frivol formája van ennek a billikomnak. Puritánnak szeretett látszani, de csak színre volt az. Dekadens kommunista volt. Na, mit szól ehhez a kombinációhoz? – A kérdésem, amelyet Slobodanhoz intéztem, a provokáló szándéktól sem volt mentes.

– Idejétmúlt dolog.

– Hát persze. Egyébként később sűrűn járt ki ide a fejeseikkel. Nagy lakomákat rendezett nekik itt. Amikor leáldozott a csillaga, én is megszűntem protokollfőnök lenni. Azután már nem érdekelt senkit a múltam, a manírjaim. Áthelyeztek az Archívumba. A kastélyt, azt azonban megtarthattam.

– Itt az idők végezetéig protokollfőnök lehet, uram – mondta gálánosan. Főlöleges lett volna arról is beszélnem, hogy apámat, mint a nép ellenségét, főbe lőtték.

Halk pirregésre lettem figyelmes. Slobodan előhúzott a zsebéből egy mobiltelefont. Dunja jelentkezett, a titkárnöje. Lediktált neki valamiféle adatokat a kiállítással kapcsolatban.

A megnyitó reggelén korán ébredtem. A kiállított élelmiszerekkel megrakott asztalok már ott sorakoztak a park és a lépcsőfeljáró között a tisztáson. A fák árnyéka hosszan és élesen benyúlott az asztalok közé.

A parkból nézve a nyaralót, egészen meghatott a látvány: a holdsugarakhoz hasonlatos reggeli napfényben olyan mauzóleumszerűnek tűnt; mint egy zöldes-fehéres tündérrózsa. Ilyennek szerettem. A déli verőfényben, amikor majd nyüzsögnek itt a vendégek, egy ügyes kézzel fölújított, kissé hivalkodóan fényűző kastély lesz csupán.

Bevallhatom, nem is hittem volna, hogy ennyi minden lesz itt kiállítva. A különböző magvak tálakban és tégelyekben sorakoztak. A prospektusban az állt, hogy itt minden garantáltan integrált, azaz biotermék. A búza-, árpa-, köles-, pohánka-, roz-, kukorica- és rizsszemek (tovább nem jutottam az azonosításukban) olyan bizsuszerűek voltak. Ahogy behálózták őket a napsugarak, úgy fénylettek, mint a borostyán, az elefántcsont, a nefrit.

Slobodan még aludt. A testőrei ráérősen sétálgattak erre-arra. Egy héttel a megnyitó előtt hozta ki őket. Jól megtermett fiú volt mind a kettő, lezser tartásúak, rendkívül illedelmesek.

– 'gyisten, uram! – köszöntöttek.

Mire én:

– Jó reggelt, fiúk!

Egy alkalommal a pisztolyukat is ideadták, hogy jobban megnézhessem, azzal, hogy „csuda egy jószág”! Parabellum, mondtam én, csak hogy lássák, én is értek a pisztolyokhoz.

Tizenegy óra tájt már a vegetáriánusok egész serege vett körül: a bemutató első látogatói. Élveztem a ragyogó arcokat, a cinkos mosolyukat. Olyanok voltak, mint valami fanatikus szekta tagjai: az ökológia, a makrobiotika, az aerobik hívei. Áradt róluk a meggyőződés, hogy ők az emberiség új megváltói, csodálatos gyógyulások hírnökei. Puha pamutból való tréningruhákban, fantasztikus formájú sportcipőkben tetszelegtek, és szertartásosan emelték ajkaikhoz a tálakból a magvakat.

– Csodálatos látvány! Csodálatos látvány! – lelkesedett hévvel egy kipirult arcú asszonyság. Nem minden kajánság nélkül arra gondoltam, mindig lesznek eltévelyedett báránycsapatok meg farkasok is, akik a saját hasznukra fordítják a helyzetet. Az asszonyság el volt ragadtatva a kukoricapehelytől. Ötvenes éveiben járó, természetes nőszemély volt az illető, nem csak növényeken él ez, gondoltam magamban megvetően. A felső ajka fölött izzadságcsöpek csillogtak. Beszélgetőtársában az újvidéki olajfinomító egyik igazgatójára ismertem. Hallottam, hogy a nő

többször kimondja a „bulgur” meg a „tofu” szavakat, a makrobiotikusok ezen kulcsszavait, mintegy ellenőrzésképpen, mint egy igazhitű, akinek intuíciója kívülállót, hamis ökológust, következetlen makrobiotikust jelez.

Ezt a látványt mintha csak nekem találták volna ki! Az olajfinomító igazgatója, robusztus, vöröslő arcú ember, védekező hadállásban. A nő rákapcsol, közben csipeget. A férfi rejtegetné a tudatlanságát, tehát egyetértően bólogat:

– Hát igen, a bulgur, az tényleg egy óriási találmány. – Általánosságokban beszél, meg sem kísérli kideríteni, hogy mi is az a bulgur. Egyébként nekem magamnak is, pedig részt vettem a szervezésben, csak halovány sejtéseim voltak a bulgurról. Búzakása? Búzaliszt? Valami efféle. Látom, a szemében hamiskás csillogás. Tulajdonképpen ki nem állhatja a makrobiotikusokat. Sem az ökológusokat. A szívélyessége pusztá képmutatás.

– A bulgur, csak hogy tudja, az egy olyan régi találmány, mint maga a földművelés – mondja erre a nő csípősen, majd hozzáteszi: – Maga hivatalból van itt?

– Szponzorok vagyunk – felel a kérdezett, mintegy a cég nevében. A hangjában reményteljes, védnöki, szponzoros árnyalatok.

Fölebredt bennem a diplomata:

– *Utique parti favere* – szóltam közbe egy készenlétkben tartott közmondással latinul, és mielőtt rátámaszkodtam volna, meglóbáltam a botomat az elefántcsont kutyafejjel a fogantyúján. – Ergó, jóindulatom mindkét fél iránt! – És egy szóvalommal teli, együttérző pillantást vettem a makrobiotikus hölgyre, az olajfinomító igazgatója felé pedig, akiből Slobodan a jelek szerint kibűvölt némi pénzt, egy villámgyors, üzlettársi, büntársi pillantást küldtem.

– Milyen felekre gondol? – kérdezte a nő.

– Egyrészt azokra, akikhez ön is tartozik, az ökológusokra és vegetáriánusokra, másrészt meg az olajfinomítóból jött urakra, akik bizonyos, mondhatni kivédhetetlen okok miatt szükségét érzik annak, hogy a szponzorálással mintegy bünbánatot gyakoroljanak – feleltem, és élveztem, hogy a hangom tökéletesen nyugodtan cseng. Az emberekkel rendszerint el tudtam fogadtatni, amit mondtam. Kedvem támadt, hogy ezzel a makrobiotikus nagysáddal eljátszoghassam egy kissé.

– Kegyed éppen soha nem fogyaszt húst? – provokáltam, mint egy megrögzött kételkedő és epikureus.

– Két éve mindennemű állati eredetű élelmiszert mellőzök! – dicsekedett harciasan, nekem azonban már semmi kedvem nem volt vitába szállni vele. Egyébként is, időközben tetemes létszámú közönségre tett szert.

Slobodan bent volt a szalonban, Dunja és még néhány munkatársa körében. Újságíróknak nyilatkoztak. Én elhárítottam, hogy a kastély tulajdonosaként bemutassanak, mintegy utolsó sarját egy ősi nemesi családnak, amelyen keresztülgázolt a történelem.

Az asztalok között sétáltam éppen, amikor a szalon ajtajában egy pillanatra előbukkant Slobodan alakja. „A kastély ifjú ura”, suttogtam magam elé, saját magamnak is váratlanul. Mintha egy regényből idéznék. Arrafelé nézett, ahol én voltam. Úgy tűnt, mintha inteni akarna, de nem, már vissza is fordult.

Az egész parkban a rotundát szerettem a legjobban, a piramis alakúra nyírott puszpángbokrokat. Volt egy idő, amikor nem gondoztam őket, akkor elalaktalanodtak a sok új hajtástól, ellenben most olyanok voltak, mintha fekete gránitból faragták volna ki őket. Mint a síremlékek a temetőben.

Közöttük időnként föl-föltűnt egy terepszín egyenruhás alak. Megálltam, hogy jobban lássam, mit művel az ismeretlen. Olyan mozdulatokat tett, mint valami karatebajnok, nekem legalábbis olyannak látszott. Balettszerű mozdulatokat, mintha tornagyakorlatot mutatna be. Már a tisztáson tartózkodók is észrevették, meg azok is, akik az asztalok körül sétálgattak. Arra gondoltam, hogy elronthatja a megnyitót. Éppen a mikrofonpróba zajlott, fülsértő recsegés, sípolás töltötte be a térséget. Ott állt már a szónoki emelvény is, egy zöld plüssel letakart ósdi biedermeier szekreter, rajta transzparens a fölirattal: *natura sanat*. Ez az én ötletem volt.

Úgy gondoltam, jó lesz szólani Slobodannak az egyenruhásról.

– Valami különös alak jár a parkban. – A lépcső alján vártam meg, éppen jött lefelé Dunjával. Olyanok voltak, mint két reklámfigura.

– Már észrevettem. Ez Steva Parabellum, egy haverom a harctérről. Már szóltam a testőreimnek. – A hangjában nyoma sem volt nyugtalanságnak.

Slobodan a mikrofon mögött úgy hatott, mint egy igazi sikeres fiatal üzletember. Vagy egy ügyes ifjú politikus. Egy új típusú, természetesen. Sötétlila selyemöltönyt viselt, a zakó alatt pedig ovális kivágású fekete Versacce-trikót. Dunja, a titkárnője, bársonyos hangon köszöntötte a vendégeket, reményét fejezte ki, hogy kellemesen érzik magukat ebben az ökológiailag egészséges környezetben, és hogy már meggyőződtek róla, milyen gazdag a kiállítás élelmiszer-választéka. És itt az asztalok felé mutatott. Élvezettel néztem, amint a fény, mint a röntgensugarak, áthatol a tunikája ujján, és a maga gyöngyházfényű törékenységében sejtetni engedti karjának kontúrait. A tunika ovális nyakkivágásához csíptetővel odaerősítve fényképes kartonlapocskát viselt, rajta a neve, Dunja Stankov, és a munkahelyi beosztása. Angoltanári diplomája van, és a származása is elsőrendű. Mindenki tudja róla, hogy apja a Mezőgazdasági Kar nyugalmazott tanára, rektor is volt egy időben, közel áll a hatalomhoz. A lányt elbűvölik a gazdag fiatal emberek, akikkel itt-ott összejön, mivel mindig megtalálja a módját, hogy bejusson a különböző fogadásokra. Egy ilyen fogadáson ismerkedett meg Slobodannal is. Vonzották a siker gyermekei, akik szeretik a kockázatot. Mellettük lenni mint ékességük és jobb kezük, ez volt minden álma, nekem bevallotta.

Egyébként hihetetlenül tapintatos volt. Az ügyessége mentes minden erőszakosságtól. Alig negyed órával azelőtt, hogy a kezébe vette a mikrofont, amelynek zsinórja úgy kanyargott utána, mint egy kúszónövény hosszú indája, lecsillapított egy csont-bőr öregasszonyt, akinek a sipítózásától én magam is összeborzadtam. Olyan volt annak az asszonynak a hangja, mint azoké, akiknek valami világrengető közlendőjük van az emberiség számára.

– Ez, amit itt látnak – rikoltzott, rámutatva egy tálkára, amelyben csíráztatott búza zöldellt –, ez hozott engem vissza az életbe! Ezek a magvak az én megmentőim! Itt van, itt a táskámban a diagnózis: az áttétek visszafejlődtek, csoda történt! Itt a bizonyíték! – Lázasan keresgélt a táskájában, és előkotort végül egy áttetsző celluloidlapot, rajta holdkaréjszerű foltokkal . . . Dunja odament hozzá, gyöngéden karon fogta, és bevezette a nyári konyhába, hogy megkínálja szörppel vagy feketével, amihez inkább van kedve.

Nekem is kedvem támadt, hogy megigyak valamit. Slobodan jóvoltából a nyári konyha ideiglenesen büféné alakult át, ő gondoskodott arról is, hogy a polcokról ne hiányozzon se az eredeti whisky, se a többi külföldi tömény ital. Szeretem a martinit, bementem hát, hogy töltsék magamnak egy pohárkával. A kiaszott öreg nő ott ült a sanknál, előtte az asztalon összetekeredve a röntgenfölvétel. Odamentem hozzá, megértő mosollyal az arcomon, ám ekkor az ajtó mögül, azt a különös hangot hallatva, amit a karatézók „kjai”-nak neveznek, s amely a rekeszizom egy hirtelen mozdulatára képződik a gyomorban, szóval az ajtó mögötti sarokból előugrott Steva Parabellum. Az arcán bizalomteljes mosoly ült, amely egyáltalán nem volt összhangban azzal a hanggal, amelyet kibocsátott. A körülötte lévő dolgok egyikéhez, semmihez és senkihez nem kötődött ez a mosolygás, csak a bensőjében zajló valamiféle történéshez, amelyet, mint egy gyermek, előidézett magában. Az öregasszony riadtan tette le a poharát, én pedig szándékosan jó hangosan így szóltam:

– Ne féljen semmit, ő Steva Parabellum.

Ez szemmel láthatóan hatással volt rá, összerezcent, majd lábujjhegyen odalépetett a bárszékemhez.

– Megiszik valamit? – kérdeztem.

– Egy sert – felelte, én meg abból, ahogy az ital nevét kiejtette, arra gondoltam, hogy minden bizonnyal valahonnan Boszniából származik. Levettem neki a polcra egy dobozos Tuborgot. Gyakorlott mozdulattal, ügyesen nyitotta ki a dobozt.

– Tehát már hallottál rólam – szólt.

– Igen – feleltem. – Slobodan Lazović beszélt önről. Együtt voltak a fronton.

Szerettem volna többet megtudni a kettőjük kapcsolatáról. A fiúból azonban semmilyen reakciót nem váltott ki, hogy Slobodan nevét említettem. Kiitta a sörét, majd ismét különböző harcművészeti pózokba vágta magát. Tréfára akartam fordítani a szót:

– Hanyadik dan? – kérdeztem.

Ő azonban komolyan válaszolt:

– A kilencedik – mondta, és mint akinek hirtelen ötlete támadt, odaosont hozzám ismét. A leheletén sör és pálinka szaga érzett. Körül-

kémlelt, mint aki nem akarja, hogy meghallják, amit mond, az öregasszony, úgy látszik, nem számított neki, és bizalmasan odasúgta:

– Ha védelmezőre van szükséged, csak szóljál nekem.

Az öregasszony hisztérikusan fölnevetett.

Aztán valahogy mégis sikerült megszabadulnom tőle, mielőtt egészen rám szállt volna a nagy segítőkészségével. Nem ittam meg a martinimat sem.

Kint az emelvénynél Dunja állt, még mindig Slobodanról beszélt. A szavai, amelyek rendkívül hízelgőek voltak, egy pillanatra féltékenységet ébresztettek bennem, a következő pillanatban azonban már átfutott agyamon a gondolat: „Altera vivas oportet si bis tibi vivere.” Magam sem voltam tudatában, hogy valahol mélyen ott lappang bennem ez az idézet, amely most egyszerre fölmerült, mint valami szemrehányás. Seneca. Megvolt a könyvtáramban a *De brevitate vitae* meg a *De beneficiis*, egy szép kötésű könyv, az antikváriumban bukkantam rá egyszer, véletlenül. „Másokért kell élni, hogy magadért élhess.” Igazi vigasz és megváltás ez a bölcsesség – és ettől ismét Steva Parabellumra kellett hogy gondoljak.

Bejelentőbeszédét Dunja a következő szavakkal zárta:

– Most pedig átadom a mikrofont az Eco-styl cég tulajdonosának. Íme az az ember, aki létrehozta Az egészséges táplálkozásért projektet, aki megálmodott egy új életformát: Slobodan Lazović!

Slobodan lámpaláz nélkül lépett az ökológusok népes gyülekezete elé. Voltak közöttük ismert személyiségek is, fölismertem néhány politikust, meg egyetemi tanárokat is láttam a tömegben, az asztalok környékén. Lám csak, gondoltam, a kastélyom szinte fölkinálkozik a nagyközönségnek. A lépcsőzet márványa már egyáltalán nem hatott mauzóleumszerűnek, inkább olyan, hogy is mondjam, ökológiai színe volt, mint egy éretlen görögdinnye halványzöld héja.

Ugyan mit vártak Slobodantól ezek a makrobiotikus és vegetáriánus urak és hölgyek, akik annyira aggódnak az életükért, és akik még soha nem néztek farkasszemet a halállal?! Hogy a szemükbe mondja a harctéri élményeit, hogy odavágja nekik: a gyávaságotokat etetem?!

– Hölgyeim és uraim – szólalt meg lelkesen –, gratulálok önöknek! Önök az egészséget választották, önök az Eco-styl programját választották! Beismerem, jómagam még messze vagyok az önök következetességétől, és nem lesz meglepetés a számomra, ha egyszer majd bűn-

hódni fogok ezért. – Itt szünetet tartott, talán arra számított, hogy nevetni fognak, ám mindenki komoly maradt és figyelmes. A könnyedség magával ragadta. Fölsímtam ezt a könnyedséget, amelynek táptalaja a fensőbbrendűségi érzés és a megvetés a másik iránt. – Az én kolesterolum ugyanis . . .

Bohóckodott.

Oldalt álltam, mellettem az asztalok búzapehellyel teli dobozokkal megrakodva. Szinte az egész publikum előttem volt, jól láttam tehát, amint – ahol a legsűrűbben álltak – egyszerre szétválnak a tömeg, s utat enged valakinek. A nevelés mozdulatairól ráismertem Steva Parabellumra. Az emberek idegenkedve húzódtak félre előle. A szónoki emelvénytől talán egyméternyire egy különös mozdulatot tett: mellmagasságban a terepszínű mellényéhez nyúlt.

Lövések hallatszottak. Először azt hittem, Steva Parabellum lőtt rá Slobodanra, mert olyan volt az a mozdulat, amely a mellényzseb közelében állt meg, mintha ki akarna venni onnan valamit, egy pisztolyt talán, bár a nyári konyhában nem dicsekedett vele, hogy volna nála fegyver. Slobodan azonban továbbra is ott állt az emelvényénél, Steva Parabellum teste pedig megvonaglott, előbb térdre rogyott, aztán előrebukott, majd leroskadt a földre, magával rántva egy széket is, amelyről szerteszéjjel szálltak a meghívók, mint egy raj parányi papírrepülő.

Slobodan testőrei lőttek rá. Látni vélték, hogy ki akarja rántani a pisztolyát. Mint őnekik, neki is parabelluma volt, vagyis ahogy ők nevezik, egy „tetejac”. Arról kapta a nevét is.

Persze sokat gondolkodom azon, vajon tényleg meg akarta-e ölni Slobodant. Talán volt egymással valami elszámolnivalójuk, amiről senki más nem tudott, csak ők ketten, a két harcostárs. Az is megfordult a fejemben, hogy a különös viselkedése is nem csupán színészkedés volt-e. De nem, annak a szerencsétlennek nem volt semmilyen előre kitervelt szándéka. Ezt erősítette meg különben az egyik makrobiotikus vendég tanúvallomása is, aki látta Steva Parabellumot az Újvidék–Begecs vonalon közlekedő autóbuszban. Már a buszállomáson fölfigyelt rá, mivel olyan furcsán szökdécselt járás közben. Egy lány megkérdezte tőle, hány óra. Steva megismételte a kérdést, mint egy gyerek, közben csábosan nézett a lányra. Aztán beszállt utána az autóbuszba. Átadta neki a helyét, s ott állt tovább mellette, föléhajolva, mint egy rossz szellem. Nagy

hangon mesélte, merre háborúzott, ki mindenkit ölt meg. Begecs közelében kigombolta a mellényét, és megmutatta az egyik zsebében a pisztolyt, a másikban meg a törét. A sofőr ekkor megállította a buszt, kinyitotta az ajtaját, és határozott hangon fölszólította, hogy szálljon le. Parabellum méltatlankodva ugyan, de leszállt, és sajátságos, szökdécselő lépteivel megindult a busz után.

Összegörnyedt teteme az alvadt vérrel bemocskolt terepszínű uniformisban ott hevert az asztalok árnyékában. A halottszállító autó gyorsan kiért. Két munkás behelyezte a holttestet egy óriási koporsóba, amely nyilván csupán arra szolgált, hogy a ravatalozóig elvigyék benne a halottat.

A történetek után behúzódtam a könyvtárszobába. Slobodan utánam jött, beszélni akart velem. Az én ordasom. A kiválasztottam. Nyugtalanak látszott.

– Jó magának itt a könyvei közt, uram – szólalt meg, miután leült egy kényelmetlen Chippendale-székre, nyilván szántszándékkal fosztva meg magát az enyémmel szemben álló fotel kényelmétől. Bizonyos cselekedeteknek hajlamos vagyok mélyebb jelentést tulajdonítani. Például ennek is most, amiből a zavarára következtettem, pontosabban arra, hogy szándékában áll magára vállalni a felelősség egy bizonyos részét ennek az eszementnek, ennek a volt katonapajtásnak a halála miatt. Énemnek az a másik, nietzschei fele, mint holmi gyöngeséget, elvetette ezt a lehetőséget.

– Följánlotta a szerencsétlen, hogy a védelmezőm legyen.

– Steva Parabellum?

– Igen, ő – feleltem. – A mester. A kilencedik fokozat viselője. Nekem báris úgy mutatkozott be a nyári konyhában.

– Most, ugye, azt gondolja rólam, uram, hogy érzéketlen vagyok – szögezte nekem a kérdést köntörfalazás nélkül. Meglepődtem.

– Nem, dehogya – válaszoltam sietve, szinte ijedten.

– Steva Parabellum a hírhedt Trpinji úton megmentette az életemet.

Egy közönséges tartalékos voltam akkor, ő pedig egy elit alakulat tagja. Két éve nem láttam. Fogalmam sincs, hogy került ide.

– Talán véletlenül.

– Meglehet – mondta.

Kint már szétszéledt a vendégsereg. A rendőrségi emberek is elmentek már akkorra. Fölálltam. Slobodan odanyújtotta a botomat. A jogart. Megelégedéssel töltött el, hogy a mi kettőnk kapcsolatában nem történt semmi változás. Aztán, valamivel később, amikor lefelé mentünk a lépcsőn, a park felé, évődve megkérdeztem tőle, emlészik-e, hogy az első találkozásunkkor azt mondtam neki: az ősoket ki kell érdemelni.

Elnevette magát. Nem nagyon, csak úgy mértékkal, mintegy érzékelte ezzel, hogy tudja ő is, amit én. Azaz hogy mindennek ára van.

CSEH Márta fordítása

VISSZAVADÍTÁS

Laza regényféle a kutyabőrről, V.

B. FOKY ISTVÁN

AZ ÉLETMŰVÉSZEK RENDELTETÉSE JELEN SÖRSZÁJZRE, ILLETVE TÉLUTÓI MAGÁNBESZÉD A KAMENITA-HÁTON

Az életművészek tavaszváró ácsorgási színhelye ez idő tájt már a Zöldikével szembeni iskola vörhenyvörös kerítésénél volt. Eme vas-kerítés tövében téblábolt különben Cs. Maszlag is, könyveivel derekasan megterítve valamilyen újságpapiros alapon az iskolai platósöglet külső csücskét.

– Jelen? – kérdezte a dagadt szemű Tintás, aki különben mindennap másnapos volt.

– Még mindig: Jelen! – hallatszott kissé csámcsogva a kijelentés a Pecsovics felől, aki viszont nemrég tért át a röviditalról a folyékony kenyérré.

– Az! Jelen! – szűrte fogai között a szót némi gondterhelt hangulatban a ny. zászlós, közben intett Maszlagnak, hogy jöhet a napi menü.

Tintás a közeli óriásbolt felé vette útját, Csattanó pedig egy előre kikészített könyvet hozott a ny. zászlósnak, mondván:

– Ebben bizony nagy gyönyörűségét lelheti, mert az ilyen és ehhez hasonló olvasmány nagyon ritka portéka, uram! Nem is tudom, hogy miért áldozom fel szeszélyei oltárán, mikor ennek az irománynak lelke van!

A ny. zászlós megforgatta a könyvet, amely jó vaskos volt, s miközben Olimpikon megjegyzésére, hogy talán mégsem kellene az ilyen szép könyvnek alágyújtani, csupán morgott valamit, akárha a sarokba szorított eb, mikor meggondolatlanságáért az orrára vágna.

– Te csak birkózz a magad dolgaival, Olimpikon! A lelkiismereti ügyeket meg csak bízzad rám – mondta neki a ny. zászlós, közben a könyvet valamely ósdi házikó módjára az élére állította, és öngyújtójával mosolyogva alágyújtott. – A holtak enciklopédiája immár semmibe vész . . .

Az életművészek legfiatalabbika, aki csak nemrég csapódott oda az esetenként összedöccenő társasághoz, gémberegett ujjait próbálta életre kelteni a máglya tüzénél, mielőtt az végképp ellobbanna. A ny. zászlós bosszankodva szólt oda neki, hogy kotródjék odébb, vagy ülepen billenti. A piktor, aki néha képeket is festett, és a piac oldalánál szokta volt őket árulgatni, nemigen látszott szóra hajlónak.

– Mondtam, hogy kuss onnan! Ez a könyv csupán az én magánügyem a világgal, és semmi közöd a melegéhez, vidd odébb magad tőle!

S miközben Danilo szép csendesesen az enyészettel cimborált, a Tintás is megérkezett őfelségével, a mindennapi kortyolnivalóval. Pecsovics a fogával bontotta fel az üvegeket, s kényszeredett vigyorral az ábrázatán nyújtotta amazoknak szolgálatra készen a napi menüt. Az utolsó üveg sör Maszlagznak jutott, aki persze közben újra hozzájuk ballagott kiárusítandó könyvterítke mellől.

Az életművészek csendben kortyolták sörüket. Sörözés közben, érdekesmód, soha, vagy csupán nagy ritkán beszéltek, inkább csak nagyokat hallgattak és bólogattak hozzá mindenről, aki esetleg szóba jöhetett volna mindarról, amit még egymásnak mondhattak volna egyáltalán. Azonban így is jól megértették egymást, és hogy mi megy végbe bármelyikük fejében.

– Megint fölmerült a Lukas-híd kérdése, és ha minden jól megy, akkor már a héten dolgozni kezdenek rajta az emberek – mondta Pecsovics. Majd arra mutatott, ahonnan az utolsó nyomorúságos kunyhó is úgy tűnt el, hogy valamelyik fotóriporter betette a helyi lapba, annak okán, hogy a város ilyen képpel igyekszik-e Európába?

– A híd nagyon fontos kellék, mégha díszhíd léssen is – toldotta meg Olimpikon. – Összeköt minket, akárha az olimpia!

– Lesznek ott egyéb pocsoltyák is, amolyan kacsaúszató-félék, mert víz nélkül csupán szárazhíd lenne az egész építmény, és akkor semmi se helyettesítené az egykori Mlaka-fok vizét!

– Erre az alkalomra valamelyikünk még ránősülhetne egy lapáttal, gondolom – jegyezte meg Tintás epésen, és a piktorra kacsintott.

– Jó, hogy mondjátok! Megnézem magamnak azt a hülyeséget, amit a szüzességről meg a hídról összekotyvasztottatok – mondta a ny. zászlós, közben sörösüvegét az Olimpikon lábához állította. És amíg az egykori Hercegovacska utca irányába ballagott, valaki a többiek közül megjegyezte, hogy a hegyi ember lelke már megint mérhetetlenül háborog, sehogy sem leli lelki nyugalmát ezen a sík vidéken.

– Ezt a mindennapos, télvégi könyvégetést is a lelke háborgásának lecsillapulásáért csinálja, Cs. Maszlag hasznára, persze . . . – mondta csendesen az Olimpikon.

– Hát értem én ezt? – nézett üres tekintettel Pecsovics Olimpikonra, aki erre hosszan kezdte magyarázni az ok és okozati összefüggéseket, mármint hogy a ny. zászlós még mindig úgy tartja, miszerint az unokáit éppen ezek a könyvek rontották meg, illetve vadították el tőle, mert ha alkalomadtán nem ide születnek, akkor most boldogságtól repeső szívvel vihetné őket vissza Perušica környékére a hegyek védelmet nyújtó országába.

A piktor közben az üres sörösüveggel játszadozva, annak szájával valamilyen glóriás szentfélét kanyarított az előttük elterülő latyakos talajra, mint aki a Semlyékre a Sveta gora lankáiról érkezett emberek valamelyik unokáját ikoni módszerekkel gondolta volt fölvezetni. S mikor a piktor kezéből az üveg odébb penderültetett, éppen Cs. Maszlag illegális standja elé, onnan egy éppen arra haladó suhanc csipentette fel nagy előszeretettel, s mielőtt végleg eltűnt volna zsákmányával, még odarikkantotta nekik:

– Jé, Jelen! . . . Hát ilyen is van még?!

A Zöldike felől, mintegy végszóra netán, közös ismerősüknek, a Margarétának alakja látszólag áttünedezni az innenső oldalra, s a többiek erre a látványra olyan gyorsan távoztak a helyszínről, a ny. zászlós után vonultukban, mintha kergették volna őket.

Margarétát a környéken csak Tüzevőnek mondták az emberek, szigorúan utalva ezzel a múltjára. A Maruska színésznő nénje egy világment

ember volt, aki valamely kis bácskai faluból indult a közeli városba frizernek, aztán részt vett egy ifjúsági tehetségkutató versenyen, talán éppen Palicson figyeltek fel rá, és a tartományi fővárosba hívták, hogy a rádiónál próbafelvételeket csináljanak vele. Közben azért itt-ott dolgoztatott is szerény fizetésért, de a pénzecskéjét sehogy nem tudta beosztani, hogy jusson meg maradjon is alapon élhessen, s így kénytelen volt a hakisok jóvoltából a terepen néha énekelgetni is, hogy zenei oktatásra járhasson el. Aztán az egyik napon az életébe végképp beütött az istennyila: a házbért sehogy se tudta kifizetni, s választania kellett, hogy vagy visszautazik a szikesre falujába, vagy dobban, és lehetőleg jól jövedelmező elfoglaltság után néz. Margaréta az utóbbit választotta, amikor Belgrádban megjelent egy balettszervezői előtt felvételire. Aztán innen indult vagy tucatnyi lánnyal a hosszú útra, amelynek első állomása Olaszország volt, majd Teherán és Bejrút, illetve Damaszkusz meg Rijád látta el őket vendégszeretettel, de olyannyira ám, hogy végezetül mint bárhölgyek szórakoztatták a vendégeket, s voltak azoknak mindenben kedvükre, aminek az lett a következménye, ami az ilyen és ehhez hasonló foglalkozásokkal jár. Margaréta egy tűzevővel kötötte össze sorsát, s vele sikerült megmenekülnie a legrosszabbtól, a háremhölgyi eladásától. A tűznyelő nagyon rendes volt vele, és kimenekítette a pokolból, aztán Szicilián rábízta az egyik kebelbarátjára, s onnan már a maffia kegyeibe került. Végül is felesége lett emberünknek, kislányt szült neki, de a férj bebörtönzése után búcsút mondott a kétes foglalkozású társaságnak, s csakhamar a falujáig meg se állt a menekülésben.

Akárha most is, ezekben a pillanatokban, szintén olyan menekülésszerűen oldalgott át Margaréta a Zöldike felől a túloldalra, hogy az esetleges ismerősöket ne kelljen üdvözölni. Ugyanis mióta lelécelt ama cirkuszból, amely már többszöri egymásutánban itt ütött sátrat a Mlaka-völgy gyöpösén, a Sömlýeken egy földszintes házacskát vásárolt, azonban a rokonsággal sehogy sem tartotta a kapcsolatot, teljesen visszavonult a világtól, és annak ezeregy bajától. Még olyan is hallatszott felőle olykor, hogy azért rakatta be a háza bejárati ajtaját, mert fél az idegenektől, és a kerten át közlekedik, ha újságért vagy bevásárolni indul.

– Apád a hegyen fészkel, hallom . . . – érkezett Margaréta Maszlaghoz óvatosan.

– A Kamenita-hátban van az öreg – mondta Cs. Maszlag, akit egyáltalán nem lepett meg a Tűzevő kimozdulása, már csak azért sem, mivel Maruskát a napokban többször is telefonhoz kérte.

– Valamikor nagyon fázós természetű volt . . . Most nem bántja a fagyos éjszaka? – kérdezte Margaréta Maszlagtól, közben a könyveit nézegette, mint aki nagyon is érdekelt lenne olvasási ügyekben.

– Melengeti a remény!

– A remény?

– Annak is az anyagi fajtája – dörmögte kedvszegetten Maszlag, s látszott róla, hogy ilyen témában igencsak érdekelt lenne maga is.

– Abban mindig volt valami hátbizsergető – jegyezte meg tudálékosan Maszlag nagynénje, majd kissé bővebben kifejtette, hogy a Molcer most égetően fontos neki, mert ha a Jóisten is úgy akarja, akkor visszatér a színpadhoz meg a régi haverokhoz, és segítségével könnyen összeállhatna egy hakis társaság.

– Ahhoz éppen ő a legalkalmasabb, és az időpont is éppen kedvező lehet egy ilyenfajta tevékenységre, mivel ott téblábol a dombban, és ácsorogja a kikelet érkezését – biztatta Margarétát Cs. Maszlag útbaigazításként apja szállásterülete felé.

A Remete egyáltalán nem volt meglepődve a Tűzevő láttán. Maruska, Maszlag és Rongyláb látogatása után volt már, és még azon se akadt volna fenn, ha maga Macskovics asszonyság kegyeskedett volna látogatásával megtisztelni. Hogy a sógornője bukkant fel most nagy hirtelen az ismeretlenségből, annak inkább örülni látszott, hiszen Margarétához nem fűzte semmilyen rossz emlék, inkább egykori, szívet melengető események tették érdekessé számára a nő hirtelen fölbukkanását.

Margaréta kényelmesen elhelyezkedett a Remetével szembeni fotelban, s mint aki vég nélkül élvezi a beállt helyzetet, egyáltalán nem sietett a mondókájával, mint aki alkalmat akar adni a másíknak, hogy esetleg felkészüljön a legrosszabbakra. Aztán vontatottan mégiscsak taglalni kezdte jövetele célját, mármint hogy manapság ólomnehéz az élet lába, és az ember schol nincs biztonságban, mivel a cirkuszi nyugdíj onnan kívülről igen is meg nem is csordogál által a határon, inkább érte kell menni, ha nem akarja, hogy fölkopjon az álla. A Remete beállította magát egy bizonyos pózba, és tudatosan játszotta a nemtörődömöt.

– Tudom, hogy csupa fül vagy, Molcer! Ne add nekem a szeplőtelen, inkább kérdjed, hogy mi forog a fejemben!

– Mi forog a fejedben?

– Hakni forog a fejemben, a vezetéssel! A küszöbön a tavasz, és az emberek szórakozni akarnak. Gondoltam, hogy összedughatnánk amink van, aztán dolgunk felől nyakunkba vehetnénk a vidéket – fejtegette gondolatait Margaréta, közben legurított kérdezetlenül-kínálatlanul egy ökörkortyonyit az asztalon álló demizson tartalmából. A pálinkától kéjesen sziszegett hosszan, mert az alkohol ugyancsak ette a műfogsora által fölsebzett szájjüregét.

A Remete is nyakon ragadta az üveget. Miközben tartalmával a fogát látszott mosogatni, széles mosolyféle terült szét arcvonásain, mint aki már jó előre tudja, hogy az egésszel hova fognak kilyukadni kettejük dolgában.

– Te adod az anyagit, mi többiek meg a melót! És Maruska is jól érezné magát, ha újra berendezné az életünket!

– Az anyagi még csak látszat – mondta a Remete, s volt valami a hangjában mindabból, ami az elmúlt évtized rossz hatásaként mutatkozott a hangja színén, ércességén is. Inkább rekedtes, kissé puhány volt a hangszíne, amit a pálinka talán még inkább foszlóssá tett annak fülében, aki rég hallotta a rendezőt beszélni. Ő pedig most hosszan fejtegette, hogy tudod, Margarétánk, te úgy csöppentél ide hirtelenében a végtelenből, mint derült égből a villámcsapás, és talán várhatnál kissé a csinálommal, mert előbb a visszaszármaztatási ügyekben kellene kissé összebb kapnom magam, s esetleg annak utána gondolhatnánk miegyébre is. Mondta a Remete a magáét, mint aki nem szokott az ilyen és ehhez hasonló, remekbe szabott lerohanásokhoz, közben azért észrevette, hogy a sógornője kiköpött Maruska még mindig, és hogy csupán a férfias orra teszi még kívánatosabbá, ilyen jóval delelő utáni életkorban is.

– Tudhatsz te rögtönözni, Molcer, tudhatsz! A rögtönzéseidről híresültél el a színháznál, és ami egyszer ott van az ember génjeiben, az örök! – csökönyösködött Margaréta, közben újra leküldött a torkán abból a csodálatos ízű-zamatú pálinkából, amit a sándoriak hoztak volt a Remetének. – És nekem van mondanivalóm az embereknek, és jónak gondolnék egy monológot előadni világtársasomról, amit tűznyeléssel fűszerezhetnék . . .

– A tüzet eszik, és nem nyelik – helyesbített a Remete.
 – És elénekelném a lánykori, A mutasd meg, mit tudsz-os dalom, amivel Palicson díjat nyertem . . .
 – Hányban is volt az, Réta?
 – Hányban? Hát a hatvanas években . . . Akkor mutattalak be önmagamnak, a végén mégis csak a Maruskánál kötöttél ki . . .
 – Te mentél odébb a kelleténél . . .
 – Ha odébb mentem is, de most mintha közelednék, nemdebár?!
 – Mostanra sárkányasszony lettél, s féltő, hogy aki a közeledbe merészkedik, azt felperzseled!

– A sárkányasszonynak csupán az egyik fele éget, a másik inkább tüzel, mint a szukáé ama idősokban – mondta Margaréta, s ahogy fölállt és kiegyenesedett, jól látszott róla, hogy testén az idő múlása semmit nem változtatott, szinte olyan lányos vonalakkal ébreszti most is a férfiszemet torkosnak, mint a kettejük által felemlített idősokban.

A Remete megremegett. Úgy érezte, hogy talán nem is csupán a nő, hanem inkább a Kamenita-hát hatása lenne rá ezekben a pillanatokban olyan elemi erővel, aminek engedelmeskedni kénytelen. És amikor Margaréta hasra feküdt az asztalon, már bizonyossá vált benne, hogy alfele készen áll a fogadására, még csak az alsóneművel se kell bajlódnia, s ennek tudható be, hogy őkelme biztosra jött, mint patkány az elvetélt anyakoca magzatteteire. A Remete szinte bezuhant a nőbe, olyan fogadtatásban részesült, s ebben a pillanatban kimerevült, akárha diavetítő alanya lenne netán; valahol a lágyéka mögöttesben beállt egy nyilallás, mintha valamely harmadik személy most disznóölt nyomott volna a csigolyái közé. Ki tudhatta, hogy egy rossz mozdulat jött-e rosszkor, vagy hogy a hét szükös esztendő hordaléka volt ez pillanatnyilag, esetleg a szökőévenkénti rá gondolás a pázásra, mikor a petyhüdt izomzat bizony felmondja a szolgálatot, s olybá lesz az ember, mint akinek a szervezete berozsdásodott, nem tudhatni; csak szálfegyenesen mozdulatlankodott a hüvelyben, mint aki megváltásra vár.

Margaréta akárha valamilyen jelfogó, időben vette a férfi hozzá intézett, kétségbeesettül szótlan távollétét az aktustól, és először csupán alig mozdulatokkal, majd mind fokozottabb hüvelyizommasszázzsal repítette életének első szerelmét olyan magasságokba, hogy rövid idő alatt bizony kétszer is ráomlott Marinra a Kamenita-hát.

A Remete visszazuhant székére, és nagyon szótlan volt. Margaréta meg újra csókolta a demizon száját némi italért, aztán szélesen megtörölve kezefejével a száját, arról kezdett áradozni, hogy micsoda különbségek vannak az időbeli eltolódások szemszögéből vizsgálva tetteiket: ehhez az uzsonnához képest az a bizonyos hatvanas éveki, a palicsi női strandon elkövetett szeretkezésük csupán langyos fosógémkedés volt.

– A farokcsigolyád hibás, kénesbe kellene párolnod – mondta a nő, és úgy látszott, hogy indulni akar.

– A kiszolgáltatottak sorsára jutottam – motyogta a Remete még mindig kábultan, aztán erőt vett magán, és talpra állt. Lassan sétálni is kezdett a pincelakásban. De semmi újabb nyilallást nem érzett a gerince tájékán, s nem tudta felfogni, hogy mi történt vele, azaz, hogy mi nem történt most újabban a jelzett helyen.

– A csontkovácsi igazolványt küldd utánam, Molcer! – mondta nevetve a nő, és szemlátomást élvezte a szakállas, behemót ember gyerekes viselkedését. – A mozgás az élet!

– Arccal a jövő felé, ahogy Vence szokta volt mondani – dörögte a szakállába kesernyésen a Remete, aztán hirtelenében fölélénkült, mint akivel nyulat lehetne fogatni, s mindjárt kész volt Margarétát a gyülekezetbe meghívni. Sőt, olyannyira beszédessé lett, hogy hosszan kifejtette a tényeket, miszerint neki most a Szentkút helyi közösségbe kell mennie, ahol a tagokkal megtárgyalják valamely polgári pártszerűség állításának lehetőségeit, hogy nekik is szavuk lehessen a választmányban, és delegáltjuk kimarhassa a központból a karajt ama bizonyos cipóból.

– Ezt segítőndő, te is jöhetnél tölteléknek – mondta a nőnek ragyogó arccal.

Margaréta visszaült előbbi helyére, s gondolkodni látszott a mondotakon. Neki nemigen volt ínyére, hogy töltelék legyen csupán ott, ahol valamely elsőhegedüst is játszhatná, s ezt mindjárt ki is mondta, hozzátéve a maga álláspontját, miszerint hozzájuthatna valamicske ingatlanhoz a Remete tőszomszédságában.

– Szóval van spóroltad, ugye?

– Vanni van, de hát eldekázni a levegőbe, egyenlő lenne a kinyekkenéssel – mondta Margaréta.

– Talán mehetnénk is, Réta! Ha állod az ajánlatot, náluk gyorsan egyenesben leszel, ami az adom-veszemet illeti . . .

– Mehetünk . . .

És mentek. Végig a Kamenita-háton, ahol a nő megbámulhatta a töméntelen jeget, ami lassan izzadni kezdett már az enyhüléstől, és várható volt, hogy hamarosan egész terjedelmével a földbe szivárog, minek okán majd a mélységekben kövesült szőlőtőkék sarjadásba kezdenek, és úgy belepik a dombot, hogy az autótút bekötő részén is leállítják a forgalmat.

– A lazára meg templomot remekelünk – mondta a Remete.

– És ki lesz a tiszteletesetek? – kérdezte Margaréta.

– Engem ők Szent Andrásnak hívnak, mivel András-napkor jöttem ide fel, a magaméba – mondta a Remete.

Lassan a Szent-tó medrébe jutottak, ahonnan a szorgalmas sándoriak felhordták a Kamenita-hátra a jeget. Repedezett volt a talaj a fagytól, és olybá tűnt, mintha rőt vadak túrták volna föl mindenütt a földet, valamely tápláló magvak meg gyökerek után kutatva.

A szentkúti imaházban együtt volt már az egész Kis-Palics mellék. Ott volt Magvaszakadt Janó és Justika, valamint harmadikként Yehuda. Ott szorongott a padokban Csalogánnyal Palimadár, valamint a Vodice környékiek valahányan: a Vencének becézett Szebenyi Pál, Sándor Pista lófuttató, Loncsár Kiril, valamint sokan mások, akikkel a Remete először találkozott.

– Janó, szólni szeretnék valamelyest . . . – mondta a Remete.

– Hé, emberek! Szent András mondana valamit!

– Csak azt mondanám, hogy nem jöttem egyedül, velem van Margaréta, aki a feleségem lehetett volna, mint ahogy nem lett az, sajnos . . . No mármost! Neki tervei lehetnek a sándori ugarok valamely szögletével, ha a Jóságos is úgy akarja, s mint olyan, aki potenciális közénkvaló lehetséges valaki, könyörgöm, fogadjátok közibetek, mintha engem segítenétek javaimhoz!

Liza, a Csalogány felesége kottyintott közbe mihamar:

– Mi a mestersége?

– Énekes! – sietett a válasszal a Remete.

– Akkor akár kántorunk is lehetne majdan, mivel a hangom az utóbbi időben ugyancsak befátyolosodott! – adta meg az alaphangot Magvaszakadt Janó a továbbiakhoz, és a nóta végén pedig már arról folyt az eszmecsere, hogy Margaréta megvásárolhatná a halász Rozsék portáját,

és vele a Kis-Palics agyagpartjának egy részét is, amit jobb időkben még gyógypakolósos talpraállási helynek bizonygattak az emberek.

– Oda érdemes volna bizony valamely nádfedelű szépséget eszkábálni, a talajt pedig fölelemezteni, hogy bírja-e még a csodát – mondta lelkesülten Csalogány Liza, hozzáadva a legendából is, az onnan fakadó vízről, amely állítólag sokkalta hatékonyabb a Péter-forrásénál.

– Ezt a históriát hagyhatjuk holnapra, inkább nézzük a mai beszédi tárgyunkat – terelte a szót Magvaszakadt Janó most már olyan mederbe, amiért valójában összejöttek volt.

A szentkúti előénekes aztán szép sorjában kiteregette kártyáit, már-mint hogy a szelek járása ugyancsak váltakozó mostanában, és úgy gondolták egyesek jónak, ha az itteniek szép csendesen megalakítják az olyan társulást, amivel beleszólhatnak a városiak akaratába. Mert ha igaz a hallomásból ide jutott híresztelés, hogy önkormányzati választások lesznek mihamar, akkor a helyi közösségnek azokba a választásokba bele kell szólnia, mint apának a családja sorsába, hiszen a családban is valakinek viselnie kell azt a bizonyos kalapot, és ha már fizetik a sok adót, akkor a Kerti Törpe vigalmának legyen vége, és a cipó karaját ide kanyarintani, de ide ám!

– És arccal a jövő felé – dörmögte Vence szokásos megjegyzését.

– De nemcsak hogy a karaj, hanem az íze is ide dukálhat, ha jól megfogjuk a dolog végét – mondta a Yehuda.

– Az meg mi lenne, te csodaokosunk? – kérdezte tőle Csalogány.

– Nehogy már csupán képviseletünk lehessen ott bent, de állíthassunk netán polgármesterjelöltet is, emberek!

Fene nagy csönd lett most, még a pók is elfelejtett továbbmászni a mestergerendán. Palimadár Vencére nézett, Vence tekintetével a Lonszár Kirilt vette célba, s Kirilnek az volt az érzése ennek utána, hogy ezek megbolondultak. Mindjárt ki is nyilatkoztatta ezt:

– Bolondok vagytok egy szálig! Elég volt nekem negyvenegyben . . .

– Aztán meg negyvennyolcban és a többiben, ugye? – nézett rá szúrós tekintettel Sándor Pista.

– Ne együk egymás zúzját, emberek! Akkor mivel zúzzuk a gondokat, amikből ugyancsak van mostanában? És különben is, a Remete jó alapanyag lenne a kocsonyához, hogy összeálljon az egész! – vegyült hirtelen a szótváltók társalgásába Magvaszakadt.

– Én-e?! . . . És miért éppen én lennék az a szerencsétlen, ugye? – méltatlankodott az újkori honfoglaló keményen, mintha valaki éppen a fát vágná alatta, amilyen ülni kényszerül.

– Ama bizonyos bennfentesség miatt, amit élvezni tetszik a város részéről! – sietett a válasszal Magvaszakadt Janó.

– Az ám, éppen én? Akit kiheréltek a színháznál, aztán meg katonamundérban a vágóhídra akartak vinni?

– Emberek, lohadni, lohadni keményen! – intette őket csendre a Yehuda, akiben mégis nyomot hagyott valamelyest a négy szemeszter, és tekintélynek örvendett a sándoriak körében. – Mindez még csak a kezdet, a válogatóval még ráérünk, egyelőre tegyük papírra aláírásunkat a polgári civil párt alakulási névsorára, hogy hivatalosodhassunk!

Ettől a pillanattól kezdve aztán minden simán és olajozottan haladt a maga megszokott medrében. Közben Csalogány Liza meg a Tűzevő szép csendesen azon kapták magukat, hogy összelelegedtek, annak érdekében, miszerint azon nyomban körülnéznek az agyagos és árván álldogáló Rozs-féle portán, amit az elmondottak alapján a Remete ismerőse talán meg is vásárolhatna.

Már jóval visszaútban volt a polgármesteri jelöltnek említett embe-rünk a szálláshelye felé, mikor az alanti ugari völgyben két alakot pillantott meg motoszkálni, akárha egymást gyözködték volna valamiről. Az egyiknek vadászfegyver lógott a válláról, a másiknak meg egy szíjra erősített fácánféle, de az öltözkük annyira nem illett az adott helyzet-hez, hogy a Remetének önkéntelenül is röhögnie kellett rajtuk. Az előbbin ugyanis síruha volt, az utóbbin pedig papi mundér. Mikor aztán bevárták a Szentkút felől érkezőt, a fegyveres keményen rádörrent társára:

– No, most hegyibeszédezen! Láthatja már, hogy a városi gyöpmes-tert nézte annak, aki íme, csupán most érkezik hozzánk a Szentkút felől!

– A hideg miatt csalatkozott a látásom – mondta a szemlátomást hajtónak társult Pópa Komor Zsombor építésznek, akihez úgy csapódott oda vadászataira, hogy gömbölyűsége feleslegét gyaloglással gondolta könnyíteni, mikor a hívei azt javasolták neki, hogy a sáros csizma vonszolása leginkább leizzasztja az emberről a felesleges kilóit.

– Ezen már ne jöjjenek össze, mérnök úr! . . . És ha jól értelmezem a szituációt, akkor önök most ugyebár a Kamenita-hát felé döcögtükben álltak le szóváltásra – fogta át a két ember vállát a Remete, mint valami békéltető személyiség. – Ajánlom, hogy boronálódjunk már össze a hát alattin egy kis tereferére!

– Ez annál is inkább ajánlatos lenne, mivel előkerült a papír! – bökte az égnek mutatóujját Komor.

– És ahol papír van, ott van mit keresni! – toldotta meg a Pópa.

Ilymód aztán szép hármásban kerültek vissza a Kamenita-hát alatti portára, és persze, hogy a késő délutánba hajló tevékenységük első állomását a zsákmány feldolgozása jelentette. Komor Zsombor a hatalmas vadlibát vadászskése segítségével gyorsan volt kibelezte, miközben agyagpakolásért rimázkodott a Remetének, hogy teremtsen akár a föld alól is a mundérozáshoz anyagot, a Pópa meg a demizsont szopogatta magába roskadva Földetsöprő Búbánat társaságában. A kutya hajlani látszott a szóra, hogy elraktározza a Pópa kesergéseit mindazon kísérlet hasznáról, ami a fogyókúrázás meredélyeit illeti.

Komor csakhamar megvolt a libával, és a Remeténél található száritott gyógyfüvekkel spēkelve annak belvilágát, a tollas tetemet szépen agyagpólyázta, majd az izzó tuskók közé tette pihenni. Ők maguk körülültek a hasznosnak mutatózó zsarátnokot, és a demizsonos előital kézről kézre járt közöttük. Az agyag persze a Kamenita-hát mélyéről került elő.

– Íme a szentírás, ahogy megígértem volt – mondta Komor, és valamely nagyobb árkusfélét húzott elő vadásztáskájából.

– Mondhatom, hogy sínen vagytok vele, ami a tervrajzot illeti – kotyogott közbe a Pópa, mint a szóban forgó árkus jó ismerője.

A Remete kiteregette a térdén Komor Zsombor által előteremtett rajzot, és hosszan, tüzetesen vizsgálta. Mert az építésmérnök volt az, aki megígérte, hogy akárha a föld alól is, de ő előteremti a Kamenita-hát egykori szentélyének alaprajzát, ha egyáltalán létezik valahol, vagy létezett valamikor.

– Az könnyen lehetséges, hogy ez a vázlat csupán utánérzetten alapul valamely egykori firkász részéről, de akkor is hasznosítható formula lehet – biztatta a Remetét a Pópa, mint akinek az a feladata, hogy mindennemű kételyt eloszlasson, ami az építkezés elkezdését illeti.

Zsombor most hosszabb fejtegetésbe kezdett, aminek leginkább az lett volna a lényege, hogy ide, erre a Remetétől jelölt lazára, egy romtemplomfélét kellene állítani, ami híven tükrözné az egyszer voltat is, meg az egyszer vant is. Aztán hosszabban ecsetelte annak lehetőségét is, hogy korszerűen kell gondolkodni annak, aki manapság attrakciót akar végbevinni, aminek a célja, hogy igencsak látogassák, szóval, a kinézésével mágnesként vonzaná a népséget erre a vidékre. Mert ha már a Remete vissza képzeli állíttatni az egykori templom mását, akkor azt mostani gondolkodással tegyék, ami esetleg valamicskét a konyhára is hozna, s egyben régi kulturális feladatának is eleget tenne.

– Értem, mérnök uram! Tervezze meg, én a munkaerőt biztosítom az építkezéshez, és a kft. hasznán majd osztozunk – mondta legvégül a Remete, közben az áttüzesedett pólóját hámoztta ki a zsarátnokból.

– A harang itt leszen készítve, ugye uraim? – okvetetlenkedett a Pópa kérdésével.

– Miféle harang, ember? Itt nincs harangozás, ez nem egy Nándorfehérvár! – intette gondolkozásra a mérnök.

– A vidék nyelve nagyon fontos, uram! Ha nincs, ami az emberekhez beszéljen, akkor néma a száj! – filozofált a Pópa.

– A Jóisten beszél belőle, mérnök úr! – mondta a Remete. – A Kamenita-hátnak szólalnia kell a jóról, ha már a rossz ellenében szeretnénk cselekedni, nem gondolja?

Ezen gondolkodni kellett, és a fejtörés legjobb módja, ha közben az ember enni kényszerül. Komor Zsombor vadászksével megszegte az agyagpólóját, és eléjük került a párolt vadliba ínycsiklandó húsa. Csak úgy, kézből eszegetve, mindhármójuk jó időre belefeledkezett az élvezetbe, a csontokból néha odahajítva a búbanatos négy lábúnak is.

– Akkor ahogy szót értettünk, ugye? A harangot is nekünk kell öntenünk! – tett pontot mindennek a végére a Pópa. Zsíros száján széttörölve a lúd mentás ízét, még azt is hozzátette, hogy az egykori híres harangöntők ivadéka még föllelhető netán arra valamerre, a Kisradanovác erdőalj házikóinak valamelyikében.

(Folytatjuk)

ZÁRVÁNYFÉNYEK (II.)

Irodalmi forgatókönyv

DE Á K F E R E N C

SZEMÉLYEK

NAGYAPA (Fodor Lázár) (75), begaréti földműves, a családfő

FODOR MÁTÉ (40) belsőépítész

ILKA, Máté felesége (38)

DÁVID (19) Máté és Ilka fia

BEA (12) Máté és Ilka lánya

FODOR KÁROLY (45) begaréti földműves

ÉVA, Károly felesége

KISS ANNA, Nusi (20), Éva első házasságában született lánya

ZSÓFI (15), Fodor Károly és Éva lánya

LÁZÁR, Lazi (10), Fodor Károly és Éva fia

VIDOVIĆ (FODOR) Mária (38)

VIDOVIĆ Mitar (45)

MARKO (17), Mária és Mitar fia

MILAN (15), Mária és Mitar fia

TIMA (75), nyug. kőműves, ács (ezermester)

TOŠA (12), Tima unokája

KÖRTÉSI JÓSKA (50) begaréti villanszerelő

KÖRTÉSI OTTÓ (40) repülőmérnök
 NÁNDOR (16)
 CSABA (17)
 VID (18)
 MELÁNIA (15)
 KATALIN (15)
 LACI (15)
 TIVADAR (20)
 VAJDA ÉVA (18)
 MORVAI (50) lelkész
 MORVAINÉ (45) lelkésznő
 I. SEGÉDRENDŐR (55)
 II. SEGÉDRENDŐR (55)
 SZÁZADOS (30)
 FŐORVOS (50)
 LAJA BÁCSI (60)
 GÁTÓR (45)
 NYOMOZÓ
 TELKES
 és mások . . .

Újvidék, Szabadka – 2002–2003

31. Belső, éjjel

Bea lidércei

Éjjel a gangon állnak: Mária, Éva és Ilka. Mária remegő kézzel fogja az égő cigarettát, néha beleszív. Valami furcsa morajlás hallatszik, aztán egyre csak erősödik, a hosszú asztalon a poharak remegnek, majd összekoccannak. Már az épület is remeg, az ablaküvegek zörögnek.

ILKA A nehézbombázók.

MÁRIA Itt, a határvonalon? De . . . honnan?

ÉVA Lehet, hogy Romániából.

ILKA Vagy nehézszállítók . . .

MÁRIA Már a negyedik éjjel . . .

ILKA Ma ez már a második hullám.

ÉVA Én az elsőt nem is hallottam.

MÁRIA Én sem. Mikor volt?

ILKA Éjfél után tíz perccel kezdődött, de gyorsan átvonultak.

A dübörgés most tetőzik, amire sikoltva fut ki a szobából Bea. Ilka gyorsan magához öleli, nyugtatja.

ILKA S-s-s . . . Nyugodj meg kicsikém, semmi baj. Csak te nyugodj meg . . . Hol hagytad a kengurudat? A te kicsi Gurudat?

A gangon már ott van Károly, Dávid, Marko, Nusi, Laza, Zsófi. Nagyapa az udvar felől kocog be, csak bekecset terített magára.

NAGYAPA Ezek már Kecskemétről és Taszárról jönnek. A magyar kormány megadta nekik a . . .

Szótlatlan nézik, ahogy Ilka nyugtatja a kislányt. A dübörgés lassan halkuló morajlássá csendesül.

NAGYAPA Na, térjünk vissza a takaró alá . . . Hűvös az éjszaka.

Bea Nagyapába kapaszkodik, aki feloleli, felnyalábólja szinte és bekecseivel betakarja, majd magával viszi az udvaron át otthona felé. A kislány az öreg vállára hajtja a fejét, és már alszik is.

ILKA Érdekes: csak ott nyugszik meg . . .

32. Reggel, külső, belső

Ilka újvidéki útja

Busz halad a kora reggeli, ködös vajdasági síkságon át. Sok az utas. Közöttük Ilka. Ahogy a busz közelít Újvidékre, a film elejéről ismert olajfinomító lángokban. Óriási füstfelhő fedí be az egész várost.

VÁGÁS

Ilka megérkezik elhagyott otthonukhoz: a bejárati ajtóról letépve a deszkázat. Benn a garázdálkodásnak rettenetesen szomorú jelei: amit a fosztogatók nem bírtak, vagy nem akartak elvinni, azt összezúzták, tönkretették.

VÁGÁS

Ilka a Tartományi Végrehajtó Tanács épületében (előbb kívülről látjuk) járja a folyosókat. Egy irodában áll, várja, amíg egy alezredes telefonon beszél valakivel. Igazából csak motyog:

ALEZREDES Igen . . . Igen . . . Nem . . . Értettem!

Amikor leteszi a kagylót, egy papírlapra lejegyez valamit, amit Ilkának ad. Ilka köszönés nélkül távozik.

VÁGÁS

Ilka buszon utazik. A várost lassan elhagyja, az út mellett pillanatnyira feltűnik egy helységnévtábla: FUTOG.

VÁGÁS

Egy füzesen át hevenyészett, gödrös út vezet a Dunáig. A túloldalról agyonterhelve utasokkal, kocsikkal, áruval – közeledik egy katonai motoros komp. A komp elején piszkos, szakadozott egyenruhában borotvátlanul, nagyon soványan és kimerülten Máté áll. Ilka alig ismeri fel a többi sorstársa között. A maszatos gipsz a lábán „igazítja el”, arról ismeri fel igazán. Integet neki, de ő csak legyint, és két tenyerébe hajtja a fejét. Válla rángásából értjük: sír.

VÁGÁS

Ilka és Máté a Duna partján, a füzesben egy rönkön ül. Ilka a magával hozott elemózsiát a rönkre – kettőjük közé – tette.

ILKA Annyira se engednének el, hogy a házunkat valahogy bedeszkdz?

MÁTÉ *(nagyon fáradtan, nagyon csendesen beszél)* Csak üvöltöznek.

Hol egymásra, hol ránk. Ezek már nem emberi lények. Már lövöldöznek is . . . Részegen . . . Félünk, hogy valakit lelőnek . . .

Csend. Ilka int, hogy egyen, de Máté szinte nem is észleli.

ILKA Te egyáltalában tudatában vagy annak, hogy ITT vagyok?

MÁTÉ *(hangtalanul sír)* Nem tudom, hány napja nem aludtam, nem ettem, csak hordtam ki-be a felszerelést, ládákat, azt se tudom, milyen nap van . . . Csak azt, hogy te eljöttél hozzám, de nem vagyok biztos benne, hogy igaz-e, vagy ez is része a . . . lidércnek . . .

Csend.

ILKA És . . . a szökés?

MÁTÉ *(hosszan hallgat, próbálja megérteni a szavakat)* Tegnap a százados egyik társunkat kis híján lelőtte, mert az nem bírta ki tovább és . . . a folyóba vizelt . . .

Csend.

ILKA Semmink sincs . . .

MÁTÉ Még az a végső szükségre fenntartott, kicsike tartalék . . . sincs . . .

ILKA (*szinte megdermed*) Hogyhogy nincs?

MÁTÉ Az a személtáda . . . a Popadić ezredes . . . mégis felparancsolt engem a kosovói buszra . . . Amikor könyörögtem, eljött velem a bankig, a széfig . . .

ILKA (*némán bólogat: érti*) A családi ékszereimet is . . . ?

MÁTÉ (*bólint*) Végül a mobilomat is elvette.

ILKA De te legalább itt vagy.

MÁTÉ De ez csak a kezdet . . . Már annyiszor könyörögtem az Istennek: lőjenek már ki, legyen vége. Nem bírom tovább.

Csend.

ILKA (*feláll*) Most visszamegyek a hadtestparancsnokságra!

MÁTÉ Semmi értelme. Csak te térj szépen vissza a gyerekekhez, azokra vigyázz. Engem írjatok le. Csak EZ old meg mindent.

Robbanások rázzák meg a levegőt: a Duna túloldalán, a Fruška gora lankásai között villanások, füst. Máté egyáltalán nem reagál.

33. Külső, nappal

Begarét, vakolás

A Fodor-kúria homlokzatát – állványzatról – Tima vakolja. Mellette szorgoskodik Toša is, a habarcsot Dávid és Marko „szállítják” fel hatalmas vederben, csörlőn. Tima valami szerb dalt füttyörész, de Toša valami másik dallammal „rátromfol”. Egy terepjárón Károly fordul be az udvarba, odakanyarodik a fiatalokhoz, egy pillanatra megáll.

KÁROLY Toša, reggelre kellene 600 liter „ásványvíz”.

TOŠA És „szenteltvíz” mennyi?

KÁROLY Hát . . . olyan 200 liter.

TOŠA Reggel hatkor a répadokknál.

Károly bólint és elhajt. Dávid csak bámul fel, a tovább füttyörésző legénykére.

34. Külső, nappal

Kései szőlőmetszés

Szőlőskertek gyümölcsösökkel, présházakkal. Nagyapa, Nusi, Éva, Mária és Zsófi serényen dolgoznak a metszőollókkal. A gyorsan szaporodó venyigét Bea kévékbe gyűjti, zsineggel megkötí, majd kihordja a présház verandájára.

BEA (*odamegy Zsófihoz, folytatja az előbb kezdett beszélgetést*) . . . pedig hallottam! A sáját fülemmel! Az mondta. „ . . . előbb-utóbb úgyis

elmegyek, ebben nem gátolhatsz meg!” Most meg azt mondja nekem: nem úgy van az, kislányom . . . A dolgok sokkal másként állnak, mint azt gondolnád. Apát soha senki el nem hagyja!

ZSÓFI Akkor nem hallottad az egész dumát, csak egy részét . . .

Repülőraj húz el fölöttük, a zúgás dübörgésbe erősödik. Bea a ragyogó ég felé emeli arcát, és sír.

BEA Lehet, hogy most mennek megölni apukámat . . . És a mama sem jött vissza még . . .

35. Este, külső

Óteleki „ásványvíz”

Holdvilágos este a Begán. Egy komoly, hatméteres „hajót” nyolcvan lóerős farmotoros Johnson röpít a vízen. A „kapitány” Toša, mellette a templom elől már ismert segédrendőr, most civilben. Dávid a hajófenéken ül.

DÁVID *(halkan)* Hogy ebből mi lesz . . . végül . . . ?

TOŠA *(nevet)* Csak egy kicsit kirándulunk külföldre.

SEGÉDRENDŐR *(ismerjük a húsvéti templom előtti szolgálatból)* Én is ilyen idős voltam, mint Toša, amikor először átszöktem Romániába cigarettáért.

TOŠA A sverc, az sverc. Még korábban is lehet kezdeni.

SEGÉDRENDŐR Csakhogy velem nem jött akkor finánc. Hanem várt a határon, épp itt a parton.

DÁVID És?

SEGÉDRENDŐR Elvette a sok cigit és úgy megvert, hogy az életem végéig el nem felejttem. *(Oldalba böki Tošát)* Kapcsold ki a motort.

Itt vagyunk.

Toša kikapcsolja a motort, a csónak csendben siklik tovább a vízen, majd egy kis mólónál megáll. A Segédrendőr kiszáll, két egyenruhással vált néhány szót, kezükbe nyom valamit, és visszatér a csónakba. A motor ezek után egészen halkan, csendben dolgozik, a csónak is lassabban halad. Egy helyen szép fordulatot vesz, a túlsó parthoz simul. Megáll. Valakik két rudat eresztenek le a csónakba. A ponyvával letakart hordókat két sötét alak pillanatok alatt felgurítja a rudakon, majd ugyanott nagyon óvatosan le is ereszti a teli hordókat. Toša egy zseblámpa fénye mellett az egyikükkel „elszámol”, Tomi és Dávid ráhúzzák a ponyvát az árura.

A motor halkan dorombolni kezd, majd amikor a kis mólót elhagyják, a Johnson felüvölt: siklik a „hajó” a holdfényben ragyogó Bega vizén.

(. . .)

37. Külső, belső, nappal

Zsófi a lelkésznőnél

Zsófi és Morvainé a paplak kertjében rendezik (karózzák, kötözik) a rózsabokrokat.

ZSÓFI . . . Hogy nálam hogyan is lesz, az majd elvállik . . . De maga hogyan . . . Szóval: nem volt otthon ellenvetés, amikor megmondta, hogy . . .

MORVAINÉ Szerintem tévesen kezded. Most, itt is. Ne a szülők és a család viszonyulásával foglalkozzál. Befelé nézz, Zsófi.

ZSÓFI . . . Hát . . . azt szeretném tenni, de minden olyan zavaros.

MORVAINÉ Csak egyszerre túl sok a kérdés, és te nem tudod őket megfelelő sorrendbe állítani. Mert mi a legfontosabb?

ZSÓFI Az Úrhoz való viszonyulásom. Gondolom.

MORVAINÉ És már nincs is több kérdés, ha ezt az egyet önmagadban letisztáztad. De már most, elsős gimistaként . . .? Alig tizennégy évesen? Tetejében egy háborús vérhullámban, amikor az érzelmek kifejezettebbek a tudatnál . . .? Zsófi, biztos, hogy ez az egyetlen hivatás, amely mélységes elhivatottság is és itt nem lehet, nem szabad kísérletezni. Jó, hogy eljöttél, jó, hogy építgeted magadban egy lehetséges életút távlatát, de erről még nagyon sokat kell beszélgetnünk. A férjemmel is. Kitűnő lelkész, pedagógus, nem véletlen lett esperes . . .

Nyílik a kapu, egy ember jelenik meg, tétovázva néz jobbra-balra.

JÖVEVÉNY Jó napot kívánok . . .

MORVAINÉ (Zsófi felé közelebb megy) Jó napot. Keres valakit?

JÖVEVÉNY Itt áll kinn a teherkocsi a segélyküldeménynel . . . Doktor Telkes Károly tiszteletes úr Újvidéken azt mondta, idetelefonál, hogy mielőbb ki tudjunk rakodni. (Csend. Morvainé nem érti, előbb a paplak felé, aztán a kapu felé indul, majd megáll. Az idegen észbe kap, és magyarázza) Hát az Ökumenikus Szeretetszolgálat . . . Élelmiszer, gyógyszerek, takarók, ruházati dolgok . . .

MORVAINÉ (Zsófihoz halkan és erélyesen) Na, Zsófi, most gyorsan mozgósíts, mert itt a nagy munka! Minden a művelődési ház tánctermébe megy, értetted? (A jövevényhez) Na, gyérünk, jóember!

38. Külső, nappal

Mitar és a pöndöhláló

Mitar és Obrad, a knini cimbora sétál a tavaszi Bega töltésén, időről időre megállnak, hadonászva vitáznak, majd tovább ballagnak. Megpillantják a Bega vizén a csónakot és benne a halászt, ahogy az pöndöhlálóját nagy szakértelemmel bedobja a vízbe, közben lendületvevés előtt a háló peremén sorakozó ólomnehezékek egyikét fogai közé szorítja, de a dobáskor időben, ügyesen elereszti. A két hegyvidéki hosszan figyeli a halász munkáját, jóllehet a fogás igen gyér. Mitar leveti zakóját, micisapkáját ráhelyezi, Obrad kezébe adja, majd odakiált a halásznak.

MITAR Add, hadd próbáljam ki!

A halász gondolkodik, majd vállat von, a ladikot a parthoz irányítja. Mitar beszáll, nézi, forgatja a pöndöhlálót, közben a halász visszaevez a folyó közepére. Mitar végre foga közé veszi az egyik ólomnehezéket.

HALÁSZ Leszakítja a fejed.

MITAR Mit motyogsz?

A halász legyint és félrehúzódik, hogy helyet adjon a „mutatványnak”. Mitar szélesen kiperdíti a hálót, de azonnal fel is üvölt: metsző- és alsó fogait kiszakította az ólomnehezék. Obrad a parton a hasát fogja, hahotázik. Mitar törli a vért a szájáról, álláról, a parthoz közelítő ladikból érthetetlen szavak, szütkök közepette száll ki. A parton felveszi a zakóját, majd öklét rázza a halász felé, aki hátat fordítva teszi a munkáját.

MITAR (selypítve) Ez . . . mevénylet!

Zakója zsebéből előráncigál egy Berettát, és lövöldözni kezd a halász irányába, de Obrad nevetve csillapítja, és erővel távolítja a halásztól.

(. . .)

40. Belső, nappal

A fűrész és Máté lába

A kis kórházi villanyfűrész sebesen forgó korongpengéje vágja a piszkos, repedezett gipszet a műtőasztalon fekvő Máté lábán. Három orvos áll körülötte. Amikor végre lahántják a gipszet és az alatta lévő kötésrétegeket, rettenetes kép tárul eléjük: egy sebes, gennyes, rothadó, üszkösödő, torz „tuskó”. Az egyik orvos, a legidősebb, azonnal kimegy a sebészeti előkészítőbe, ahol Ilka és egy százados várakoznak. Az orvos leveszi a maszkot, int Ilkának, hogy hagyja el a helyiséget, amit ő nehéz szívvel, de megtesz.

SZÁZADOS *(üveges szemekkel, nyilván jócskán ittasan, arrogánsan)*

Na, doci? Mi van?

FŐORVOS Először is: én neked nem vagyok „doci”, én „ezredes úr” vagyok! Értettem? Másodszor: Nikolić százados, azonnal intézkedem, hogy felelősségre vonják ennek az embernek a kétségbeejtő állapota miatt!

SZÁZADOS *(lihegve a dühtől)* Docikám! Mert te csak az maradsz nekem! Docám-docikám, szarok én a te feljelentésedre! Én háborúrok, te meg itt szívödöglesztő Vészhelyzet-sztorit agyalsz ki unalmas perceidben! Ezt a faszit pedig, még félholtan is, de visszavitetem szolgálati helyére! ÉRTETTEM? *(Sarkon fordul, maga után keményen bevágja az ajtót. Ilka jelenik meg félénken, kérdően néz a főorvosra. Az int, és átmennek a kötözőbe.)*

FŐORVOS *(nagyon halkán)* Ha jól értettem: maga is orvos . . .

ILKA Altatóorvos . . . munka nélküli . . .

FŐORVOS *(motyogva)* Nekünk itt most ilyenből hat hiányzik . . . *(Felkapja a fejét, köhéccsel, majd Ilka felé fordul)* A férje . . .

ILKA Belsőépítész, munkanélküli . . .

FŐORVOS Nos, a lába . . . Szóval, a helyzet komoly, nagyon komoly. Összetett, alapos ellátásra lesz szüksége. Ehhez azonban gyorsan ki kell vennünk az imént kimasírozó százados és társai hatásköréből . . . Sajnos, háború van, ők a hadurak . . . Nehéz lesz, de megoldjuk. Hamarosan, ha már kielégítő állapotban lesz a lába, hívatom magát. Most bemegyünk hozzá . . .

41. Belső, nappal

„Művészi intervenció”

Mitar és Mária szobája. Klasszikusan berendezett parasztszoba: kétoldalt egy-egy ágy, közöttük almárium, oldalt szekrény, a szoba közepén asztal négy székkal. A bal oldali ágy felett rengeteg fénykép, újabb kori is, amelyeken Mitar a Krajina-i Szerb Hadsereg egyenruhájában, csetnik szakállal, hol egyedül állig fegyverben, hol társaival látható. Aztán újságkivágások, valami katonai díszoklevelek. A fej feletti falon Milošević és Šešelj vajda – már látott – képei. Az almáriumon gondosan kifényezve, erekyként áll egy Zastava típusú (kalasnyikov) könnyűgépfegyver. Egy gyermekkéz közelít a Šešelj-képhez. A gyermekkézben filctoll. A filctoll

néhány apró vonással úgy „korrigálja” a vajda képét, hogy az kísértetiesen hasonlít Hitlerre.

42. Belső, külső, nappal

Szeretetszolgálat és . . .

A művelődési otthon tánctermében szépen, szakszerűen elhelyezve a kiosztásra váró holmi, ételmyszer, külön két nagy szekrényben orvosságok. Nagy a nyüzsgés, sok fiatal (Csaba, Nándor, Marko, Vid és mások) zsinoggal kerékpárra kötik a dobozokat, és már indulnak is a faluba. Zsófi és Bea a takarókat számlálják. Doki a gyógyszereket rakosgatja, nézi, tanulmányozza a nyomtatott utasításokat, tájékoztatókat. A terem közepén nagy asztalok abrosszal leterítve, mellette ül Morvai, Morvainé, egy idős ember (Laja bácsi) és Miroslav, a pravoszláv pópa, civilben. Listákat néznek, egyeztetnek.

MIROSLAV A fontos, hogy a lista többé-kevésbé pontos . . .

MORVAI Azt ajánlom, valamennyi tartalékot mind a két faluban tegyünk félre. Ha netán . . . *(Az öreghez fordul)* Laja bácsi mit szólna hozzá? *(Miroslavnak magyarázza)* Laja bácsi az egyetlen a helyi közösség tanácsnokai közül, akit nem mozgósítottak.

LAJA BÁCSI Az itteni emberek olyanok, hogy szégyellik a segítséget elfogadni. Az alamizsna megalázó . . . De tudom, hogy sokkal többen tengődnek, éheznek, mint azt a listákon látni lehet. De ha beszélnek velük . . . És maga is, pópa, nézzen szét, mert én például a maguk listáján nem látom sehol Mogin Simát . . . Kinn él az a szerencsétlen az Óbega melletti viskójában egyes-egyedül . . .

MIROSLAV Igen. Igen. Jó ötlet. A listák mindig csak listák maradnak, az élő ember meg érző ember is . . . *(Odakiált három markos legénynek, akik egy kis csoport lány körül enyelegnek)* Stanko, Rade, Jankó! Ott azokat a dobozokat és zsákokat rakjátok be a kombiba! Aztán meg a takarókat! Majd az a kislány megmutatja . . .

DOKI *(odajön, Miroslavhoz szól)* Atyám, jó lenne, ha a gyógyszereket is elvinnék; de talán jobb lenne valakit kihívni Szentgyörgyről az Egészségügyi Központból, mert ezek külföldi gyógyszerek, és én nem nagyon találom fel magam, mert nincs mindegyikhez csatolva beteg-tájékoztató . . . Az emberek pedig már évek óta várják az orvosságot . . .

MIROSLAV Jó ötlet . . . Jó ötlet . . . *(Sóhajtva teszi kezét Morvai vállára)* Milyen borzalmas idők, milyen rettenetes károk, tiszteletes . . .

Ebben a pillanatban három katonai rendész lép be a terembe, egyenesen Dokihoz mennek. A törzsőrmester, aki vezeti a csoportot, Doki kezébe nyomja a papírlapot.

TÖRZSŐRMESTER Kis Bálint, született 1974. március 1-jén, Bega-réten, begaszentgyörgyi járás, mozgósítva. Azonnal velünk jön!

Előbb csend, döbbenet, majd Morvai, Morvainé és Miroslav felugranak.

MORVAI Nem hagyhatják orvos nélkül a népet . . .

MIROSLAV A mi orvosunkat is elvitték a múlt szombaton! Két falu orvos nélkül!

MORVAINÉ Van maguknak lelkük?

Az általános kavarodásban, kiabálásban a rendészek az ijedt, remegő Dokit kivezetik a teremből, a művelődési házból, majd betuszkolják fehér köpenyben a terepjárójukba, és azonnal el is hajtanak. A fiatalok egy csoportja kiabálva fut a terepjáró után. Az emberek ijedten jönnek elő a kapukon, nyitják ki és hajolnak ki az ablakokon.

43. Belső, külső, nappal

Üvöltés és sortűz

Mitar dülöngélve megy be a szobájába, le akar dőlni ágyára, amikor megpillantja Šešelj-Hitlert. Billeg, dülöngél, megpróbál összpontosítani, aztán leveszi a képet a szegről és felüvölt. Üvöltve viszi magával ki a tornác lépcsőire a képet és a könnyűgépfegyvert.

MITAR *(üvölt – fogatlan szája fekete rés – és üvöltését sorozattal „pecsételi meg”)* Állatok! Vadállatok! Szentségtiprók! Árulók! Férges!

Minden sortűzre csak a galambok, verebek, madarak szállnak fel kazlakról, tetőkről, fákról. Lövedék éri a kőművesállványt, az megbillen. Tima lezuhan az állványról, Toša talpra segíti.

VÁGÁS

Mitar egy vattacsomót áztat borotvavizébe, azzal törli le a kép üvegére rögtönzött „művészi többletet”, majd nagy óvatossággal visszateszi a falra. Bejön Mária, nézi a dühében még mindig remegő férjét. Az csak rávillantja véres tekintetét.

MITAR Ha rajtakapom, kitépem a torkát! Ezt üzenem!

MÁRIA Ugyan, csak gyerekes tréfa . . .

MITAR Itt engem mindenki üldöz! Nézd a fogaimat!

MÁRIA Jobb lenne, ha már dolgoznál is valamit.

MITAR Hát nem azzal kezdtem? Kértem az öregedtől: adja ide ezt a kúriát, vadászkastélyt varázsolok belőle, jönnek a vadászok, hozzák a pénzt. Már a solymárom is megvolt . . . De ő NEM és NEM!

MÁRIA Hazudsz. Odaadta, de te itt valami gyanús fegyveres kiképző-központot csináltál . . . Tizennégy gengszterrel . . .

MITAR (*felfortyan*) Takarodj kifelé! Az én hazafi barátaimat gengsztereknek nevezni? Mars kifelé, nehogy a te torkodat tépjem ki elsőre! *Mária nagyot sóhajt, indul kifelé. Az ajtóban Milan vigyorog az anyjára.*

44. Külső, nappal

Az ember nem madár, de repül . . .

A legelő közepén összeszerelve Ottó kétszemélyes motoros sárkánya. Körülötte szinte az egész eddig megismert fiatalság, de közvetlen előtte, mellette Dávid, Marko, Nándor, Csaba, Vid és Zsófi, de Laza is nagyon beközélt.

OTTÓ (*az előadás kellős közepén tartunk . . .*) Tehát: egyetlen tanfolyam, vagy tanfolyamok sorozata nem pótolhatja azt a tudást, amit magunk a két kezünkkel a levegőben szerzünk . . . Tehát, jegyezzük meg még egyszer: mivel az egymást érő felhők alatt a feláramlások is sűrűn követik egymást, azért ilyenkor a sárkányrepülő pilótája a felhőbe való beszívódás ellen harcolva, viszonylag nagy, 60–70 kilométeres óránkénti sebességgel „száguld” végig az útvonalon. Körözésre alig fordít időt, ezért a siklási sebessége – hozzávetőlegesen – átlagsebességet is jelent . . . Kérdés?

MARKO Ez . . . repülési értelemben nagy sebesség?

OTTÓ Nagy, szép sebesség. De nagyobb kihívás és rettenetes rizikó. Akkor folytatnám is: a felhőút a sík vidékeken is segíthet, azonban itt nincs olyan nagy összefüggő hegygerinc, amely felett a felhőút megjósolható lenne. Így a távrepülést nem lehet pontosan, hosszabb időre tervezni . . . Gyerekek, a legcsúnyább tréfát mindig az időjárás, az a picinykét változó is – űzheti a sárkányrepülővel . . . (*Csend*) Hanyadszor jövünk össze?

MIND Ötödször.

OTTÓ Akkor most repülünk. Eddig CSAK én repültem, most ki jön velem?

Marko gyorsan beöltözik a szerelésbe, már helyezkedik is a sárkánynál. Start. A sárkány – Ottó vezetésével – felrepül. A lentiek tapsolnak. A sárkány köröz: fentről a világ csodálatos.

(. . .)

45. Külső, nappal

Fentről bombáznak is!

(Dokumentumok) Amerikai bombázó célkeresztjében „elhúz” egész Újvidék. Fentről csodálatos. A célkereszt megleli a hidat. A pilóta kilövi a bombákat. Külső fölvételek egy toronyház tetejéről. Nappali felvétel, ahogyan a Žeželj-hidat eltalálják a végzetes bombák. A vaskos, mindig is nehézkes, eddig többször bombázott híd belezuhan a Dunába. Mind a három híd a Dunában fekszik. Ilka a Duna-parton, a révkapitányság mögötti padon ül. Körülötte zuhognak, hullanak, levágódnak a betonhid törmelékei. Egy féltonnányi rázuhan egy közeli autóra. Tanúja volt az eseménynek. Arcán érzelmeknek semmi jele: megkövült. Újabb célkeresztben a motoros komp, amelyen Máté szolgált.

(. . .)

49. Külső, kora hajnalban

Út a biztonságba

Nagy teherkocsi hajt át a hídon. Ahogy hajnalodik, elénk tárul a szőlősök „oázisa”. A teherkocsi a szőlősök közepén egy kútnál megáll: a ponyva alól egymás után ugrálnak ki a fiatalok: Dávid, Marko, Csaba, Nándor, Vid, Laci, Melánia, Katalin, Tivadar, Vajda Éva, majd az „öslakos fiatalok” közül többen, tehát vagy huszonöt–harminc fiú és lány. Azonnal kezdődik a holmi kirakodása is. Lazát egy takaróban emelik ki, mert az úton elaludt. (Takarók, zsákok, dobozok, festékesvödörök, edények stb.) A vezetőfülkéből Károly, Laja bácsi és Nagyapa száll ki. Dávid mellett Nusi száll le, kesernyés mosollyal nézi a fiút.

DÁVID Biztos ezt akarod?

NUSI A halgazdaságban majd elintézem . . . Igen: ezt akarom.

NAGYAPA Itt nagyobb biztonságban lesztek, mint a faluban. A prés-házakba, kunyhókba költözzetek be, hozzátok rendbe azokat.

A szükséges holmi, étel meg miegymás itt van és . . . szabad dolgozni is.

LAJA BÁCSI Én itt maradok, majd mindent megbeszélünk.

KÁROLY Ha valami veszély lenne, időben értesítünk benneteket, és intézkedünk. Csak semmi pánik.

LAJA BÁCSI Mitar nem nyugszik, annyi biztos. Baszd meg, Lázár a vejkódat. Nagy mókamester, el kell ismerni . . .

A teherkocsi – Nagyapával és Károllyal – elmegy. Megérkezik Körtési Ottó csodakocsija. Kiszáll belőle.

LAJA BÁCSI Hát ezt jól tetted, öcskös, mert ha valakire nagyon vadásznak, az biztos te lehetsz.

Csend. Csak a kertek madarainak kora reggeli, gazdag éneke.

(. . .)

51. Nappal, külső, belső

Ilka Hippokratész szorításában

Ilka és Morvainé sietnek Begarét utcáján.

MORVAINÉ Egész véletlen lelt rá egy . . . nem is tudom: tán harmadik szomszéd . . . Nem tudott kihez fordulni, hát hozzánk jött.

ILKA Ezt azért másként kellene rendezni. Ott van a szentgyörgyi Egészségügyi Központ . . . kötelességük lenne . . .

MORVAINÉ Azt az intézményt is . . . szóval a POLITIKA vezeti . . . Az a politika, amely szándékosan hagyta orvos nélkül ezt a két szerencsétlen falut is. A legtöményebb bosszú!

Bemennek egy teljesen romos házba, a sötét szoba sarkában egy vackon egy csontvázszerű lény fekszik. Fénytelen szemé az örökkévalóságba néz. Ilka a pulzusát tapintja, néhány rutinos mozdulattal ellenőrzi az életfunkciókat.

ILKA Késő . . . Jelenteni kell a hatósági szervezeteknek. Van, aki eltemes-e?

Mennek kifelé, csak az utcán válaszol:

MORVAINÉ Hát, szegény Dani bácsinak van két fia. Egyik Ausztriában, a másik Magyarországon él, de tíz éve egyik se látogatta meg, levelet se írt neki, ahogy ez az ember, a harmadik szomszéd mondta.

ILKA Harmadik szomszéd . . . Azzal az emberrel barátkozott?

MORVAINÉ Nézze, doktornő, ebben a kis faluban több mint száz ház üres. Néhol négy-öt ház egymás mellett teljesen üres . . . Legalább száz házban egy szál öreg, elaggott, „elárvult” ember él.

ILKA Döbbenetes . . .

MORVAINÉ Mi itt nemcsak földrajzi határövezetben lakunk, élünk, ez itt valahogy már az emberi lelkiismeret határa is. *(Csendben*

haladnak egymás mellett) Mit gondol: miért örültek meg a bombázásnak annyian?

ILKA Ez . . . ez meg szörnyű . . . Iszonyatos . . .

MORVAINÉ Maga mondta, nem én . . .

(. . .)

53. Belső, nappal

Máté és a kislányok

Máté fekhelye mellett Bea és Zsófi. Szinte katonás sorban, de Bea sírdogál.

MÁTÉ . . . akkor megbeszéltük? *(Csend)* Ha megszólaltok, ha jelét adjátok . . .

ZSÓFI Az élő Istenre . . .

MÁTÉ Hát, szegény Jézus is hogy végezte . . .

BEA Én innen el nem mozdulok . . . Ő se lesz áruló!

MÁTÉ Senki se áruló . . . Még. De véletlen . . . valaki elszólja magát.

Akaratlanul. Ti még meg sem értitek: nekem akkor végem. Ti meg csak csodálkoztok: mi is történt? Semmi. Csak nekem végem . . . és ti tovább játszatok az utcán, jön a nyár, az ősz, majd a tél . . . ÉN meg már sehol nem leszek. *(Csend)*

BEA *(Máté bepólyázott lábára mutat, csendesen szól)* Nagyon fáj?

MÁTÉ Csak . . . fáj . . .

Bea rettenetesen üt tenyere élével a bepólyázott lábra. Máté felüvölt fájdalomában.

BEA *(Máté füléhez hajol)* Azt hittem, jobb ember vagy. *(Kiabál)* Itt egyetlen „pisás” se árul el téged! *(Arcán könny csordul le)* Nagyon odabasztam? Fáj, ugye?

MÁTÉ Hogy beszélsz te? Elkanászosodtál, kislányom . . . Nagyon . . .

De . . . csak a szeretet tud így odavágni . . .

VERA Annyit sírtam érted, állandóan téged álmodtalak . . . hát, most te vagy a hibás . . .

Csend.

MÁTÉ Nekem meg azt mondták, el is felejtettél . . . *(Magához öleli Beát és Zsófit)*

(. . .)

55. Éjjel, külső

VÁGÁS

Dávid és Nusi a kunyhóban meztelenül a báránybőrrel leterített pricscsen. Fölöttük a polcokon korsók, köcsögök, tölcserék, mérleg, bögrék stb.

DÁVID (*kimerülten, fáradt hangon*) Miért teszed ezt velem ?

NUSI Mert szeretlek. Egyszer . . . majd ha elválik az utunk, elmondom . . .

DÁVID (*készerűen elneveti magát, Nusi feléje fordítja a fejét*) Tudod . . . itt hallottam rólad . . .

NUSI Mit?

DÁVID Nagyon goromba . . .

NUSI Akkor is mondd.

Csend.

DÁVID (*könnyek jelennek meg szemében, letörlí őket, összeszorult torokkal mondja*) Szárazkurva . . .

NUSI Nem rossz . . . Valóban nem rossz.

VÁGÁS

MIROSLAV Mi, akik itt élünk a sík rónaságon, ahol mindennapi kenyérünket oly nehezen és kínosan teremjük meg, mi, akik az ínség éveit oly nehezen és kínosan vergődjük végig, mi, akik a világ szerencsétlenségeiből annyiszor – együtt és külön-külön is – kivettük részünket, de otthonunk ajtaja a rászorulóok előtt mindig nyitva volt, ma egy szerencsétlen fiataalt kísérünk el az örök útra, és e pillanatban emlékeztetőül hadd idézzek Mózes II. könyvéből két verset: a 20. rész 24. verse így szól: Földből csinálj nékem oltárt, és azon áldozd a te égő- és hálaáldozataidat . . . Már a következő versben ezt mondja: Ha pedig kövekből csinálsz nékem oltárt, ne építsd azt faragott kőből: mert amint faragó vasadat rávetetted, megfertőztetted azt . . . Vidović Milan biz a földből készült oltár lakója lesz, mert faragó vassal kőbe szándékozták vésni. Az Úr könyörületét kérjük most tévelygéseire, nyugodjon békében a mi súlyos, de igazságot termő bánási földünkben . . . Ámen.

(. . .)

57. Külső

VÁGÁS

MORVAI . . . Ha belelapozunk ősi Marticulánkba, láthatjuk, hogy már az ezernyolcszázas évek legelején . . . amikor a Békés megyéből ideköltözött őseink nem bírtak se pappal, se prédikátorral, a pravoszláv egyházi előjáró látta el a keresztelesek, esküvők és temetések körüli szertartásokat. Annyi idő után – ma, amikor a szerencsétlen társunkat, Vidović Milant, akit a háború vihara ide, közénk dobta – szavakkal és könnyekkel kísérünk örök nyughelyére, jusson eszünkbe Lukács evangéliuma ötödik részéből a 32. vers, amely így hangzik: Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket a megtérésre! Hol itt a bűnös . . . ? Van-e itt bűnös . . . ?

Ebben a pillanatban megjelenik Mitar terepszínű (a szabadcsapatok, illetve a csetnikek öltözékében) egyenruhában, állig felfegyverkezve, mögötte tíz hasonlóan öltözött férfival. Nagy a megrökönyödöttség, Mária a koporsó mellől felsír:

MÁRIA Hát itt sem hagyod békén? Te szörnyeteg!

MITAR Takarodjatok, fekete pojácák! Az én fiam hősi halált halt! Ő a szent szerb ügyért adta fiatal életét, és nem sopánkodás, hanem sortűz a méltó búcsúztatója.

Int a cimboráinak, a kalasnyikovok csöveit a magasba fordítják.

MITAR *(üvöltve ad parancsot, de most nem takarja el a hiányzó fogai helyén keletkezett sötét rést, sőt mintha hencgegne vele)* TŰZ! (Sortűz) TŰZ! (Sortűz) TŰZ! (Sortűz) Most pedig indulunk Kosovóba, hogy azt a maradék pállott szájú szkipetárt a helyére tegyük. Isten áldjon, Milan, drága gyerekem!

Amíg a koporsóra hajol, hogy megcsókolja, mellette terem Vera, és az orra alá nyomja a fekete filctollat.

BEA Én voltam! Dögölj meg!

VÁGÁS

A sírt szinte betemette a rengeteg koszorú és virág. Máriát az egész család gyámolítja, nyugtatja. Főleg Marko. Odébb a film fiataljai csendesen beszélgetnek. Nagyapához odalép Tima, megöleli, majd távozik. A sírnál már senki, csak Nagyapa sír némán.

58. Belső, nappal

Győztünk!

A nappaliban együtt a gyászoló család. Itt van Máté, és Bea addig fészkelődik, amíg az ölébe nem ül. A tévén Milošević.

MILOŠEVIĆ *(dokumentumfelvétel a belgrádi tévé Híradójából)* Azt a megtisztelő feladatot teljesítem, hogy Jugoszlávia népével, minden polgárával közöljem: a 78 napig tartó véres, kegyetlen háborúnak vége van. Az éjjel Macedóniában, Kumanovóban aláírt hadi-műszaki megállapodás véget vetett országunk további rombolásának, és a béke elve győzött. Ez pedig a mi elvünk volt az első pillanattól kezdve. Forduljunk a jövő felé, mert az a miénk, a győzteseké!

Mária zokog, Marko öleli és nyugtatja. Nagypapa nagyot csap a levegőbe, és indul kifelé. A tévét kikapcsolják. A szobában csak Ilka, Máté és Bea marad. Bea szigorúan néz anyjára, aki – olvassa a gondolatát – elmosolyodik.

BEA Szóval miért akartad elhagyni apát?

ILKA Soha. Csak azt mondtam, hogy elmegyek . . .

BEA Hova?

ILKA Hogy meg nem gátolhat abban, hogy elmenjek gyógyszerügynöknek. A verseci Hemofarm olyan ajánlatot tett, hogyha elfogadom, a régi keresetem kétszeresét is meghozta volna . . .

Csend.

BEA *(kacagva)* De apa mégis meggátolt benne . . .

59. Külső, nappal

Újvidék, Duna-part

A Duna-parton, az egyetemi kampusz közelében egy padon ül Nusi és Dávid. Innen jól lehet látni mind a három lerombolt hidat.

DÁVID És . . . ?

NUSI Hallottam, hogy Magyarországon most így mondják: nagyon csíp-lek.

DÁVID És . . . Marko?

NUSI Gyerek még. Megadtam neki az „önbizalmat”, ez nem bűn. És . . . vigyáztam rá.

Csend.

NUSI Valamit adni akartál nekem Milan temetése után . . .

Dávid előhúzza egy papírlapot a zsebéből, odaadja a lánynak.

NUSI (*lassan, tagoltan olvassa*) . . . végezetül esti nyoszolyánál fohászba csendesül, s hogy maradhasson: zsarátnok lesz, pernye alatt reménybe évelő parázs. Csak visszfénye voltunk egy darabka idő ékszerének, itt lenni, a Délen: emlékké fagyott zárófények! (*Csend*) Hát . . . egy elsőéves vegyészpalántától . . . nem is olyan rossz. De mi ez a . . . ZÁRVÁNYFÉNY?

DÁVID Hát, kérlek, a ZÁRVÁNY az ásványba bezáródott idegen anyag. Lehet növényi, lehet például – virág! Ennek fénye vagyunk . . . mi. De ki látja?

Csend. A hömpölygő Duna ágakat, rönköket visz, sodor.

NUSI Emlékszel: „Nušika tinge-tange, Ne boj se moje štange . . .”

DÁVID Igen, de ma se értem . . .

NUSI Mert a folytatását nem daloltam el: (*Könnyezve, dadogva énekli*) „Če hočeš moja bit, pokaži si rit!” [Ha enyém akarsz lenni, a bugyit is le kell vetni.]

DÁVID (*felsóhajt*) Istenem . . . HIV-pozitív . . . ?

NUSI A kicsi gyerekem is az . . . Azért utazom vissza Szlovéniába. Mellette akarok lenni . . . Végig . . .

Csend.

DÁVID Nusikám, csakhogy van ám itt egy nagy baj . . . (*A lány a víz nagy vonulását nézi*) Végtelenül szeretlek . . .

NUSI És a „kincsed”, amit itt hagytál?

DÁVID Egész idő alatt egyszer se hívott fel, nekem se sikerült beszélni vele . . . A valóság – lassan – TE lettél . . . (*Csend*)

NUSI Megy, megy a nagy víz, ez a csodálatos áradat . . . Benne van az én zárófényem is . . . (*Megöleli, megcsókolja Dávidot*) Meghalok, drágám. Meghalok . . . Az első pillanattól szerettelek . . . de maghalok . . . Látod azt a hidat (*a Szabadság hídra mutat*), olyan idős lehet mint én, de előbb-utóbb kiemelik a vízből, újra felépítik . . . és lesz. Engem meg elvisz az idő lassú vagy sebes folyása . . . Emlék se marad utánam. Hol, miben leszek én zárófény? Miben minek a fénye . . . ?

Kettős expozícióban: a Duna sodrásában lassan elveszik Nusi arcának visszfénye.

ZÁRÓ KÉPSOROK

1. *Begarét utcái üresek. Csak néhol egy-egy padon hajlott hátú öreg ül botjára támaszkodva. Nagyapa Milan elhagyott, puszta sírjánál áll, véres, könnyes szemeit törölgeti.*

2. *Sötétség. Üvegcserepek fülsiketítően hangos csikorgása, tempós zúzódása, ahogyan két pár láb végiglépked rajtuk. Csikorgás. Fodorék újvidéki házának egyik ablakáról – belülről – Ilka és Bea kitesztja a deszkázást. A beáradó fényben Ilka és Bea egymásra mosolyog, majd a lakásban (nappali-ebédlőben) uralkodó káoszra pillantanak – tovább is mosolyogva.*

VÉGE

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

ESTERHÁZY PÉTER HARMÓNIAJA ÉS DISZHARMÓNIAJA (III.)

SAVA BABIĆ

25.

Mondd, milyen az egyszerű, úgynevezett normális munkanapod, mondjuk, ébredéstől egészen a „takarodóig”, hogyan töltöd ki?

Én úgy élek, mint egy hivatalnok. Szóval, mindennap dolgozok, vasárnap kivételével. De nem azért, mert a vasárnapot az Úrnak szentelem, noha most mintha elfogadnám, hogy azért nem dolgozom, mert az Úrnak van szentelve. Vasárnap délelőtt focizunk, aztán délután már nem csinálok semmit, hanem, ha megengedik a körülmények, akkor írom a leveleket. Egyébként reggel kilenckor ülök le az asztalhoz, és ott vagyok fél kettőig-kettőig, akkor kicsit kimegyek a szobából, veszekszem a gyerekekkel, ebédelek, majd megint neki-ülök úgy öt-hat óráig, és aztán este még egy kicsit olvasok. Szóval, a napjaim meglehetősen egyformák, de én ezt szeretem. Szeretem. Általában azt szoktam mondani, ha reggel arra gondolok, hogy aznap nem kell kimozdulnom a házból, azt én nagyon szeretem. Ezzel sok védelmi intézkedés jár, szóval . . . védekezem. Ez oly módon alakult ki, hogy számomra beigazolódott, ezt a munkát másképpen nem lehet csinálni. Amikor fiatal voltam, akkor azt hittem, hogy majd sokat fogok dolgozni, de úgy két-három óra tájban majd abbahagyom, aztán öt-hat óra körül találkozok a barátaimmal, akikkel eljárók majd a jó kávéházakba, ahol jól fogunk enni-inni, mert nagyon szeretek kávéházba járni, de hát nem így lett, mert ha én végre kibújok a szobából, akkor már nagyon kelleetlen vagyok, nem sok haszon van belőlem. Noha alapjában véve én bensőséges ember lennék, de hát . . . Minden marad a papíron.

(Az interjúból)

26.

Hát az álmaid? Miről álmodsz? Milyenek a több évtizedes irodalmi munka után? Nem akarok a magánéletemben turkálni, nem is erről van szó, nem ez a szándékom, csak az érdekel, vajon az évek során másmilyenek lettek-e az álmaid. Az éjszakai álmok. Nem átvitt értelemben. Mennyire nem különbözik az álom a mindennapi valóságtól?

Nem vagyok valami nagy álmodó. Az álmokban való részvételem, meg kell hogy mondjam, nem jelentős. Gyerekkoromban sokáig voltak rémálmaim. Vissza-visszatérő rémálmaim. Egészen tizenhét-tizennyolc éves koromig kínoztak. Boszorkányokról álmodtam. Rendkívül érdekes álmom volt. Mindig azt álmodtam, hogy a boszorkány azzal fenyeget, el fog varázsolni. A varázslat lényege pedig az, hogy egy bizonyos megállónál le kell szállnom a villamosról. Én azt állítom, hogy ez lehetetlen. Elindul a villamos, odaérünk ahhoz a megállóhoz, de a boszorkány nem tesz semmit sem velem. Mielőtt azonban a villamos megállna, azt gondolom magamban, hogy hát nekem itt le kell szállnom, bolond volnék, ha csak azért nem szállnék le, mert a boszorkány el akar varázsolni. És leszállok. Abban a pillanatban emberek gyűrűjében találok magam, mindenki nevet rajtam, a boszorkány pedig meghajol, és azt mondja: „Na, ugye . . .” Hát, ez igen tanulságos álom, mert így működik az önáltatás. Az ember bemagyarazza magának, hogy mindez a saját érdekében van, mindaddig, amíg végül nem veszi észre, hogy ez áruulás. Rendkívül tanulságos álom. Sokáig álmodtam ezt. Azután a matematikatanárról álmodtam – valójában sokkal hosszabb ideig, mint ami indokolt lett volna. Én ugyanis egy rendkívül szigorú egyházi iskolába jártam, ahol piarista szerzetesek tanítottak, és ott volt tanár ez a matematikus is, később pedig éppen matematikából diplomáztam. Mindamellett én a gimnáziumban is eléggé jól tudtam a matematikát, ám az a tanár olyan szigorú volt, hogy én erről a szigorúságról és az azzal járó megaláztatásról sokszor álmodtam. Olyan tanár volt az, aki a butaságot Isten elleni véteknek tartotta, és a butasággal szemben ennek megfelelő szigorral járt el. Nos, még harmincéves koromban is megtörtént, hogy állok a táblánál, egészen közel, még a krétadarabokat is látom, ő meg a hátam mögött üvöltözik, igen gyakran üvöltözött. Kedvenc kifejezése volt a „maga egy troglodita állat!”, mindenkinek ezt mondta. És ezt hallom még harmincévesen is, amikor már két gyerekem van, és még mindig gyököt vonok a táblánál. Hát ez is egy ismétlődő álmom volt. Később azonban meglehetősen megfakultak az álmaim. Egyébként igen jó alvó vagyok. Vagyis alvóként jelentős a teljesítményem, ami ebben a szakmában szintén nagyon fontos, mert a regényírás hosszú távú munka. Ez olyan, mint a bányászoké. Szóval az embernek vigyáznia kell a testére is, és én számíthatok a testemre. Ha azt mondom, „tizenegykor alvás”,

akkor el is alszik tizenegykor, ha éjfél után kettőkor mondom, hogy „alvás”, akkor éjfél után kettőkor merül álomba, és megköveteli a maga hat óráját, legalább hat óráját, viszont hatórányi alvás után kész a fölkelésre. Ilyen szempontból nagyon-nagyon jó viszonyban vagyok a saját testemmel. Igen barátságosan viszonyul az irodalmi ambícióimhoz.

De az évek során az álmaid nem keveredtek össze magával az írással? Amikor reggel fölkelsz, te már benne vagy a regényedben, nemde?

Igen. És ez jó. Jó, ha a munka olyan intenzívvé válik, hogy az ember csak azzal foglalkozik. Mert különben kevés az idő, mindig kevés az idő. Viszont jó, hogy amikor az ember kijön a szobából, az agya még az idő alatt is azzal van elfoglalva, mert egyébként kevés az idő, kevés. A regény szerencsés műfaj, mert bele kell hatolni, és akkor az ember benne egy külön világban találja magát.

(Az interjúból)

27.

Egy kávéházi asztalnál folytatott beszélgetés kellős közepén, irodalomról beszélgettünk, természetesen, Esterházy egyszer csak megkérdezi, hány éves vagyok, és észreveszem, hogy figyelmesen szemlél. Mondom neki, mint általában, hogy nem tudom, mert minden évben másik szám jön ki, de tudom a születésem évét. Mintha valamilyen számadást végezne magában. Majd folytatjuk a beszélgetést.

28.

A kiadó szerződést kötött Esterházy új, berlini képviselőjével a *Harmonia caelestis* regény kiadásáról. De továbbra is süket marad a fordító szerződését illetőleg. Kitarító győzködésekre, hogy a fordítóval is szerződést kellene kötnie, ez alkalommal ezt válaszolta: neked amúgy is kell valamit csinálnod. Talán valami hasonlót mondhattam neki a kéziratban levő megírt és lefordított könyvek hosszú listája felett.

29.

A te mindennapi irodalmi hozományod. A megvalósítás. Mikor vagy elégedett a munkáddal? Egyetlen nap sincs, mint mondani szokás, betű nélkül.

Igen jó kérdés, mert erre nagyon rosszul lehet válaszolni. Úgy értem, rossz, mert csak gyenge feleletet kaphatsz. Szóval, én már tudom, hogy nem az a fontos, hány sort fogsz leírni, hanem, hogy miként halad az a belső munka. Az pedig hol így, hol úgy alakul, szóval az a tapasztalatom, hogy ha rosszul

halad, ha nem is rovom a sorokat, akkor is ott kell ülnöm az asztalnál egy napig, két napig, három napig, négy napig. Ez a terméketlenség oda vezet, hogy végül a hatodik napon le tudok írni egy mondatot. Nem ezzel van gond, hanem azzal, hogy amikor jól halad is a munka, az igazi regényíró akkor sem lehet elégedett, mert a többi irodalmi műfajjal, mondjuk a drámával szemben, a regény írásakor az, hogy egyik nap valamilyen dolgot jól megírtál-e, majd csak a legvégén fog kiderülni. Lám, az imént mondtam, hogy tegnap befejeztem az egyik könyvemet. Most látom, hogy szeptember másodikán, szerdán, 1994-ben hihetetlenül szépen dolgoztam – hát akkor most legyek boldog, utólag, hét év múltán? Nem tudok. Ha tisztességes vagyok, akkor azon a szerdán nem mondhattam, hogy nagyszerű volt, mert tudtam, hogy akkor az nem volt sorsdöntő. Drámaírás közben viszont . . . Én eddig csak egyet írtam, de az fantasztikusan jó munka volt, mert minden megoldott probléma meg is volt oldva. Szóval, ha fölmerül egy kérdés, akkor azt megoldom, s utána vállon veregethetem magam, hogy jól dolgoztál, okos voltál, tehetséges voltál. Egy regényíró ezt sohasem mondhatja, sajnos, nem teheti. Pedig jó lenne.

De a novelláíró megteheti, megírta a novellát . . .

Igen, igen.

. . . a költő mondhatja, hogy megírta a verset.

Nyilván.

Olyan, amilyen, de kész.

Látszik, igen, de itt ilyesmi nincs.

(Az interjúból)

30.

Van egy olyan érzésem, hogy aki jól sakkozik, annak valamivel könnyebb az életben. Ahogy a sakktáblán megoldja a különféle helyzeteket, úgy jár el az életben is, és ezért talán könnyebben él. Ez talán nem is jó feltételezés, de mintha így lenne a sakkozókkal. Nálad viszont ott a matematika. Segít a matematika az életben? Mintha segítene.

Nem, nem. Az életben nem segít. Inkább az irodalomban. Szóval, nagyon örülök, hogy matematikát végeztem, mert . . .

Mindig, többször is hangsúlyozod, hogy matematikát tanultál, s ebből kiindulva gondoltam, hogy ez segített neked.

Igen, általában kiemelem, hogy matematikát tanultam, de nem vagyok matematikus. Igen, de ahogy a dolgok mind távolabbra kerülnek, én mind jobb matematikussá válok. Végül is nagy matematikusok, a két Bolyai hazájában élünk. Jó volt látni, hogy az évfolyamtársaim között milyen rendkívül okos emberek voltak. Az pedig, amit egy bizonyos szintig megértettem a

matematikából, mégis csak nagyon jó, mert ad egy bizonyos . . . rendszert visz a gondolkodásodba. Valamilyen rendet teremt az ember fejében, amit én szeretek. Ez kissé kitér a műveimből is, szóval, ahogy sorakoznak a motívumok, megvan a szimmetria, ha akarom, ott vannak az arányok . . . Persze, nehéz megmondani, hogy konkrétan milyen befolyással volt rám. Azt pedig, hogy hogyan hat az ember életére, hát azt nehéz megmondani. Vajon sokkal nagyobb szerepe van-e a mi konstitúciónknak, mint bármi másnak?

De a matematikai feladványokat állandóan meg kell oldani. És az életben is állandóan problémákat kell megoldani. Ezért gondoltam, hogy a matematikában van valami, ami az embert felkészíti az ilyen megoldásokra. Nem lehet halogatni, a dolgot meg kell oldani. Most.

Ide hallgass, ha őszinte akarok lenni, és belegondolok, milyen problémát is oldottam én meg az életben, hát, szerintem, semmilyen sem. Voltak problémák, amelyek valahogy megoldódtak, de hogy én oldottam volna meg őket, nos, azt éppenséggel nem mondhatnám . . .

A matematika mellett még egy dolgot emelsz ki mindig, ez pedig a futball.

Igen, mert voltaképpen mind a kettőt a játék kapcsolja össze. A játék pedig valóban hatással van az emberre. A játékban külön szabályok érvényesek. Ez játék. De a szabályok másmilyenek. Tehát a futballpályán másmilyenek a szabályok, mint az életben. Mert az életben, például, érvényes a szabály, hogy tisztelned kell apádat és anyádat. A futballpályán nem kell tisztelned az apát és az anyát. Nem kell. A futballpályán nem szabad kézzel érintened a labdát. A konyhában megfoghatod a labdát, ha van labda ott, és ha van kezed. Szóval mások a szabályok. Ez, csak ez a fontos. Az embert pedig ehhez dresszírozzák be, az agyát, a . . . szóval, olyanná, amilyen most. A szöveget is így határozom meg: most csak ez a lap létezik, ezek az oldalak. És csak ez a fontos. Még az elején említettem, hogy mindennek ott kell lennie a papírlapon. Nem fontos, hogy én milyen szépen be tudnám mutatni ezt a mondatot, ha én olvasnám el, milyen gyönyörű kis mondat lenne ez, de nem én olvasom, hanem Belgrádban ott ül az a szerencsétlen, és rosszkedvűen olvassa az én vidám mondatomat. Na már most, ha ez az én vidám mondatom nem elég erős ahhoz, hogy kimozdítsa azt a rosszkedvű szerbet, akkor elveszett. Akkor az a mondat elveszett.

(Az interjúból)

31.

Mindjárt a *Harmonia caelestis* elején van egy hosszú lista, az Esterházy-kincsek leltára, tíz oldal, amelyen nehéz túljutni, egyrészt az archaikus nyelv miatt, másrészt az aranyművesség ismeretének hiányában. Még a magyar olvasó

számára sem könnyen érthető oldalak ezek. Rögtön látom, hogy ezt a részt nem tudom lefordítani. Egy alkalommal megkérdezem az írótól, miért ne hagynánk ki ezt a részt, minek ez a szerb olvasónak. Határozottan válaszol: hát nem láttam a dönt betűs betéteket abban a leltárban, annak a résznek benne kell lennie a fordításban.

32.

Íme, még egy kockázat. Mondjuk, ha győzött volna az 1848-as forradalom, mi lett volna az Esterházyakkal és Esterházy Péterrel? Szóval, vajon Esterházy Péterből író lett volna, vagy valamilyen államférfi, vagy . . .? Egyáltalán el tudsz képzelni egy ilyen egészen más módon folyó folyamatot?

Várjál, nem az 1848-as forradalomnak kellett volna győznie, hanem az oroszoknak nem kellett volna bejönniük 1945-ben. Akkor lett volna egészen más módon az életem . . .

Ez igaz.

. . . mert a nagyapám, az gazdag ember volt.

Igen, tudom. De én azért említettem 1848-at, mert akkor is történhetek volna másképpen a dolgok. És a következmények is más módon lehettek volna, mint amilyenek lettek. A kérdés csak egy évszázaddal korábbra, nem 1945-re, hanem 1848-ra vonatkozik.

Igen. A kérdés így jobb, mert valóságosabb. Nos, ha 1848 másképpen lett volna, akkor itt is másképpen alakultak volna a dolgok. Tehát akkor, szerintem, nem lett volna Jugoszlávia sem, hanem talán létezne valamilyen Dunai Konföderáció. Hát ez igen érdekes. Egyébként tudnivaló, hogy a századvég itt a gazdagodást jelentette, az aranykort, de ugyanakkor a hihetetlen hazugságot, bomlást is. Az 1867-es kiegyezés ugyanis több sebből vérzett. Elképzelni, hogy . . . hát igen . . . Azt kellene elképzelnem, mi lett volna akkor, ha én grófnak születek. Én valahol a huszadik életévig igen-igen tisztességtudó, alázatos ember voltam. Azt tettem, amit mondtak. Pontosabban, amikor nyolc-kilenc éves voltam, megmondták, hogy tanulnom kell. És én ezt beláttam, és tanultam. Attól tartok, hogy valamilyen egyszerű gróf lett volna belőlem, de ezen az egyszerűn azt értem, hogy olyan gróf, aki törődik az embereivel, társadalmilag felvilágosult, magam sem tudom, hogyan; de nem hiszem, hogy lett volna bennem annyi forradalmiság, hogy ezt mind elvessem. Szóval, már 25 éves koromban eldobtam magamtól mindent, amit csak akartam, de addig tartok tőle, erősen gátolt volna . . . nem is annyira a hiúság, mint inkább a felelősség. A felelősség az ügyért, és akkor nem biztos, hogy kifejezésre jutott volna a szenvedélyem, az írás szenvedélye. Hiszen az írásra való hajlamomat gyermekkoromban nem vették észre. Szóval, tizenhét éves koromig nem lát-

szott, hogy különösebb hajlamom van erre. És azután talán már késő lett volna. Úgyhogy én rendkívül hálás vagyok a kommunistáknak, amiért felforgatták a világot.

(Az interjúból)

33.

A *Harmonia caelestis* második részében olvashatunk arról, hogy az Esterházy családot Pestről kitelepítették vidékre, ahol a volt gróf, a létfenntartáshoz szükséges bármilyen eszköz nélkül, kibérel egy darab földet, és burgonyát termeszt, később még sikeres kertésszé is válik. A család kora reggel kimegy a mezőre kapálni, s a kisiút (éppen Pétert?), nehogy elcsavarogjon és elvesszen, egy földbe vert karóra erősített madzag végére kötik; csak annyit mozoghat, amennyire a madzag engedi. A grófi család helyzete az új rendszerben: földtelenek az egykor sok-sok ezer hold tulajdonosai, a legfiatalabb leszármazott pedig ki van kötve, mint egy állat.

Fehér Ferenc bácskai költőnek van egy verskötetete *Övig a földbe ásva* címmel. Azt hitték, hogy ez egy metafora arról, hogy a költő, akinek a szülei földhöz ragadt napszámosok voltak, szintén mélységesen kötődik a földhöz. Fehér azonban megmagyarázta: pici gyerekként, mivel nem volt kire hagyniuk, a szülei kivitték magukkal a mezőre, ahol dolgoztak; s nehogy közben elvesszen a végtelen kukoricásban, az apja ásott egy kétszer kétméteres, harminc centi mély gödröt, és abba tették bele, hogy játsszon, de ne tudjon belőle kimászni.

A napszámos fiának és a gróf fiának, lám, mennyire hasonló emlékei vannak a kora gyermekkorából.

34.

Miután kikapcsolom a magnetofont, akkor sem változik semmi: tovább folyik a beszélgetés, és ugyanarról. Az új regényről. Odahoz két óriási köteget, mindegyikben több mint négyszáz oldalnyi átgévelt szöveg. Lapozom és beleolvasok. Az első fele úgy van megszerkesztve, hogy számsorokból, apró feljegyzésekből áll, de van egy-két oldalas is. Kérdezem, van-e utasítás az olvasás különféle lehetőségére, a számok sorba rakására. Nincs, ezzel nem játszott el. A másik felének, az újabb négyszáz oldalnak más módon a szerkezete. Regényfejezetek. Azonban távol áll a klasszikus regénytől, természetesen. A fragmentumok szemmel láthatóan elsődlegesek, mindennek az olvasó fejében, a gyűjtőpontban kell összeilleszkednie.

Ha még egy-két napot kellett volna dolgoznia, az után az utólagos intervenció után – meséli az ötvenéves regényíró –, összeroppant volna. Mindent

a legjobb akarata és tudása szerint csinált, mégsem tudja, hogy mit végzett, jó-e a regény. Miután kijavította a gépelési hibákat, a kézirat első felét odaadta első olvasójának, a feleségének, Gittának. És akkor gyerekként ott téblábolt a közelében, tele szorongással, hogy lássa, miként reagál bizonyos részeknél, nézze, meddig jutott, mígnem a felesége el nem zavarta, hogy nyugodtan olvashasson. Az első olvasó eloszlatja a kétségeit, azt mondja, hogy a regény jó.

A beszélgetés eltartana még, kár is megszakítani, a borból is még csak a második üveg kerülne sorra, de hát rövid időre jöttem Budapestre, szaladnom kell a következő megbeszélte találkozóra, máris késésben vagyok. De továbbra is kíváncsian és olvasói türelmetlenséggel várom, hogy elolvashassam ezt az új könyvet, úgy tűnik, talán Esterházy regényírói csúcását.

35.

Egy alkalommal megkérdeztem Esterházytól: a regény terjedelmes, szinte ezeroldalas, talán jó lenne, praktikusabb két könyvben megjelentetni, külön az első, és külön a második részt. Fellázadt: nem lehet, az olvasónak sorjában kell haladnia, nem ugorhatja át az első könyvet, hogy csak a másodikat olvassa el. Nyilván arra gondolt, hogy a második könyv olvasmányosabb, és jobban hasonlít igazi regényre.

36.

Éppen befejezted az új regényedet. Az utóbbi időben kialakult egy szép szokásod. Miután befejezted a Hrabal könyvét, írtál egyfajta esszét, vagy nem is tudom, minek nevezzem. Mintha bevezetés lett volna az egész könyvhöz, az egész regényhez. A Hahn-Hahn grófnő pillantása után szintén írtál egy ilyen esszé formájú bevezetőt. Vajon az új regényhez is írsz ilyen bevezetőt, nem a könyvbe, hanem a regényen kívül?

Nem, nem. Ám lehet, hogy lesz valami, amire majd aztán azt mondd, hogy ez éppen az.

(Az interjúból)

37.

Esterházy Péter legújabb regénye a legterjedelmesebb műve. De ebben a műben is azonnal felismerni Esterházyt, az író. Igaz, ebben a regényben nincs az a szokásos párhuzamosság, a kettős sík, a szimultán írásmód, amit korábbi írói módszerében láthattunk. Azonban mégiscsak az ilyen eljárásnak a változata, az első és a második rész között teljes egyensúly van. Az első részre azt mondhatnánk, hogy történelmi, időben az Esterházy család 6-7 évszázadát

öleli fel, míg a második rész főleg a huszadik századhoz és a kommunisták megjelenéséhez kötődik, igen ritka visszapillantással a múltba.

Az első részben az író az Esterházy családdal kapcsolatos jeleneteket, eseményeket, személyeket veszi sorra és rakja mozaikká, szándékosan nem sokat törődve az időrenddel. Mivel az Esterházy család rendkívül jelentős a magyarok egész európai történelme szempontjából, a család múltja nemcsak Magyarországgal, hanem Európával, sőt az egész világgal összefonódik. A tizenkilencedik század végi és huszadik század eleji magyar enciklopédiák számos oldalt szentelnek az Esterházy család kiemelkedő tagjainak, akik nélkül elképzelhetetlen a magyar és az osztrák–magyar társadalom történelme. Nádorok, érsekek, hercegek, nagybirtokosok, kormányfők, hadvezérek. Az író Esterházy, a család egyik ágának a leszármazottja, arra szánta el magát, hogy a regény középpontjába az Esterházyakat, a saját családját állítja. Óriási feladat.

Esterházy, az író egész sor regényt, akár tízet, húszat is megírhatott volna a nagy családról és annak kalandos történelmi egyéniségeiről. Ő viszont mindent egyetlen regénybe sűrített bele. Hogyan?

Nem említi a család tagjainak nevét (vagy csak nagy ritkán), hanem állandóan a fiúról, a legidősebb fiúról, az apáról, az anyáról, a nagyapáról, a nagyanyáról, ritkábban a dédapáról beszél. Függetlenül az időtől, mindig az apa és a fiú közötti ívet látjuk. Ezzel a módszerrel egyidejűleg összekapcsolja a regény első és második részét. Tehát a legöregebb Esterházyaktól (apa) kezdve a legfiatalabbakig (körülbelül az író Esterházy fia) egybefog szinte nyolc évszázadot. Számталanszor, különféle módon, különféle korokban meghal, elesik, eltűnik az „apám”, ám ugyanakkor tovább él az egyik főhős, az apám, akár a fia, aki az apjáról mesél. S ebben nincs ellentmondás. A klasszikus írónak ügyelnie kell, nehogy valamilyen hibát vétsen, mert az olvasó nem fog többé hinni, ha a szerző megbotlik. Itt, ebben a prózában az élet ugrásokkal folyik, a rövid szövegek egymás mellett helyezkednek el, a tömörítés nagy, de az író nem kerekíti ki a történetet, nem tölti ki az üres foltokat, sőt, szándékosan hagy hézagokat.

A második rész, amely, mint említettük, jobban hasonlít az igazi regényhez, amilyenhez az olvasó hozzászokott, kisebb időszakot ölel át (1919-től mondjuk, egészen 1989-ig), és szintén az apa-fiú relációra épül, apám, anyám, nagyapám, nagyanyám . . .

A regény első részére az író nem helyez villámhárítót, hogy ezek nem az Esterházyak, azok az egykoriak, a történelmieket; viszont ezt megteszi a második résszel, ily módon figyelmeztetve az olvasót, hogy ezek nem önéletrajzi oldalak, nem az ő családjáról van szó, hanem az írói képzelet termékéről.

38.

Vajon az Esterházy család valamelyik tagja tiltakozott-e, megharagudott-e az írora azért, ahogyan némelyik Esterházyt bemutatta, kérdeztem egyik alkalommal az írótól. Nem kell szem elől téveszteni, hogy a szerző időnként könyörtelen. Esterházy, az író ezt válaszolta: Magyarországon nem volt ilyen jellegű reagálás, vagyis csak egy jelentkező volt. Az egyik leszármazott ugyanis, akinek az óséról (az anyjáról) azt írta, hogy üszkösödik a keze, pedig csak nyomorék volt, megsértődött, és semmiképpen sem lehetett neki megmagyarázni, hogy miért volt szüksége az írónak a tények felcserélésére . . . Az író még csak ezután várja a család reagálását, mert az Esterházyak leszármazottai a világban szétszórta élnek, s a mű hamarosan német és francia fordításban is megjelenik.

39.

*Vannak írók, akik naplót írnak, mások egyúttal műfordítók is, és ez az életművük másik felét képezi, de vannak olyanok is, akik csak az egyik felét alkotják meg. Az íróknak tehát több fajtája van. Ezekben a hetekben, hónapokban Márai Naplóit olvasom és fordítom. És közben sokszor gondoltam rád, ezeket a Naplókat olvasva. Márai egy helyütt azt írja, hogy ha egy író a saját modorában ír, ha rátalál a saját stílusára, akkor az jó író. A nagy író viszont a teljes világirodalmat folytatja. Ez igen szép és mély megkülönböztetése a jó írónak és a nagy írónak. A te műveidben azt láttam, hogy bennük van Márai, bennük vannak más nagy magyar írók is, megvan a szerepük. Nem a publicisztikára gondolok, hanem a regényeire. Más írók is bennük vannak. A világ írói is. És nálad valóban úgy van, ahogy Márai írja. Te folytatod a világirodalmat, úgy, ahogy tudod és képes vagy rá, de azt is belefoglalod a műveidbe. Nem félsz attól, hogy belefoglald mindezeket az írókat, és ez nagy dolog. Más hasonlóságokat is találtam, például Márai egyszer ezt írta: „Mostantól csak a csillagoknak írni”, te pedig ezt: „Úgy írni, ahogy a Nap halad”, mintha mindketten ugyanarról beszél-
nétek. Benned ott van Márai, de a többi író is.*

Tudod, van egy történetem Márairól . . . vagyis egy esetem Máraival. Nagyon sokáig nem szerettem különösebben. Ennek eredete primitív volt, mert az anyám nagyon szerette, és én ebből arra következtettem, hogy ő biztosan kellemes, kicsi . . . Az, amit elolvastam . . . nos, akkor nem a naplót olvastam, hanem ezeket a regényeket, s a regényei között valóban sok a . . . Időnként valóban olyan író volt, akiről azt mondják, hogy megtalálta a saját stílusát. A regényeiben gyakran csupán ilyen. Szóval, például ez a regénye, *A gyertyák csonkig égnek*, ami most fantasztikus világsikert ért el Olaszországban, 250 000

példányban adták ki . . . a németeknél a Spiegel bestseller-listáján van . . . Szerintem, köztünk szólva, közepes dolog, a giccs határán. Jól megírt közepes munka. Én ezeket a műveket nem szerettem. Az anyám meg mindig arról beszélt, hogy milyen jók. Most, hogy elkezdtem olvasni a *Naplóit*, egyszerre megütött valami, ami csúcsként éppen a *Napló* utolsó kötetében van, a jeges fantasztikusság. Szóval, hogy valaki ott, egyedül, mégis képes ilyet alkotni. Én azt hittem, hogy ő elveszett, és ennek az elveszettségnek a nyomai benne vannak a *Naplóiban*, amikor ő, szóval, majdnem öregúr, aki zsörtölődik, és akkor mégis képes ezt túlhaladni, és csodálatos életművet alkot, egyedül, San Diegóban, vagy akárhol, bármilyen visszhang nélkül, tehát minden nélkül, az ember azt mondaná, hogy ez lehetetlen. Nagy árat fizet, olyan elkeseredett, de vannak pontok, ahol látjuk ezt a vén zsörtölődőt, aki . . . hát tudjuk, hogy az ötvenéves ember is kissé csodálkozva nézi ezt a mobiltelefonos világot, és maga is azt kérdezi, mi történik a művészettel, szívesebben olvassa inkább egy kicsit Arany Jánost. Ez egy kicsit mindig gyanús, és ez nem jó. Gyanús, természetesen, ha az ember mindenre válaszolni akar. Márai azonban rendkívül jelentős lett, mert igen nagy tehetség. Hallottam, hogy állítólag – én nem ismertem, sohasem találkoztam és nem is beszéltem vele – eljutott hozzá az én *Termelési-regényem*, amelyre azt a megjegyzést tette, hogy nem jó benne a szórend.

Én azt hittem, hogy Márai végre hazatér, hogy a helyére kerül a magyar kultúrában, ahonnan ki volt zárva, és akkor nagyon meglepődtem. Hát még a *Naplóit* sem jelentették meg, csak kivonatossan, válogatásban. Az utolsó teljes *Napló* csak az 1949-es, az 1950-esből csak harmincoldalnyi jelent meg, s a többiből is ugyanannyi. Nagyon fontos lenne, ha kiadnák a többi teljes *Naplót* is (1950–1989). Talán akkor megtalálnánk az Esterházyra vonatkozó megjegyzését is, amit most még nem ismerünk.

Már akkor, amikor annak idején megjelentették, az már válogatás volt.

Természetesen. *Ami kimaradt a Naplóból*, erre kell most várnunk.

Van egy ilyen könyv, *Ami kimaradt* . . .

Van több belőlük . . . háromszáz oldalas könyvek, amelyekből harminc oldalt közöltek. Az én számomra ez egy igazán nagy regény, ez a Napló.

Hát az is.

Regénnyé változott. Méghozzá igen jelentős regénnyé. Rendkívül jelentőssé.

Minden az oroszok 1945-ös eljövetelére épül. Van egy nagyon szép kis bekezdés, amelyben Márai arról ír, hogy beidéztek a bíróságra, úgy emlékszem, a Bárdossy-perben . . .

Igen, és megemlíti Esterházyt.

Az a nagyapám. Találkozik a nagyapámmal, és ahogy leírja, én ráismertem. Magyarország egyik leggazdagabb embere bricseszna drágban, foltozott zakóban . . . két magyar úr . . .

(Az interjúból)

40.

Abban az évben, amikor a *Harmonia caelestis* megjelent magyarul (Budapest, 2000), magammal vittem a nyaralásra, noha még nem tudtam, hogy le fogom-e fordítani. Miután azonban befejeztem Hamvas Béla két rövidebb művének a fordítását, Esterházy regényének az első ötven oldalát is lefordítottam, hogy Požegában egy irodalmi esten néhány friss részletet olvassak fel a számítógépről.

Akkor átugrottam az értéktárgyak leltárát, amelyet nem voltam képes lefordítani.

41.

A magyar irodalom kellős közepén vagyunk, és ilyenkor nem tudom megállni, hogy meg ne kérdezzek, mert mindenkit megkérdem, akivel csak beszélek – Hamvasról. Hamvas óriási téma, és sajnos, még egy alkotó, aki nem épült bele újra a magyar kultúrába úgy, ahogy kellene, ahogyan visszakerült a magyar kultúrába Bibó István, ahogyan lassan visszatér Márai. Van még néhány nagy alkotó, akiket a magyar kultúra nem fogadott el. Érdekel a Hamvashoz való viszonyulásod. Annak idején olvastam, sőt, le is fordítottam egyik írásodat, amelyik az Életünk folyóiratban jelent meg. Olvasod Hamvas többi művét is, amelyek megjelennek? A magyar kultúra és Hamvas, nagy kérdés. Nem lehet, hogy ne oldódjon meg, meg kell oldódnia.

Mi történik, ha valaki nem jelenik meg a saját helyén. Nagy kérdés. Mi lett volna, ha Hamvas regénye megjelenik 1951-ben? Itt annak a rettenetes szocialista realizmusnak a korszaka van, amikor nem látnak tovább az ötéves terv végénél, és akkor jön ez a hóbortos ember a misztikájával, ezzel, azzal, mindenfélével, és egy ilyen teljesen aránytalan, monstruózus könyvvel, amilyen a *Karnevál*. Mennyire, és mi változott volna meg? Én meglehetősen korán hallottam róla Bata Imre közvetítésével, mindenesetre elmentem a Széchenyi Könyvtár kéziratosztályára, és olvastam a kéziratát, ott megvolt . . .

A Karnevál?

. . . nem a *Karnevál*, különféle dolgok, a *Scientia sacra* . . . nagyon rossz minőségű papíron, azon a vékony papíron, hogy is hívják . . .

Másodpéldány, harmadpéldány.

. . . a harmadpéldányt böngésztem. Az özvegyével még konfliktusom is volt, mert mindaz annyira belém ivódott, hogy nem is gondoltam arra, hogy tiltás alatt van. És amikor megcsináltam a *Bevezetést* . . ., a szövegbe sok idézet belekerült Hamvastól. Azután ez meg is jelent, én pedig feltüntettem, hogy a szövegben, egyebek között, idézetek vannak Hamvas Béla műveiből is. Az özvegye akkor méltatlankodott, milyen dolog az, hogy én felhasználom az idézeteket, amikor ő, Hamvas, be van tiltva. Ebben igaza volt, ám engem Kemény Katalin nem ismert, úgyhogy nem tudhatta, hogy ezt nem rosszakaratúan teszem, viszont valóban vitatható volt, mert ő be volt tiltva, én meg így, közvetve megjelentetem. Azt követően, meg lehet nézni, mindig kiemelttem, mert természetesen nem voltam hajlandó lemondani róla, és nem használni többé, szóval odaírtam, hogy „Hamvas Béla (kézirat)”. Amikor aztán ki lehetett adni a műveit, amikor megjelent a *Karnevál*, igen nehéz volt – Márainál is megvan ez a vonás, Márai recepciójának vonása – különválasztani, ugyanis nem a mítosz, hanem a megjelenés homályosítja el magát a művet. Szóval, a tisztelet mindig erősebb a mindennapi tényleges olvasásnál. Tehát nem a szerzőt, hanem a szent tehenet olvassuk.

Igen, bizonyos előjellel.

Így van, szóval rendkívül nagy tisztelettel, pedig nem így kell olvasni, de azért kellő tisztelettel olvasni. Márainak van egy nagyon szép bekezdése arról, hogyan kell rendkívül nagy odaadással olvasni, de nem a szent tehenet kell olvasni. És éppen emiatt, hogy harminc évig nem lehetek jelen, az alatt az idő alatt alakult ki ez a kis merevség, ami nem jó, azért nem, mert nem teszi őket élökké, mert rögtön meghalasztja őket, mert szobrot farag belőlük. Én mégis remélem, hogy az első körben megtörtént Hamvas egyféle fölfedezése, kissé éppen az ilyen merev szobor jegyében, de mégiscsak történt valami. Később valóban nem volt igazi tevékenység ilyen szempontból, talán Márait sikerült jobban bekapcsolni.

Én azt mondanám, hogy Márai európai, Hamvas pedig nem európai.

Hát igen, ez hosszú mese. Még nehezebb dolog.

Ha már ide jutottunk, azt mondod, hogy olvastad, ami látszik is, hiszen írtál is róla, de később, az utóbbi években, amikor megjelent Hamvas néhány új könyve?

Például, ha megnézed a könyvtáramat, látni fogod, hogy hiányos. Hiányos.

És még egy észrevétel, a Hahn-Hahn grófnő pillantása című regényed. Emlékszel-e, hol találtad azt az idézetet Hahn-Hahn grófnőről?

Hát ez Heine.

Tudom, de honnan van? Nem emlékszel?

Nem.

Hamvasnak a harmincas évekből van egy szövege, amelyben idézi.

Ne hülyéskedj!

Így van.

Fantasztikus!

Elküldöm neked. Éppen ez, én még csodálkoztam is, ni, Esterházy éppen ezt vette át.

Csodálatos!

Elküldöm neked, jó?

(Az interjúból)

KARTAG Nándor fordítása

(Folytatjuk)

EGY REGÉNYTÍPUS CSODÁLATOS METAMORFÓZISAI

Benyovszky Krisztián: A jelek szerint – A detektívtörténet és közép-európai emléknymai. Kalligram, Pozsony, 2003

V A R G A I S T V Á N

Mindössze három év múlt el azóta, hogy megjelent Bényei Tamás *Rejtélyes rend* (A krimi, a metafizika és a posztmodern) című, a detektívtörténet modern változatainak mélyreható vizsgálódásával foglalkozó könyve, és egy újabb könyv került kiadásra mintegy alátámasztva a tényt, hogy a detektívtörténet újjászületése és metamorfózisa, immár tagadhatatlan betörése a magas irodalomba igen izgalmas műfaji problémákat vet fel. Bényei Tamás könyvében egyértelműen bebizonyította, hogy a posztmodern szívesen nyúlt ehhez a regénytípushoz. Talán többek között azért is, mert rendkívül alkalmasnak bizonyult annak a bizonyítására, hogy a szerző végérvényesen lemond a mindentudó író szerepéről, és könyvében számos mozzanat egyszerűen megmagyarázhatatlan marad, azaz nem hogy ő nem képes magyarázattal szolgálni, hanem az olvasó sem képes elméjében kibontakoztatni a könyv „jelei” alapján egy összefoglaló, az okozati összefüggéseket logikusan egymáshoz illesztő magyarázatot. Benyovszky Krisztián szintén a modern detektívtörténet vonzásába került, a most mindössze huszonnyolc éves kutató, akinek első tanulmánykötete (*Rácsmustra*) 2001-ben jelen meg és Madách-díjban részesült, mostani könyve arról tanúskodik, hogy a detektívtörténet számára az a műfaj, amelynek vizsgálata alkalom merész, de ugyanakkor mégis megalapozott nézeteket kibontakoztató, talán úgy is mondhatnánk, kalandra kész elméjének elszabadítására. A könyv *Idézés* címet viselő bevezető írásában arra utal, hogy az „egyik detektívtörténet olyan mint a másik, mondhatnánk, és nem is járunk messze az igazságtól”, de ugyanakkor mégis még az úgynevezett „magas irodalom is kacérkodik vele”. Ahogyan folytatja, olyan művekről szól könyve, amelyek „egyrészt krimik, másrészt mégsem azok . . . határokról, ha vannak, műfajok és nemzeti irodalmak közt”. A bevezető záró szakaszában könyvét

szerényen olvasónaplónak nevezi. Mondhatnánk, olyan olvasónapló ez, amely, mint olyan, alkalmas a tényeken túl a sejtések kimondására is.

De mielőtt elindulnánk izgalmas intellektuális utazásunkra a könyv lapjain, maradjunk néhány ténynél, amelyek megközelítik a tájékozódást. A könyv öt részből áll. Az utolsó (címe *Újraidézés*) mintegy búcsú a klasszikus detektív-történettől, és szorosan kapcsolódik az előszóhoz. A könyv magvát a középső három fejezet képezi. A második és a harmadik mindenekelőtt műfajelméleti vizsgálódásokat tartalmaz, míg a negyedik rész könyvismertető keretein belül kutat a detektív-történet elemei után kortárs könyvekben. A könyv tulajdonképpen nem összefüggő tudományos munka, hanem írások, cikkek és előadások gyűjteménye. Igen friss írásokról van szó, amelyek az utóbbi három év folyamán láttak napvilágot szépirodalmi folyóiratokban. Ennyit a tényekről.

Az *Eljárások és a Faggató* című fejezetek képezik talán a kötet legizgalmasabb részét, mivel őket olvasva szerzünk tudomást arról, hogy milyen elméleti és módszertani ismeretek birtokában végezte a könyv negyedik részében Benyovszky a felsorolt művek elemzését. Célja többek között az, ahogyan írja, felhívni a figyelmet néhány „jó dologra” a krimi, a detektív-történet olvasásával kapcsolatban, illetve ennek az olvasásnak egyes paradigmáiról kíván áttekintést adni. Tudjuk, hogy a detektívregény több irányból közelíthető meg (ezekre a szerző példákkal szolgál), és ezek az interpretációk az esetek óriási többségében egybefonódnak. Más szóval: nem létezik „vegytisztá”, egyetlen irányból történő megközelítés, állandó határátlépéseknek lehetünk tanúi, és ilyenekbe bonyolódik a könyv szerzője is. Érdemes kiemelni, melyek azok a jó dolgok, amelyek miatt szerinte hasznos detektívregényt olvasni. A krimi lehetővé teszi a jó kommunikációt a szerző és az olvasó között (más szóval: a szerző úgymond közvetlenül fordulhat az olvasóhoz, aki, ha „veszi a lapot” és jó mintaolvasó, teljes mértékben átadja magát az olvasás elemi örömeinek), a krimiben létrejön az „elbeszélő eljárások polifonikus struktúrája”, és nem utolsósorban a krimi egy meghatározott történelmi korszak és környezet „dokumentatív reflexiója” is lehet.

A detektív-történettel kapcsolatos, műfaji problémákat felvető és tárgyaló tanulmányok vizsgálata folyamán a szerző olyan elméletekre bukkan, amelyek az első olvasásra meglehetősen hatnak, de talán épp ezért megragadják őt, és hatásuk alatt még tovább folytatja kutatásait az általuk jelzett irányban. Erre kiváló példa Daniela Hodorová regénypoétikai elmélete, amely szerint a „beavatás, mint archaikus struktúra, rítus” jelentkezik újra a detektív-történetben. Hodorová kidolgozta a beavatási rítus szereplőinek egymáshoz való mértani viszonyulását, és Benyovszky vizsgálódásai folyamán ezt a detektívregényben igyekszik kimutatni (így lesz a beavatóból a detektív, a beavatandó személyből az olvasó stb.), és ezzel mintegy bebizonyítani Hodorová azon

állítását, miszerint a detektívtörténet tulajdonképpen a középkorban virágzó beavatási regény világiasodott változata.

Egy kis kitérő. Benyovszky könyvében ismerteti Hodorová a regénnyel kapcsolatos kutatásainak sarkalatos pontjait. Hodorová a regény születésével és alakulásának történetével foglalkozott, és igen eredeti megállapításokhoz jutott. Röviden ez alkalommal csak annyit, hogy értelmezésében q regény „kétlaki műfaj”, amelyben a fiktív és a valós dominál vagy keveredik. Hihetetlenül életképes szépirodalmi műfajnak tekint a regényt, amely állandóan képes az átalakulásra, megújulásra és újraszületésre a legkülönbözőbb társadalmi közegekben és korszakokban. Hodorová nézeteinek és módszereinek alkalmazása konkrét vizsgálódások folyamán merőben újszerű következtetésekhez vezethetnek. Erre épp Benyovszky könyve a példa. Mindenesetre Hodorová a regénnyel kapcsolatos munkáinak magyar nyelvű kiadása feltétlenül igazoltnak tűnik.

A Faggatás fejezet három írása Benyovszky olvasási élményeiről szólnak, amikor Tzvetan Todorov, Bényei Tamás és Miroslav Petriček a detektívtörténetről szóló könyveit tanulmányozta. Ezek az írások jóval többek hagyományos könyvismertetőnél. Ahogyan írjuk mondja: „leginkább az olvasónapló és a homília műfajával rokoníthatók”. Afféle „hangos töprengések” ezek, amelyekben a szerző dialógust folytat a fenti három kutatóval, úgymond faggatja őket. Egy-egy idézetet mindig kommentárok követik. Todorov három írásában kutat a detektívtörténetre vonatkozó részletek után, ismerteti és kommentálja Todorov műfajelméleti megállapításait és az általa használt esztétikai fogalmakat. Bényei Tamás könyvéről (*Rejtélyes rend*) szólva Benyovszky az elismerés hangján szól („A téma iránt érdeklődők számára ezentúl már ez is megkerülhetetlen könyv”), későbbi, negyedik fejezetet képező, konkrét könyvismertetőket olvasva meggyőződhetünk arról, hogy sokat átvett – vagy talán inkább magáévá tett – Bényei kutatásainak eredményeiből. Bényei volt az, aki kimutatta, hogy a detektívtörténet megújuló képessége óriási, utalt a detektívtörténet olvasatának számos lehetőségére, rámutatott arra, hogy nagy hiba lenne a detektívtörténetet realista prózának tekinteni, illetve elemezte a klasszikus, analitikus detektívtörténet egyes elemeinek tudatos használatát a posztmodern prózában. A harmadik szerző, Miroslav Petriček neve ismeretlen tájainkon, de Benyovszky vele kapcsolatos észrevételeit olvasva igencsak izgalmas gondolatokat és ötleteket tartalmazhat *A törvény fenségsége* című 2000-ben megjelent könyve. Tudniillik Petriček a címben jelzett komoly téma tárgyalásakor a populáris irodalom reprezentatív műfajait (detektívtörténet, sci-fi, western) idézi. Így aztán a kultúra egymástól igen távol eső komponensei kerülnek kapcsolatba. Benyovszky idézi Petriček megállapítását, miszerint a detektív városi cowboy vagy akár ellehetetlenített közép-

kori lovag, és sorait olvasva csak sajnálhatjuk, hogy Petriček ezen könyve magyarul nem olvasható.

A Nyomolvasások című fejezetben a szerző mai cseh, szlovák és magyar írók detektívtörténeteit vizsgálja, közülük egyedül Čapek a nem kortárs. Az ő esetében Benyovszky részletesen foglalkozik ide vonatkozó elméleti írásaival is. Tomáš Horváth, Josef Škoreczky, Pavel Vilikovský, Lengyel Péter, Darvasi László és a többiek detektívtörténeteket vagy olyan műveket írtak a közelmúltban, amelyek a detektívtörténet komponenseit és jellemzőit hordozzák magukban. Az elemzés aprólékos, mindenre kiterjedő, és a végső következtetések sokszor újszerűek.

Benyovszky könyve szinte minden szempontból nézve izgalmas olvasmány. Neki köszönhetjük, hogy új írókat vagy műveket ismerhettünk meg, akik és amelyek a detektívtörténettel foglalkoznak, és ezáltal bizonyítást nyert, hogy a regény ezen műfaja igenis még él. A könyv másik nagy érdeme az, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a cseh és a szlovák kutatók értékes elméleti írásokat alkottak a detektívtörténetről és általában a regényről, de a nyelvi korlátok miatt ezek a magyar olvasók számára egyelőre ismeretlenek. Benyovszky vitathatatlan érdemeket szerzett azzal, hogy felhívta rájuk a figyelmet, és megbízhatóan járható hidat épített irányukba. Több helyen utalást találunk lengyel és orosz szerzők elméleti írásaira is. Tehát változtatnunk kellene Nyugat-központi beállítottságunkon, és fel kell ismernünk, hogy tájainkon, azaz Közép-Európában is születtek értékes műfajelméleti munkák, bár a szellemi légkör ennek gyakran nem kedvezett.

A jelek szerintben a legértékesebbek azok az írások vagy a konkrét elemzésekben jelentkező elszórt elméleti jellegű megállapítások, amelyek a detektívtörténettel, mint regénytípussal, a regény egy változatával foglalkoznak. Čapek a detektívtörténettel kapcsolatos írásait tanulmányozva a szerző kiemeli Mihail Bahtyin egy idézetét: „A műfajban mindig megőrződnek az archaikum örökkön élő elemei. Noha igaz, hogy a műfajban ez az archaikum csak állandó megújulásának, úgymond modernizálásának köszönhetően őrződhet meg. A műfaj egyidejűleg mindig önmaga és más is, mindig régi és új is.” Hogy milyen fontosságot tulajdonít Benyovszky ennek a gondolatnak, arra utal az a körülmény is, hogy a könyv elején mottóként szereplő három idézet közül az egyik – szintén Mihail Bahtyin tollából – ezt fejezi ki: „A műfaj a jelenben él, de mindig emlékezik a múltjára, eredetére.” A szerző kutatásai folyamán a detektívtörténet két alaptípusától (rejtélyközpontú detektívtörténet és a kemény krimi) kiindulva azt vizsgálta, hogyan bukkannak fel kortárs detektívtörténetekben ezen archaikus formák jellemzői, illetve, hogy azok milyen változásokon esnek át, és ezzel mintegy új jelentést adnak a detektívtörténetnek. Gyakran a detektívtörténet túllép önmagán, máskor a „magas” irodalom csúszik vissza

a detektívtörténetbe, sokszor a magas irodalom nyúl vissza a detektívtörténethez, és vonja be a „komoly” irodalmi műbe. Más szóval: Benyovszky szerint tiszta regénytípus tulajdonképpen nem létezik, mindig műfajok keveredésének lehetünk tanúi. Az értelmezésben kialakult félreértésekhez nagyban hozzájárul egyes identifikáló fogalmak zavart keltő alkalmazása és több módon való értelmezhetősége. Ez tudniillik nagyban nehezíti a tudományos vizsgálódást, és gyakran egyéni „ráérzéseket” fejeznek ki. Tzvetan Todorov kiáll az mellett, hogy műfajok igenis léteznek, és az egyes művek műfaji csoportosítása indokolt. Kérdéses, mennyire tartható ez a nézet. A detektívtörténet esetében valójában csak csodálattal konstataálhatjuk, hogy hány egyéb regénytípus elemeit képes magába abszorbeálni. Čapek például képes volt filozófiai művé átalakítani. Benyovszky idézi Umberto Ecót, aki szerint viszont a „detektívtörténet a lehető legtisztább találós kérdés”, Bényei pedig kimutatta a detektívtörténet átalakulását a posztmodern alkotásokban. Benyovszky értelmezésében Tar Sándor *Szürke galambok* című regényében egyenesen destruálja és parodizálja a detektívtörténetet. Valójában a modern detektívtörténetbe, úgy tűnik, minden belefér. Mindezek ismeretében egyáltalában lehetséges-e definiálni a detektívtörténetet, mint műfajt? A klasszikus detektívtörténetet talán még igen, de a kortárs alkotók detektívtörténeteit már kevésbé. Talán azt mondhatnánk, hogy a detektívtörténet az a regénytípus, amelynek központjában egy gyilkosság elkövetésével és a felderítésével kapcsolatos eseménysor áll. Tisztában vagyok azzal, hogy ez egy igen széles definíció és korántsem specifikus, de ugyanakkor teret ad a legkülönbözőbb változatok befogadására.

Tekinthetjük a detektívregényt tulajdonképpen írásmódnak, mindegyik író a maga módján alakítja ki, de ez már túllép a műfaji besorolás keretein, azaz tagadja a műfajok létezését. Más szóval: mindegyik író a maga detektívtörténetét írja meg. Az alapállás mindig ugyanaz (gyilkosság és felderítése), de a többi már az alkotó elképzelésétől függ: más regénytípusból mennyit vesz és ültet át detektívtörténetébe. A műfaji hovatarozás inkább csak arra utalhat, hogy melyik regénytípus komponensei dominálnak az illető műben, de egyedivé a más regénytípusok komponenseinek alkalmazása teszi. Vonatkozik ez a megállapítás nemcsak a detektívtörténetre, hanem bármely más regénytípusra is. Mert tanúi lehetünk annak, hogy akár egy esszéregény is alkalmazza a detektívregény komponenseit. Umberto Eco művelődéstörténeti regényébe (*A rózsza neve*) vonja be őket, és így alakult ki sajátos írásmódja. Ezzel kapcsolatban érdemes lenne alaposabban foglalkozni a detektívtörténet és a realista regény összefüggésével. Mint már említésre került, Bényei utalt arra, hogy óriási hiba lenne a detektívtörténetet realista prózának tekinteni, mert hiányzik belőle a valóságghú ábrázolás igénye, de ugyanakkor tagadhatatlan tény, hogy számos mozzanat arra igyekszik utalni, hogy „megtörtént” esettel

állunk szemben, azaz a detektívtörténet fikciós világa tudatosan igyekszik meggyőzni bennünket arról, hogy a valós valóságról szól.

A regény műfajelméleti kérdéseivel foglalkozók számára Benyovszky könyve feltétlenül izgalmas és tanulságos olvasmány. Szerzője friss hangvétellő, világos és szellemes nyelvezetű szövege egyrészt vizsgálja azokat az írásokat, amelyeken úgymond tanult, azaz a korábban e témával kapcsolatos kiadott könyveket, másrészt bizonyítja azt, hogy a szerzett ismeretek birtokában kortárs szerzők műveit kutatva meddig jutott el saját kutatásaiban. Benyovszky gazdag ismeretanyaggal rendelkezik, írásaiban gyakran meglepő kapcsolatokat fedez fel, talán a túlértelmezés határát is túllépi. Őszintén szólva így vall munkájáról: „A regényből és a tanulmányokból kimásolt idézetek cettlijei, időközben érvényüket veszített vázlatok, tervek lepik el az íróasztalt és környékét. Lapozgatok bennük, keresem az összefüggéseket – megpróbálok új megoldásokat, új történeteket (ki)találni, párhuzamos szöveghelyekre vadászom. A mű alkotta jelrengetégekben nem nehéz eltévedni. Sok kínálkozó utat nem jártam be, és sokról említést sem tettem. Bizonyára néhány fontos nyom is elkerülte a figyelmemet, s könnyen előfordulhat, hogy némely következtetésemre egykoron rácsáfol majd az idő. Eddig és ennyire jutottam”. Könyve nemcsak a kortárs detektívtörténet vizsgálatához jelent fontos adalékot, hanem általában a regény műfajelméleti tanulmányozásához. A könyvet, mint detektívtörténetet is olvashatjuk, de a szerző nem akar bennünket mindenáron meggyőzni a maga igazáról: „Bár az is meglehet, hogy ez csak az én spekulatív magyarázatom. De hát mi más az értelmezés, ha nem játék és spekuláció?”, mondja Tar Sándor könyvéről szólva. Hála e játékos spekulációnak (vagy spekulatív játékoságnak) *A jelek szerint* egyszerre szórakoztató és tudományos munka. Az intellektuális utazás a detektívtörténet világában Benyovszky kalauzolásával váratlan újdonságokkal lep meg bennünket. Reméljük, vizsgálódásai idővel kiterjednek a regény más típusaira is, illetve azok összevetésére.

IRODALMI MÚZEUM

B. SZABÓ GYÖRGY (1920–1963) MAGÁNLEVELEZÉSÉBŐL (IV.)

Noviszád, 1960. aug. 21.
(hétfő)

Kedves Éva!

Megkaptam levelét, már vártam. Majd úgy volt már, hogy magam ragadok pennát és jelentkezem, mert a múltkori látogatása után olyan szomorúan ment el tőlem, hogy megsajnáltam, és nagyon megbántam az egész beszélgetésünket arról a marhaságról, amely valóban szóra sem érdemes téma volt. Talán csak annyiban volt érdekes, hogy a feleségem hozta tudomásomra. No, az se baj! Az emberi élet túlságosan is rövid ahhoz, hogy az ember ráérjen ilyen dolgokkal bíbelődni: élünk ahogy lehet, ahogyan tudunk, a világ pedig járassa a száját körülöttünk. Két-három évig magam voltam, ráértem sok mindent átgondolni, magam vagyok most is: nincsenek illúzióim az életről, a szerelemről, a házasságról, emberekről, de önmagamról sem. Ezért ne bántsa a dolog: ne gondoljon rá többet, nem érdemes.

Egyszer talán lesz időnk arra is, hogy mindenről elbeszélgessünk. Szeretném, ha ez mielőbb megtörténne. Sajnos, ez aligha lesz Zentán. A dolgaimat nem tudom befejezni csak 25–26-ika tájt, tehát 26–27-ike körül indulok Zentára – nagyon sajnálom, hogy nem kóstolhatom meg a remek feketéjét – de egyszer-máskor Noviszádon is főzhet nekem feketét –, ha idő, alkalom és hely lesz ilyen célokra. A nagy, legtöbbször terhes, alkotói gondok közt, sokszor szeretnék megpihenni egy félórára – egy órára, sokszor szeretném elúzni a problémákat, a „rémeiket” – sajnos, ez nagyon ritkán következik be. A magány nekem elemem – ez egyetlen vigasztaló mozzanat életemben –, de néha kell

a feloldódás, szükség van emberre, hogy ezt a magányt még fokozottabban érezzem.

Köszönöm, hogy változatlanul is így gondol rám, lehet, hogy emberi közelségből szemlélve – nem így nézek ki – a „fölfelé” nézés látószög sokszor torzít, sokszor megváltoztatja az arányokat –, s mást lát, mint amit kellene. Szeretném, ha nem lennének illúziói rólam: ember vagyok, töprengő, zárkózott, egy világot cipelek magamban, amely nem ijesztő ugyan, de nem is barátságos, nem rokonszenves, de nem is ellenszenves – egy világot, amelyből megkísérlek valamit felhozni, kifejezni – elmondani és ábrázolni.

Szeretném, ha ez a levelem megvigasztalná, ha többet jelentene, mint valami egyszerű levél. S ha megértené, hogy az a melegség, az a szeretet, talán szerelem is az – nem maradt visszhangtalanul bennem. Talán egyszer, egy éjszaka, mert éjszaka lesz és sötétség körülöttünk – nem pedig a hajnali Tiszapart erős, fehér fénye – elmondom mindazt, amit most érzek.

Addig a pillanatot is sokszor és barátsággal üdvözli:

B. Szabó György

*

Zenta, 1960. szept. 13.

Kedves Éva!

Itt vagyok Zentán – végre. Szombaton nem tudtam utazni, mert meg kellett várnom dr. Gyadmann-t, aki Belgrádban volt és csak vasárnap érkezett haza. Nagyon sajnálom, hogy így történt. Hiányzik, szeretném látni és remélni sem merem, hogy a következő szombaton újra hazajön Zentára. Hétfőig-keddig maradok. Egyelőre Szeli Pistát választottam társaságul, sokat vagyunk együtt: tegnap motorcsónakáztunk Szanádig, no meg a csárdáig, ma este a csárdában ünnepi halvacsora, holnap motorcsónakon Kanizsáig – megnézzük a táborozó írókat és este haza úszunk. Dolgozni nem kezdtem még, majd talán péntektől kezdve. Milyen jó lenne, ha szombaton látnám! Ha idejekorán jelenti még az állomásra is kimegyek és hajlandó vagyok a kofferjét sajátkezűleg hazaszállítani. Hát nem vagyok figyelmes? Tegnap este megismerkedtem Mucsi Ivánnal¹, aki Ács Jóskát² jött keresni a fürdőbe. Emlegette magát, fürkésző tekintettel vizsgált és megkérdezte, hogy én a Magyar Szóban dolgozom-e. Rokonszenves, illemtudó fiatalember.

A művésztelep egyébként elhalóban: Ács ma érkezett vissza, a fiatal Kapitány³ van még itt – tíz napig itt volt „családostul” Fehér Feri⁴ is, tegnap utazott Noviszádra, onnan pedig majd Kanizsára. Konyovics⁵ még szombaton haza-

utazott. De talán jobb így: nincs forgalom és az ember ha hozzáfog rajzolni, zavartalanul dolgozhat.

Szeretném, ha nem haragudna rám a szombati elmaradt út miatt: legyen elnéző és megbocsátó.

Mondjam-e még egyszer, hogy szeretném látni? Hogy várom? S ha már nem jöhet, akkor legalább három sort írjon Zentára és jelentse, hogy valóban nem neheztelt meg rám.

Sokszor és barátsággal üdvözlí

B. Szabó György

Képes levelezőlapok

371 – ROMA-FORO ROMANO
LA CURIA E LA COLONNA DI FOCA

Róma, 1960. X. 8.

Szívélyesen és barátsággal köszönti az „örök városból”

B. Szabó György

*

Budapest
Látkép a Lánchídról

Bp., 1960. dec. 30.

Évácská, elkésvé és nagyon szerényen szeretnék boldog új esztendőöt kívánni.

Gyurka

Bp., XIV. Thökoly út 82.

*

BUDAPEST
Népstadion

Bp., 1961. III. 16.

Nagyon kedves levelére csak egy ilyen egyszerű „látképes” lapot küldök. Tíz nap múlva vonatra ülök és indulok hazafelé. Érdekes, izgalmas és termékeny három hónap volt. Addig is szívesen és barátsággal üdvözli

B. Szabó György

*

BEOGRAD – Kalemegdan

1962. máj. 25.

Megkaptam a levelet, köszönöm sokszor és nagyon. Fáradtan, nyakig, a fejem búbjáig munkában, pedig már nagyon szeretnék levegőhöz jutni. Pedig rámférne, szeretnék igazán pihenni.

Levelet és kavicsokat küldök – maholnap. Sokszor üdv.

bszgy

*

ČAKOVEC

1962. aug. 18.

Valamikor, nem is olyan régen, fiatalokból álló diákcsoport vonult végig ezeken az utcákon. Aztán a várnak vették útjukat, azután az állomás felé. Elmúlt dél, karcsú, fehér leánykezek nyújtották felém az ebédet, a döcögős vonatban, falatonként ettem, pedig éhes sem voltam; a törődés és a figyelem jólesett. Máig sem felejtettem el.

bszgy

*

Muraszombat, 1962. aug. 19.

Még vasárnap van, de már alig. Elmúlt tizenegy, éjfél közeledik, holnap este már Alsó-Lendván leszek. A lapom már úton van, lehet, hogy holnap már

meg is érkezik, a csáktornyai lap. Nem az írásbeli adósságomat törlesztem, lehet is azt törleszteni! – Sokáig hallgattam, talán túl sokáig, jó félév is eltelt a havas éjszaka óta, az éjszakai villanyfényben hópelyhek hullottak, egy tekintet, két nedves szem maradt bennem, s valami megfogalmazhatatlan szomorúság. S elmúlt az éjszaka, elolvadtak a hópelyhek, a tekintet, az a szempár bennem él tovább – s a szomorúság örömmé vált bennem: egy pillanat, amely úgy volt szép, az élet egy darabkája, amely sokszor örömtelibb, mint évek és évtizedek. Nem a jókedvet, a derűt, a nótázást, a hejehuját kerestem, s ha kívülről úgy is látszott, hogy jókedvű vagyok – soha levertebb nem voltam, szomorúbb. És még előttem is be nem vallottan: letörtén és betegen, azzal a nyugtalan nyugodtsággal, a szavakat és a régi hangot keresve, tétován és bizonytalanul, akadozva, botladozva – azokban a percekben éreztelek magamhoz legközelebb. A játékoság elnehezült, valami ott maradt a levegőben, kimondhatatlanul, a mozdulat, a szépen ívelő, eltorzult, a biztonságból félelem lett, didergés, bizonytalanság: az érzelem és az akarat küzdött ott egymással: Benned és bennem is. Ezért voltak azok a percek felejthetetlenek számomra; egyszerű és udvarias hangú levél, vagy erőltetett vidámságú és érzelmesebb hangnem szétfoslatta, feloldotta volna ennek a pillanatnak, annak a téli találkozóznak minden varázsát; hónapoknak kellett elmúlnia felettünk, időnek, és talán ennek a távolságnak is szerepe van és közrejátszott abban, hogy pár száz kilométerre Tőled – ebben a még vasárnaptól zajos Szlovéniában, egyedül, ebben a szállodai szobában mindezt elmondjam, leírjam. Ezért válhatott a szomorúságból – vidámság és öröm és felszabadultság. S most már a közlés is öröm számomra: ki tudtam mondani, meg tudtam fogalmazni azt, ami bennem élt, munkált eddig a pillanatig. Sokszor nyúltam papír után, hogy levelet írjak, hisz elsőnek az ír, aki távozik, de képtelen voltam írni. Sokszor útra készültem, egyszer ott is voltam, az ünnepségen – ezért nem tudtam eljutni Hozzád. Egész éjjel ostoba nótázást hallgattam és egyetlen pohár tejet ittam egész éjszaka dülöngélő részek között. S a havas téli éjszaka, az ottani Géza-féle borozások óta olyan józansággal élek, mint a szentek a szentképeken. Valami történt akkor és ott bennem: az ember, az emberi szenvedés, a szépség, a jóság, az érzések és a gondolatok néma párharcában Téged és önmagamat fedeztem fel újra: az élet teli van ostobasággal, szennyel, hazugsággal, de akadnak percek, amelyekért elviseli az ember a sok nyomorúságot, percek, amelyek váratlanul érkeznek, s amelyek esztendőik súlyát és értelmét nyerik el egy idő múlva az emberben. Az érzések rejtélyes élete ez: nem lehet akarni, de nem lehet erőszakkal elfojtani sem: kitör, árad és ellep mindent. Ritka percek, felejthetetlenek, köszönöm.

Jó lenne továbbfolytatni a beszélgetést, éjszaka van, most már késő, csend van az utcákon, körülöttem és bennem is nyugalom. Kézcsókkal küldöm leveletem.

Gy.

(Tíz napig, augusztus végéig Alsólendván: Osmoletna šola, Lendava, LR Slovenija.)

*

Lendva, 1962. aug. 23.

Tágas hodály: hotelszoba (meleg víz is van!) – az ablakomon át kertek családi házak életét látom, mögöttük szőlődombok és legfelül az ég. Kasszóra ébredek és a szomszéd kovácsműhely kalapácsolására. Az aszfaltúton autók, teherautók, naftakutató felszerelést cipelő járművek rohannak – az út itt nyúlik el a szálloda tövében –, s az ablakon át is idehallatszik a kovácsné magyar pörlekedése a gyerekekkel, az asszonyok magyarul folyó eszmeccseréje a piaci árakról, a pincér „tessék parancsolni”-ja – egyszóval: a magyar Szlovénia élete ez. Szegény, istentől elrugaszkodott vidék! Kényelmes, autótulajdonos és disznóhizláló tanítókkal, akik számára az iskola unalmas időpocsékolás, az olvasás pedig felesleges és fárasztó sport. Távol esnek mind a magyar, mind a szlovén kultúrától, minden kultúrától általában. Kár, mert érdekes magyar falvak ezek, mindmáig ismeretlenek és fel nem fedezettek; egy életforma pusztulóban, de még él, még van, holnap már a nyomai se lesznek. Mászás gondok, aki tudomásul akarja venni azokat, de komplikációkkal jár együtt, és ezért a legbiztonságosabb máról-holnapra élni. Sötét, komor színek: itt a fehér is sárga lett (a házfalak!), haragoszöld a zöld, meg méregzöld: az agyagos föld sötétvörös, sötétbarna: színeiben, hangulatában, nyelvében és álmaiban is távoli, idegen világ. A tegnapelőtti Muraszombat még a civilizációt jelentette, Európát: városaival, parkjaival, szállodájával, forgalmával, épülő háztömbjeivel. Itt megállt az idő: ez az omladozó tegnap, az elmaradottság fészke, ez az eleve lemondás mozdulata. A muraszombati éjszaka gondolatokat ébresztett, vallomásra kényszerített – ez a lendvai nappal az ősz hajszálakat és a szem alatti ráncokat fedeztet fel, befelénzésre figyelmeztet, az „eltűnt idő” jelenvalóságára. Kimondott és bennünk maradt gondolatok ébrednek fel, kelnek életre, szólalnak meg; a meleg emberi hang puhán körülveszi az embert, befedi; tegnapi mozdulatok élednek fel; hajnali és reggeli folyópart nyugalma nyugtat, az éjszakai hőésés tisztasága üdít, szürke szemek meleg pillantásában vigasz van és emberi közelség, fájdalom és öröm – ujjaid mozgásában, kezed hajla-

tában a megbékélt nyugtalanság simogatássá, becézéssé enyhült (milyen szép kezeid vannak!) – lassan-lassan összeállítalak magamnak: a hajad színéről, a bőrod illatáról, a szemöldökről és a szájról sem feledkezve meg, lassan és figyelmesen szerkesztem meg magamban alakod, s már mozgásod és lépteid zenéje is bennem él.

Csend van, délutáni csend bennem és körülöttem. Minden egyszerű lett, érthető, áttekinthető, tiszta. Szobám kivilágosodott: a szomszéd házak falain napfényes színek világítanak.

Velem vagy, és kézcsókomat küldöm!

bszgy

*

Képes levelezőlap

Lendava

1962. aug. 25.

Remélem, hogy nemcsak az írás, hanem a szóbeli üzenet is eljutott már a rendeltetési helyére: Tripolszky Géza⁶ Olaszországból jövet ellátogatott hozzánk. Holnap pihenőnap – és a levélíráse. Most, délután van – a szombatesti lármára készülök lelkileg. Sokszor üdv.

bszgy

*

Lendva, 1962. aug. 28.
(este 11 óraker)

Most értem haza majd hét órás autótút után: nyolc falut jártunk meg a mai délután, s először láttam ezt a vidéket közelebről, bár kissé túlságosan is gyors tempóban. Az első benyomás: színes, érdekes, s ami számunkra új; ősi vidék: római és középkori nyomokkal, utakkal, várakkal, templomokkal, amelyek építkezési stílusa, freskói – XII–XIII–XIV. századiak, azután XVIII. sz. kastélyokkal, parkokkal, parasztházakkal; stílusukban a hegyvidéki elemek pannóniai, síkvidéki elemekkel keverednek. Enyhe dombvidék ez, szőlőhegyekkel a távolban. Még levegője sem hasonlít a mi Vajdaságunkhoz: a magyar Dunántúl, a horvát Zagorje, a szlovén Stájjerszko sajátos ízeit érzi az ember itt: egy külön, sajátos világ ez, zártságában is izgalmas és érdekes.

Korongon dolgozó fazekasmestereket láttam, száradó agyagedényeket, sok virágot az ablakokban és az utcára néző virágoskertekben, ökrökkel ballagó szénásszekereket (a szénaszárítás ideje ez: friss szénaszag kísért egész utamon) – egy modern megoldású és a maga nemében egyedülálló templomot Bogojnán (Bagonya – lásd: a „Babonyai ráolvasások” szövegét!) – Plečnik⁷ szlovén építész művét! Valóban meglepő megoldásokkal: a torony a kiegyenesített pisai ferdetoronnyra emlékeztet, kerek, egységes tömb, egy sajátságosan kiképzett oszlopsorral, a torony legtetején egy újabb, aszimmetrikusan elhelyezett tornyocskára – az egész templombelső megoldása is szabálytalanul szabályos: tömör és zömök fekete márványszlopok, fehérre meszelt falfelületek, faburkolatú templommennyezet – kerámia lapokkal, tányérformájú színes, zománcos, csempékkel kombinálva – az oltár körül pedig színes, zománcos agyagkorsók képezik a díszet! S egy kitűnően berendezett könyvtárat láttam még Muraszombaton – egészen meglepően gazdag magyar anyaggal, modern bútorokkal berendezett irodákat, olvasótermeket, dolgozószobákat.

Érdekes, tanulságos út volt a mai: először kezdem felfedezni Szlovéniának ezt a vonását is. Milyen kár, hogy nem együtt néztük meg – gondoltam sokszor útközben, amikor úgy éreztem, hogy a látvány élményét jó lenne, később, újra felidézni együtt, távol innen, egy világban, mely nem ismeri a harmóniát, mely nyersebb, alföldibb, zordabb, ridegebb: a sár és a por világában.

Éjfél múlt. Ma már augusztus 29-ike, szerda. 30-án, csütörtökön tartom az utolsó órát a tanfolyamon. Épen születésnapomon: a 42-ik esztendőm küszöbén. Leírtam ezt a két páros számot egymás mellé, és olyan idegenül és furcsán hat, hogy ezek a számok az éveim számát jelzik: soha nem éreztem az időt: most, ebben az éjjeli órában, mintha kísértene. Pedig: mintha nem is éltem volna, s mintha csak most következnének az alkotás esztendei!

De hagyjuk az éveket!

Ennek a szép napnak minden színe még itt ragyog előttem és bennem. S úgy éreztem, hogy ezt még ebben a késő éjszakában el kell mondanom annak, aki meghallgat.

Hangosan és élőszóban kellene mindazt elmondani, ami most bennem van: lassan, halkan, formálva a mondatokat, keresve a kifejezéseket, s néha hagyni, hogy a szavak közötti összefüggést a hallgató fedezze fel; a csend a szünetet, a lélegzetvételt és a szív pihenőit jelezzék: a fáradság és az erőgyűjtés pillanatait.

Ma József Attila *Kései siratójáról* beszélek – holnap Radnóti *'A la recherche*éről.

Kézcsókomat küldöm.

bszgy

Képes levelezőlap

Zagreb

1962. 9. 2.

Még egy város, ahol valaha együtt jártuk az utcákat. Útban Novo Mesto felé a kiállításra az Esplanade teraszán fekete mellett, ismét az eltűnt idő nyomában járva. Üdvözlét és kézcsók

bszgy

*

Muraszombat, 1962. 9. 3.
(este fél 11-kor)

Ma egész nap a könyvtárban dolgoztam, a magyar anyagot néztem át, még holnap is ott leszek, s csak délután megyek a fazekasok falujába, Filovcira, hogy az eredeti régi fazekasság még élő darabjait megnézzem (az agyagholmi törékeny, veszendő, nem sok maradt meg máig) – onnan tovább megnézni a szabadkai színház előadásában Cankar: Jernej, a szolgát⁸, végigülni egy díszvacsorát a tiszteletükre. Valószínűleg szerdán indulok tovább, a Pohorje felé. Holnap még telefonon elintézzük a rezervációt.

Másnap, 1962. 9. 4.
(délután 3-kor)

Rosszul aludtam az éjszaka: túl sok volt a zaj az utcán és bennem: még mindig érzem a vasárnap nyolc órás autózás keserveit. A könyvtárban dolgoztam délelőtt, délben megnéztük azt a híres fazekas falut (kiváló régi dolgokat láttunk a múzeumban!), délután újra könyvtár, majd a szabadkaiak előadása – Cankar – díszvacsora, holnap 10-kor autóbusszal Mariborba készülök, el kell intézni a Főiskolán a szlovén–magyar szak megnyitását, majd fel a hegyekre egy hétre, tíz napra. Majd meglátom, hogy milyen lesz az idő.

A vasárnapi kirándulás sok élményt jelent: a nemzetközi szobrászkiállítás, hatalmas tölgyfaszobrokat egy gyönyörű parkban, a karthauzi kolostor kámszás barátait és kongó folyosóit, a kanyargó Krka folyót, ma a filizai fazekas mesterség nemes, régi formáit. Azt hiszem, a hegyen hozzáfogok megírni ezt az élményanyagot: Feljegyzések Szlovéniáról címen.

Mihelyt megállapodok – megküldöm a címemet. S szeretnék néhány sort kapni. Levelet várni. Tőled.

Kézcsókomat küldöm

bszgy

*

Képes levelezőlapok

MARIBOR

1962. 9. 6.

Levelemhez mellékelem ezt a színes városképet: a színek rikítók: ez a városkép sohasem lehetett ilyen. Ez a tornyos épület a kép közepén egy 15. sz.-ből fennmaradt városháza. Szemben tőle a híd (a Dráva itt folyik), de ez nem látszik, a híd közvetlen közelében a kedves kávéházam. Ilyenkor, kora-ősszel, az egész tér szőlő-illatú. Kézcsók

bszgy

*

POHORJE – Železničarski planinski dom 1086 m

[kézzel aláhúзва a szöveg]

1962. 9. 7.

Itt vagyok most otthon ma dél óta: a kép bal sarkában a jelenlegi címem. Tíz napig, talán két hétig maradok itt – az időjárástól függ. Itt nagyon tiszta és rendes minden, csend van és kiváló levegő.

Hosszú sétákra készültem fel a fenyvesekben. És a hosszú levelek írására. Kézcsókom!

bszgy

*

Maribor

1962. szept. 11.

Tegnap megtartottuk a szlovén–magyar szak alapítóülését. A héten még egy megbeszélést tartunk a hegyen, nálam.

A jövő hét elején indulok haza. Itt nagyon szép ősz van, még minden zöld, kivéve a szőlő hegyeket.

Kézcsókomat küldve, sokszor üdvözl

bszgy

*

EČKA: Izletište »ODMOR«

1962. okt. 2.

Ma délelőtt az écskai művésztelepen a régi grófi parkot jártuk dr. Pap Jóskával⁹, gyönyörű napsütésben.

Este 8-kor megnyílt a színház előcsarnokában a kiállításom – 16 rajz – megnéztünk egy félig sikerült bemutatót.

Tizennyolc évvel ezelőtt szabadult fel szülővárosom, a régi várost keresem és minden más lett.

Sokszor és barátsággal

Bszgyörgy

*

1963. ápr. 2.

Néha, egyre ritkábban, elér az emberig egy-egy levél, szívületi, töprengésre készleti és kényszeríti, s vár, vár, várja a csodát. Valami megváltozott benne és körülötte, az élet értelmessé és értelmetlenné vált egyszerre, feleslegesnek, és ugyanakkor fontosnak tudja önmagát, egy világ romlik és épül körülötte, s már sejti, hogy a legnagyobb átok a közömbösség. Állok az ablakomnál, a tavaszodó fákat nézem, éjszaka is, villanyfényben, s hallgatom önmagam, az eliramló életet, bámulom a vörös színű újhordat, amint a villámoló reklámfények felett lebeg magánosan a sötét égbolton. Mi köze mindehhez, ami alatta folyik, gyötrődéseinkhez, kétségeinkhez, emberségünkhöz és embertelenségeinkhez? Hideg, ragyogó, titokzatos. Így lebegett Janus Pannonius felett is Olaszországban, Balassi egén Eger felett, így Goethe Weimarjában, Bacsányinál Kufsteinben, s így járta értelmetlen körútját a zárkájában ébren álmodó Déry Tibornál. S Vörösmarty boros, nyugtalan éjszakáinak a szemtanúja volt; közömbös volt és lehetett-e, amikor nemcsak a magyar éjszaka egén, de a világ sötét égének is utasa volt?

Nem lehetek közömbös, amikor érzem, hogy ezek a csendes éjszakák Benned is élnek, amikor sejtem, hogy Te is ott ülsz az ablak előtt, s félrevonsz

függönyt és ablaktáblát, kibámulsz a csendes utcára, s a holdfényben ragyogó rózsaszínű falakra, az emeletes szomszédháza, ott szemben, s az egyszerre nem bántó többé, mint nappali fényben, elfelejted azt is, hogy horkoló emberek lakják, a tárgyat nézed, de önmagadat szemléled, látod és hallgatod. S ilyenkor, tudom, érzem, rád gondolsz, talán sejtve, hogy én is így, ezekben a percekben, itt, a tavaszi park felett, éjszakánként, veled folytatok beszélgetést. Nem vagy magadban soha, akkor sem. Miért érzed hát a feleslegességet, miért háborgatnak nyugtalanságok, miért gondolsz a halálra és az öngyilkosságra, amikor érezned *kell*, hogy fájsz, hogy bennem vagy, velem, általam is, az, ami vagy, s én veled olyan, amilyen voltam, vagyok és leszek. Távol vagy és mégis közel, mellettem és bennem, mélyen és egészen; fájón és boldogan tudlak, őrizlek, dédelgetlek, becézlek, simogatlak, nyugtatlak. Miért gondolsz magamra hagyni, mikor érzed magad magányosnak, az életet értelmetlennek, feleslegesnek? El se kezdődött még az életünk? Értelmetlenné vált, mielőtt elkezdődött volna? Milyen régen őrizlek magamban és magamnak! Milyen nehezen és lefojtottan törnek fel a szavak. S milyen kevés a szó, hogy kifejezze azt, amit képtelenség kifejezni. Gyötrődés, kétségek, az önkifejezés kínjai és keservei lepnek el mindent, éveken és hónapokon át, a mélyvíz árama sodor, lehúz, elkábít, s amikor a felszínre kerülsz árvaabb vagy és nyomorultabb és magányosabb, mint valaha is. A gyöngyhalászok sorsa: a kínlódás néha még hamisgyöngyöt sem hoz a felszínre, s minden hiába való volt, illúzió és önámítás. S az élet, a vizen feletti, megy a maga útján, s nem érdekli a megszállottak sorsa, az élheteretlenné, az álmódozóké, a tévelygők és eretnekek sorsa, pályafutása, válságai. Miért gondolod, hogy a mélyvízben élőknek nincs szüksége az életre, az igazi levegőre, emberre, gyengédségre, megértésre, arra, hogy megpihenjen s beszéljen, hallgasson, énekeljen, hogy valaki megölelje és megsimogassa, szót váltson vele, egyszerű, emberi, őszinte szót? Nem azért, mert kénytelen, nem azért, mert így van rendjén, hanem egyszerűen azért, mert ennek szükségét, kényszerét érzi, mert nem élné túl, ha ki nem mondaná azt, ami benne él, terebélyesedik, akár a halál.

Az életet nem újratekdeni, csak folytatni lehet: pillanatok, órák, napok, hetek, hónapok, évek futnak el mellettünk, visszavonhatatlanul, végérvényesen, felidézhetetlenül: a jó, emberi szó nem hangzott el, a bennünk élő gyengédség és szerelem úgy pusztult el, hogy csak mi vettünk róla tudomást, esetlenné lett, űtává, szavakká vált, nem érzelmekké; úgy éreztük, hogy adtunk, s nem kaptunk helyébe semmit, legfeljebb a kiábrándultságot, pedig adni sem tudtuk magunkat. Éjszakák és hajnalok élnek bennem, vonatok és állomások, hajnali derengés vagonokban, éjféltündéri hóesés, szemek, nevető és könnyes szemek, simogató mozdulata egy szépformájú kéznek, egy mosoly, egy szép délelőtt, kávéfőzéssel, csendes és elfojtódással teli beszélgetések és

végtelen, üres napok és éjszakák, újra és mindig, árván, nélkülöd, egymagamban; s megint és újra veled, most is, ezután is, addig is, mindig. Magad vagy? Úgy érzed? Úgy érezted? Egy percig is? Mikor? Várlak most is, mindig, s nagyon szeretlek. Ha tudnám, hogy itt jártál, s nem jelentkeztél, szomorú lennék, hallgatólag. Keserű, s magamat vádolnám, hogy eddig nem jelentkeztem levélben. Ha nem jártál, várlak, most, holnap, holnapután, mindig. S ezt te is tudod, érezned kell, sejtened. Egyszerre buggyant ki minden belőlem, nem szégyenlem, szeretlek.

[Aláírás nélkül]

*

Nem egészen két és fél hónappal később, 1963. június 14-én érte a halál B. Szabó Györgyöt Muraszombaton, a kisebbségi magyar kultúra egyik szlovéniai végvárában. Úgy halt meg, mint az őrségen álló katona: váratlanul és jajszó nélkül, utolsó percéig a teljesítendő feladatra gondolva.

Közzéteszi SZLOBODA János

JEGYZETEK

- ¹ Mucsi Iván (1926–2001), zentai gazdálkodó
- ² Ács József (1914–1990) képzőművészet-tanár, festőművész és grafikus, számos vajdasági művésztelep alapítója
- ³ Kapitány László (1936) grafikai formatervező, könyv- és plakáttervező
- ⁴ Fehér Ferenc (1928–1989) vajdasági költő, publicista
- ⁵ Konjović, Milan (1898–1993) vajdasági szerb festőművész
- ⁶ Tripolsky Géza (1926–2002) pedagógus, művelődéstörténész, néprajzkutató, harminc éven át a zentai Városi Múzeum igazgatója
- ⁷ Plečnik, Jože (1872–1957) szlovén származású építész, a cseh akadémia tagja
- ⁸ Cankar, Ivan (1876–1918) szlovén író Jernej szolgalegény és az ő igazsága című elbeszélésének dramatizált változata
- ⁹ Pap József (1926) költő, műfordító, szerkesztő, orvos

HÁROM MÉLTATÁS EGY KÖNYVRŐL

VOJLOVICA KRÓNIKÁJA

Mekkora az út, amit a Bukovinából elindult székely–magyar népesség 1883-tól 2004 tavaszáig megtett? Métereit és kilométereit Nagy Sívó Zoltán két könyvében (*Bukovina, mit vétettem?*, 1999 és *A főváros árnyékában*, 2003) találjuk meg, mert a két könyv nemcsak kiegészíti egymást, hanem magyarázza is. Az elsőben a távolabbi, a másodikban a közelebbi múlt (1941-től) látható, ahogyan a szorgos történetíró a maga adatfeltáró és értelmező, írott forrást és szóbeli hagyományt egyaránt felhasználó munkájával azt megmutatta. A romantikus és érzékeny lelkiség inkább az első könyvhöz ragaszkodik, hiszen érzi és tudja (mint egy Budapesten megjelent könyv címe hirdeti), hogy arról az időszakról van szó, amelyben „még kerek volt a világ”. A második könyvben romjaiban szemlélhetjük, s foszlányait simogathatjuk mindannak, amit a valamikori falusi életrend és szokásvilág még megőrzött. Szinte felidézhetetlen az 1753 és 1765 között kibujdosottak élete, amikor Bukovinában Fogadjisten, Istensegits, Hadikfalva, Andrásfalva és Józseffalva településekben megszervezték életüket, megpróbálták létüket fenntartani e falvakban a számukra adatott kisméretű határ szorításában. De idézve sem mondhattak mást: „Nehéz idők voltak. Mostohább volt Moldovánál is.” Tudniillik ez az új haza – nem a Kárpátokon túl, hanem innen.

Nagy Sívó Zoltán második könyve az életmód (és nyilván) a gondolkodás-mód történetének részleteit ismerteti, hiszen 1964-ben Hertelendyfalva-Vojlovica megszűnt önálló igazgatású település lenni, és Pancsova pereméhez ragasztották. Az árnyékot immár nem az eperfasorok adták, hanem a gyár-óriások. Ami azt is jelentette, hogy elsősorban Pancsova gyáripára adott lakosainak munkát, s éppen ezért adhatta a szerző könyve egyik fejezetének a *Gyárak falva* címet, és igen tömören és találóan foglalhatta egy mondatba

a falu történetét: „A gyárak megoldották a megélhetés problémáit, de szétverték a falut.” Ami még feleletre vár, hogy sikerül-e ismét életrenddé változtatni az élet most még rendezetlen összevisszaságát. Ez pedig az embereken is múlik – olvashatjuk örömmel a vojlovicai embersors-leírásokban. Tisztelettel olvassuk például Kemény Mária nevét. Amikor a könyv készült, még élt, s mikor Nagy Sívó Zoltán könyvét bemutatjuk, már az „örök faluba” költözött át, ránk hagyva művészetét, a tű és a cérna harmóniáját.

Dokumentumértékű két könyv a Nagy Sívó Zoltáné, megérdemli, hogy ott legyen a biblia mellett.

BORI Imre

VALÓSÁGUNK TÜKRE

Egy szép és értékes helytörténeti munka befejezését köszöntjük ma: Nagy Sívó Zoltánnak, a nyugalmazott gimnáziumi tanárnak és igazgatónak a bukovinai székelyekről, azaz pontosabban, az al-dunai székelyekről írt könyvének második, záró kötetét. Valójában két önálló, de mégis ezernyi hajszálérrel behálózott műről van szó: az egyik, az első, az 1999-ben kiadott *Bukovina, mit vétettem?* című, a másik pedig a 2003-ban közzétett *A főváros árnyékában* című kiadványról.

Az első 1883-tól, a telepítés évétől 1941-ig tárgyalja a székelység sorsát, a második pedig a XX. század második felét öleli fel.

Képletesen szólva: az elsőből a Monarchia lehelete és az új délszláv állam kemény szele csapja meg az olvasót, a másodikból pedig a titói Jugoszlávia hol huzatos áramlatai, hol hervasztóan ható fuvallatai áradnak felénk.

Az elmúlt százhusz esztendő örömei és bánatai támadnak fel újra a két könyv lapjairól, a remények és a reményvesztettség korszakai váltják egymást, s végül eljutunk a máig, a mélypontig, ahogy a szerző fogalmaz: „Valamikor úgy hittük itt egypáran a Háromfaluban (Vojlovica mellett Székelykeve és Sándoregyháza – K. Z. megjegyzése) – írja kötetének vége felé –, hogy székelyeink egyfajta szigetmagyarságot képeznek. A szigetlakók általában jó úszók, s tudnak magukra vigyázni. Korántsem így van. Nehéz már az árral szemben küzdeni a várossal egybenőtt faluban, a szerb főváros küszöbén.”

A szinte megállíthatatlan beolvadásra utal a szerző, az asszimiláció kíméletlenül ható törvényére céloz: a tenger elnyeli a szigetet.

Ennek a folyamatnak sok-sok vetületét tárja elénk. Szól a szomorú tényekről, a kísérvjelenségekről: a pusztuló iskolákról, az önszervezés hiányáról, az identitástudat fakulásáról. Alighanem legjobban fáj neki nyelvünk romlása, a nyelvvtás. „Az eltűnés, a porlás útjára lép minden nép, amelyik nem ápolja a maga nyelvét” – szögezi le fájó tárgyilagossággal.

Az okokat pontosan látja. Egy helyütt megállapítja, hogy a dél-bánáti magyarok „befogadóképessége maximális, beolvasztóképessége minimális”. De hát ez a dolgok rendje, ha szabad így fogalmazni: a sziget eddig még sohasem nyelte el a tengert.

A vegyes házasságok esetében a magyar felek – legyenek azok nők vagy férfiak –, „a maguk világát nem tudják elfogadtatni, a másikéhoz viszont gyorsan alkalmazkodnak”.

Lehetne a témát még tovább is körüljárni: közölni a lemorzsolódás tényeit, ecsetelni nyelvünk romlásának okait, érzékeltetni a nemzettest elhalásának körülményeit. A szószaporítás azonban fölösleges: unos-untalan eljutnánk az önazonosság, a fennmaradás, a lenni vagy nem lenni kérdéséhez.

A szerzőket gyakran éri a vád, hogy sötéten látják a helyzetet, nem mutatnak távlatot, nem ösztönzik eléggé népünket a jobb belátásra, nagyobb önérzetre, öntudatra, önismeretre.

Nyilván ebben is van némi igazság, de mégse a szerzők szemüvegével van baj elsősorban, hanem a valósággal, a kíméletlen tényekkel.

Nagy Sívó Zoltán könyvében a helytállás sok szép példáját is felsorolja, szinte kínosan ügyel arra, hogy eloszlassa a borúlátást, elkerülje a defetizmus buktatóit. Számot ad az Ömböliek, a Vargák, a Thomkák, az Erősek, a Kemények próbákat kiálló küzdelmeiről, kitartásáról, konokságáról meg a megtartó egyház, a Tamási Áron Művelődési Egyesület és sok más szervezet tevékenységéről. Fejet kell hajtánunk előttük, de azt is el kell mondanunk, hogy a helytállás és a konokság nem mindig járt eredménnyel, nem bizonyult minden esetben hatékonynak. Az új városrendészeti tervben Vojlovica már csak maradék településként van feltüntetve.

Ezért a könyv akár mementóként is felfogható, mintha csak azt mondaná a fogyó olvasónak: emlékezz az elmúlásra . . . „Maradjon nyoma mindennek” – mondja a szerző, mivel balsejtelmek gyötrik ebben az esetben is: az első könyv ezer, a második hatszáz darabban jelent meg. A könyvek példányszáma is csökken, akárcsak a magyarság létszáma. Úgy is mondhatnám, hogy ennek az utóbbinak arányában.

A végére egy kis etimológiát hagytam, az esetleges feszültségek feloldásának szándékával, alighanem megérezve, hogy másról is beszélünk kellene, nemcsak nyomorúságunkról.

A telepítés évében, 1883-ban, az akkori Marienfeldet, a korábbi Vojlovicát Hertelendyfalvára változtatták. Az akkori főispánról, Hertelendy Józsefről nevezték, aki állítólag tett is valamit a bukovinai székelyekért. Őt egyébként kortársai a főispánok gyöngyének keresztelték el, mivel minden választás alkalmával (tizenhét évet ült a főispáni székben) hiánytalanul leszállította a kormánypárti képviselőket az Országházba, az úgynevezett mamelukokat, akik

vak engedelmességgel támogatták Tisza Kálmán miniszterelnököt. Ha valaki mégis ellenzéki, szabadelvű programmal kívánta magát jelöltetni, akkor őt meginvitálta egy baráti diskurzusra, s a kellő pillanatban fiókjába nyúlt, s előszedte egy vagy több terhelő okiratot, s nyomban kiderült, hogy az illető sem elveihez, sem a képviselőséghez nem is ragaszkodik olyan nagyon.

Igazi, eszközöket nem válogató politikus volt tehát a falu névadója.

A legújabb magyar helységnév-azonosító szótárakban Vojlovica Hertelendyfalva néven szerepel, mivel a Trianon utáni utolsó, 1913. évi helységnév-tárhoz tartották magukat. A Magyar Nemzeti Tanács 2003. augusztus 16-án határozatot hozott a vajdasági magyar helységnevekről: 360 település kapta vissza régi magyar nevét. Ebben a névsorban nincs benne Vojlovica, hiszen nem önálló közigazgatási egység, hanem Pancsova helyi közössége. Ha a Nemzeti Tanács mégis foglalkozott volna e dél-bánáti falunévvel, feltehetően hasonló problémák merültek volna fel, mint Moravica-Bácskossuthfalva, vagy még inkább, mint Budiszava-Tizsakálmánfalva esetében.

Mankó híján a szerzőnek egyedül kellett eldöntenie, hogy melyik helységnevet fogadja el, mit ír le könyvében. Salamoni megoldást talált, több helyen is így fogalmaz: Vojlovica, az egykori Hertelendyfalva . . .

Igen helyesen tette, hogy végső soron a Vojlovicát fogadta el, mert ez a szláv szó őrizte meg az eredeti névadó nevét, egy Bojla vagy Vojla olvasatú honfoglalás kori vezérét, akinek neve ott szerepel a nagyszentmiklósi kincs némelyik aranyedényén is. Ezek szerint tulajdonosa lehetett, ez a vidék pedig bizonyára szállásterülete volt.

E csöppnyi, talán nem egészen haszontalan kiruccanás után, még egyszer köszöntöm a szerzőt, Nagy Sívó Zoltánt, további jó munkát kívánok neki, meg kedvet és egészséget is hozzá.

KALAPIS Zoltán

FALU A VÁROS SZORÍTÁSÁBAN

Míg Nagy Sívó Zoltán első kötetében, a *Bukovina, mit vétettem?* címűben a betelepítéstől, 1883-tól 1941-ig követi nyomon Thomka tiszteletes úr Pancsova mellé telepített híveinek sorsát, addig *A főváros árnyékában* című munkájában 1941-től csaknem napjainkig ad áttekintést a hertelendyfalvi székely közösség életéről. S míg az első kötet anyagát kutatóként dolgozhatta fel, addig a második jó részét, 1948-tól, szemtanúként élhette meg, hiszen akkor került fiatal tanügyi munkásként e székely közösségbe. Talán éppen a szemtanúként megélt, az itteni székely közösségben tapasztalt közös dolgok, az együtt töltött évtizedek miatt lehet valóban hiteles Nagy Sívó Zoltán jelen kötete, meg természetesen a felsorakoztatott tényanyaga miatt is. Könyvének

erénye, hogy sok helybeli adatközlőre is hivatkozik, de a tények felsorakoztatása mellett munkájának vannak egészen lírai megfogalmazású részei is, mint például a Katonát a hazának! vagy a Ravatalozó, amelyekben egy-két frappáns egyéni élmény beleszövésével sikeresen siklik át a kényes témák buktatóin.

E kötete a „kísértés éveivel”, az 1941 és 1944 közötti időszakkal kezdődik, a szerző megfogalmazása szerint „egy letűnt kor balga visszavárásának éveivel”, amelynek feldolgozása, dokumentálása errefelé is tabutémának számított. Sorra veszi utána a felszabadulás nehéz éveit, az agrárreformot és telepítést, esetelve a változó székely falu életét az 1950-es években, amely az 1960-as évektől napjainkig már „gyárak falva lett”. A székelység egy része is itt keresett boldogulást az 1960-as, 70-es évektől kezdődően: az üvegyárban, az Utvában, a Nitrogénművekben. Ezek jelentették a megélhetést és szolgálták a megmaradást. Részletesen foglalkozik még a második világháború utáni művelődési élet kialakulásával is, ezen belül az Ady Endre Magyar Kultúregyesület meg a Tamási Áron Székely–Magyar Művelődési Egyesület történetével, részletesen ismertetve néhány, a falu művelődési élete szempontjából jeles személyiség életpályáját: Kerekes Baka Lajosét, Kun Szabó Júliáét, Kemény Máriaét stb. Helyet kapott benne az is, miként harcolt 1971/72-ben az itteni magyarság a magyar nyelvű középiskoláért, de az is, hogy mit jelentett a magyar könyv az itteni diákoknak.

A szerző természetesen feldolgozta az 1991 utáni évek ellentmondásokkal teli, háborúkkal meg bombázással fűszerezett eseményeit, és napjainkig végigvezette a „sziklaként porladó székelység” sorsának alakulását.

A kötetből jól kivehető, hogy az utóbbi 50–60 évben miként változott az itteni székely közösség sorsa, amely az 1940-es években még zárt közösségnek számított, ma már – mint a könyv címe is mondja – a főváros árnyékában, gyáróriások ölelésében, helyesebben: szorításában él, immár nem önálló településként, hanem Pancsova egyik helyi közösségeként. E mélyreható változások, a második világháború meg az utóbbi délszláv háborúk, a bombázás, a lakosságcsere meg a telepítések igencsak megváltoztatták – lehet hogy végérvényesen – az itteni fogyatkozó székely közösség életét. Hogy veszett el a telepes falu a városban? A szerző szerint bár közigazgatásilag megszűnt, „Vojlovica még mindig falu. Fogyó kisebbségi település a főváros küszöbén”, de tagjai immár némi letargiával, közönnyel nézik a falukép gyors változását.

Nagy Sívó Zoltán második kötetével is a szörványban élő székelység előtt tiszteleg, számba véve, hogy miként éltek az elmúlt fél évszázadban, s miként élnek most a megmaradás lehetőségeivel. De azt is, hogyan szóródik szét lassan a székelység a nagyvilágban, s miként lesznek belőlük világ vándorai, akik a „szebb jövő reményében” próbálnak idegen országban megkapaszkodni. Mint Nagy Sívó írja, az első rajok az 1960-as években Argentínába mentek, ahol

már valóságos kolóniájuk létezik. „Egy-egy hullámmal egész családok hagyják el a falut: a Gyórfiek, Lőcseiek, Katonák, Kerekesek, Németek, Vargák, Biszakov, Zsókok, Kovácsok. Székely nevek ezek a nagyvilágban. A kibocsátó családok néha egy évig takarékoskodnak, mert nem kis pénzről van szó, hogy meglássák »Buneszt« és az ott lévőket, hogy a lerongyolódó székelyes nyelven váltsanak szót véreikkel, kiknek ország, világ lett a hazája.”

Végtére Hertelendyfalva esetében is bebizonyosodott, hogy e térség „népek országútja”, ki hosszabb, ki rövidebb ideig lel otthont benne, mert képletesen szólva, a történelem vihara lassan sodorja őket tovább, szerteszét a nagyvilágba. A közös emlékezetből is lassan kihull már a Szucsava völgye meg az ötfalu, a „nagy utazás” meg az itteni megkapaszkodás és újrakezdés a Duna nedves, dél-bánáti öblözetében. Úgy tűnik azonban, hogy létezik még itt a székelységnek egy görcsösen kapaszkodó kis közössége. Ezek az itthonmaradottak, akik helyben, minden nehézség közepette teszik a dolgukat, őrzik nyelvüket, identitásukat, ősi hagyományaikat.

Őket mi tartja össze? Az egyház?, az iskola?, a család?, a nyelv?, a származás? Lehet hogy mind együttvéve, mert csak úgy vehetik fel a harcot a beolvadással meg az identitásvesztéssel. Mint a szerző mondja kötete végén: „A világ (. . .) velünk és nem nélkülünk szép. Maradjunk hát meg a magunk és a világ örömére.”

NÉMETH Ferenc

Elhangzottak Hertelendyfalván 2004. március 28-án Nagy Sívó Zoltán A főváros árnyékában című könyvének bemutatóján

KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

ZAVAROS MONDATBÓL HOGYAN CSINÁLNI MIT?

Gulyás József: *Közel és távol*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003

A Gulyás verseiben megjelenő létélmény a feltételezett vonalak (ki nem jelölt pontok) között kialakuló bejárhatóságot, állandó úton-levést idézi fel/meg. A határvonalak elmosódása a kimondhatatlanság kimondhatóságában fogalmazódik meg, egyfajta kollektív tudatból felszínre hozott szubjektív meghatározottságban. A jelen lévő határvonalak, a közel és a távol mint elhomályosuló térbehátárolás jelenik meg a költői oppozíció kijelöléséhez képest. Líraiságában megjelenő, önmagába (az alkotó szubjektum-médiumba) implikált reményvesztettség, mint át-élésből (túlélésből) következő állandó közti-ség, pontok kijelölésének szükségessége (a határ[pontok] elmosódottsága) – nem is a közti-ségben, az át-élésben fogható meg. Gulyás lírai szubjektívációs vers-(lét)-élménye a közti-ség feltételezte pontok kijelölhetetlenségében érhető tetten. A támpontok keresésével, a közti-ség devalválódásával íródik bele a reményvesztettség abba a térbe, amelyet a versalany jelöl ki magának a bejárhatóság kontinuumaként.

Gulyás lokalizált létélmények nyomán tematizálja a mindenkori individuum és a világ sérülékeny kapcsolatát. A határhelyzet megteremtésével, amely a külvilág és az egyén között húzódik, aki jelen esetben a versbeli én, ráébred, hogy a megértés folyamatában számolnia kell a hallgatással, miközben a kívül és belül dichotómiája is értelmét veszti: „Nem részese, vagyok csupán / dühös, néma tanúja / a semmiért dülő veszekedésnek. / Dicsőségek néktek / téves

céloknek halottai. / Hogy bírom ki szótlantul, / hogy bírom ki nevetés nélkül / ezt a tragédiát.”

Gulyás versei nem a világ közös tapasztalatának létében állnak, elszámol az idővel, azzal, amelyet a világban (szűkebb, lokalizált világában) zajló események határoznak meg. Ebben a lét-idő térben számol el önmaga helyzetével. A versbe írt én önmaga kimondását keresi, mely sokszor a hallgatás eseményének rendelődik alá: „Egyedül maradok fönt, / egyedül csontig, önmagamig. / A csend parttalan nagy sikoltás. / Ha kiáltok, utána / mélyebb a csend, a félelem / s a harag csengése.”

Gulyás tehát egyfajta hallgatásban (el-hallgatásban) tárja fel a lét egzisztenciális értelmét.

A költeményekben kibontakozó képek, metaforák, a létérzékelés szintjei egy horizontális és egy vertikális síkon helyezkednek el. Az alá-, illetve fölérendeltségen alapuló tengelyen az ég (elvágyódás, felemelkedés, alászállás) és föld (földhözragadság) relációja érhető tetten. A mellérendelések síkján a költő felfüggeszti az időt, nincs változás csak önmagába záruló idő, a reménytelenséget állítja szembe az elvágyódással, ami mindig valamiféle szabadulás (halál) felé mutat: „amikor már az óra / tengelyéről letekeredő időm utolsó percei / aláfáradnak, le az Isten kezébe?” (. . .) „Összekocannak fészkelődő hajók, / naponta elindulnak és / visszaérkeznek ugyanarra a helyre, / nulla fokra, / holtpontra érkeznek vissza.” A realitást szembeállítja az álommal, amely egy metafizikai síkon bontakozik ki, és a kettő összeütköztetésével kialakít egy siralomvölgy-koncepciót: „Itt az éj, ideje az átváltozásnak.” (. . .) „Egyedül és mindenkiel, / nekem itt / csak meghalni lehet.”

A költő saját halandóságának elrettentő perspektívája válik saját érdeklenségének példájává, szenvedése úgy jelenik meg, mint az öröm ellentéte, szemben a váddal, amely egy morális eltévelyedést lepez le: „Álmunkban fölkelünk és elkapdossuk a gonoszok nyakát, / jóllakottan térünk vissza hideg izmainkba.” (. . .) „felnöttek játékszerével, / fegyverrel játszom, / neve: dal, történet: szavak, / Ó, hogy utálok az életemet / és minden versemet, / mert olyan, mint minden versem, / csúnya és igaz.” Szenvédeése a helytelenítéssel a siralmat helyezi szembe, és amíg a hiba bűnössé teszi az embert (?), a szenvedés áldozattá.

Gulyás versei a patetikus elemektől sem mentesek, itt van például a Pokol törvényei (1963) ciklus indító verse: „Tudom: újra és újra / vereséget kell szenvednem, / hogy éljek és győzzek, / mert az győz csak itt, / aki mindent elveszít ma.” A versben megjelenő dialektikus gondolkodás és ezen belül a negativitás biztosítja azt a dinamizmust, amelyet a költő kijelöl. Ez a negativitás arra kényszeríti a szellem formáit, hogy saját ellentétükbe forduljanak, ezáltal hozva létre új formákat. Ez a dialektika két dolgot ütköztet: a tragikumot és

a logikát, vagyis azt vallja: valaminek el kell pusztulnia, hogy valami még nagyobb születhessen. De Gulyás verseiben nem születik semmi a szenvedésből kifelé mutató, csak az „Áldott átkozott”-féle verssorokkal egy egyes szám második személyre fókuszálva polemizál önmagával, néhol meghasonlott állapotban, akár fantom ikertestvérét is eltemetve: „Fekszem útszélre kanyarodva, / fekszem a magam hullája mögött.” A múlt emlékein siránkozva egy feladatot jelöl ki magának a költő: „Feladatom: átdolgozni a világot”, de hogy mennyire volt ereje ezt megtenni, arról a költő maga vall: („Ezek nem a legjobb változatok, / mert nem a legjobbak, / sose a legjobb változatok kerülnek papírra, / a legjobbak belül vannak, / a legjobbak mindig bennem maradnak.”)

SIRBIK Attila

MIÉRT IS OLVASOK ESSZÉKET?

Mészáros Zoltán: *Úton a csók felé*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002

„Írok egy esszét!” – határozza el az író, s nekilát (?) e „mókás” kalandnak, miközben „nyugodtan botladozhat” általa kevésbé ismert diszciplínának „cizellált és finom környezet”-ében, lévén az esszé elsődleges jelentése „csak kísérlet”. Nem tudom, Babits Mihály, Szerb Antal, Füst Milán, Schöpflin Aladár, Cs. Szabó László, Osvát Ernő, Ignotus, Szabó Dezső, Kassák Lajos, netán Nádas Péter, Esterházy Péter, Kertész Imre, Balassa Péter, Juhász Erzsébet vagy Csányi Erzsébet (a névsor természetesen esetleges és hiatusokkal teli!) hozott-e valaha efféle döntést mielőtt formát adott gondolatainak, de egy egész sor nagyszerű esszét olvastam tőlük. Őszintén szólva csak nehezen tudom elképzelni Adyt, Krúdyt vagy Csáthot, amint „leül esszét írni”, és a választott műfaj specifikumait szem előtt tartva formázza írását. Mert Mészáros Zoltánnal ellentétben – akinek esszékötetéhez fűzött bevezetőjéből (*Miért is írok esszéket?*) idéztem fentebb – nem hiszem el, hogy az esszé műfaji döntés, elhatározás, és abban az értelemben számít kísérletnek, miként ő értelmezi: „Nyugodtan elereszthetem gondolataimat a társadalmi elvárások és az önmagam által viselt arcok pórázáról. Kísérletezhetek. Nyugodtan botladozhatok (...) Ami igazán kísérletezésre ösztönöz, az a képmutatás, hülyeség, gonoszság, butaság és még egész sor ilyen minőség, amelyekkel igazán nem lehet semmit kezdeni. (...) Mindaz, amit tehetünk vele, az az, hogy megforgatjuk, különböző szempontból megvizsgáljuk, és egy gyenge pillanatunkban kísérletet teszünk a megoldhatatlanságok megoldására. Így születik az esszé nálam. A valóság megértésére és legalább elméleti síkú kijavítására tett kísérlet – ezt jelenti nekem az esszé. Meg az odamondogatást is, a bunkóság, kivagyiság, képmutatás kritikáját” (5–6. o.). Az esszé nem is a nyelvi-stilisztikai megformáltság eset-

legessége (l. az idézet igehasználatát és képzavarait: „kísérletezhetek”, „botladozhatok”, „arcok pórása” etc.), de világról szóló beszédmód, „magánbeszéd”. Az értekező szemlélet és a művészi látás együtthatását érvényesítő egyedi (pl. Babits Mihály-i, Szerb Antal-i, Nádas Péter-i, esetleg: Mészáros Zoltán-i) nyelv létrehoz, ennek teremtő, öntörvényű folyamata, esztétikailag szuverén világa: a látás és megértés szabadsága. S még véletlenül sem a gondolatok megkomponálatlansága.

Mi az esszé? Átmeneti műfaj – hangzik legelterjedtebb meghatározása, ami nem azt jelenti, hogy műfaji szempontból „félíg cz-félig az”, illetve „ez is-az is”, hanem, hogy „együtt az”, az elválaszthatatlanság, az eldönthetetlenség, az áthallás, a sokféleség értelmében. Az esszé ezért meghatározhatatlan jelenség, a gazdagító helyettesítés műfaja: valami „helyetti” jön létre. Babits *Magyar irodalom* (1913) című művébe egy nagyarányú (virtuális) irodalomtörténeti szintézis alapvetése mélyül, miközben a magyar irodalom alakulástendenciáit értelmező esszé tanulmány. Kertész Imre *Gályanaplójának* (1992) címe műfajt jelöl (*napló*), de épp annyira regény is a regényről, mint ahogy az írásról szóló beszéd „individuális tere”-ként értelmezhető: esszé az „írói én” léthelyzetéről. Bognár Antal *Boldog és szomorú történetünk* (1994) című művének „sokféle természetét” minősíti összetett alcíme (*családrégénynapló*), miközben olvasóként legkevésbé regénymivoltával, sokkalta inkább a megírásáról töprengő író „magánbeszédével” szembesülünk. Végel László *Peremvidéki élet* (2000) címen jelentette meg esszéit a „post-jaltai” nemzedékek kisebbségi sorstörténetéről, de a befogadás szekunder szintjén a keretként funkcionáló, '68-ról szóló tanulmányokkal együtt Újvidék (az eltűnt multikulturális város) regényeként identifikálódik. Ami kivetnivalót találhatunk Mészáros esszéről alkotott elképzelésében (később esszéiben is) az a fenti példákkal illusztrált sajátos beszédmód, azaz a konkrét válaszadás helyetti specifikus látás igényének és készségének hiánya.

Amikor azt olvastam e könyv bevezetőjében, miszerint „az embereknek egyszerű és közérthető választ kell adni egy sor kérdésükre”, s hogy „erre való a tudomány és talán a művészet is”, majd hogy az esszéíró szeretné, ha ezekre a kérdésekre részletesen, „nemcsak feltételezések és kísérletek alapján” (6. o.) válaszolhatna, őszintén szólva erős késztetést éreztem arra, hogy örökre becukjam, elszalasztva ezzel a „nagy kérdésekre” történő „válaszkapás” lehetőségét. Amikor pedig a bevezető utolsó mondata arról „tájékoztattott”, hogy az igazán nagy kísérlet: „embernek lenni”, ócska slágerek közhelyfordulatai jutottak eszembe. Hisz az esszéírótól, e nyitott, szabad és produktív műfajban gondolkodótól joggal várhatnánk el az új szemléletek és beszédmódok iránti befogadás készségét a – „nagyközönség által fogyaszthatatlan”

tudományról és az „érthetetlen” irodalomról szóló – vulgár-értelmezésekkel szemben.

Az *Úton a csók felé* a bevezetőn kívül tizenegy esszét tartalmaz. Valamennyi datált. A dátumok mutatta intervallumok az egyes szövegek folytonosságára, alakulására, hónapokon, sőt éveken át változó létformájára utalnak. A *Kohézió City* című, az „agonizáló” Szabadka körtörténetét felállító esszé utóéletét – a két évszakot (1997 nyara–ősze) felölelő dátumnál is sokkal későbbi – kommentár taglalja, ami a Mészáros-szövegek „elevenségét” bizonyítja, de néhány személyes és közéleti történés jelentette adaton túl nem árnyalja a szöveg egésze prezentálta látásmódot. A könyv utolsó szövege (*Elmenvén*) jellegét tekintve a bevezetőéhez mérhető írói vallomás, keletkezési idejét egy kontextusát tekintve paradigmaticus dátum – 1999. március 22. – jelöli, s összefoglalása az esszéíró világról és jelenségeiről (köztük az írói énről) – alkotott „dinamikus” látásmódjának: „A társadalom bonyolult összefüggéseitől személyünk másképpen bonyolult belső valóságáig jutottunk. Ez egyben irány is. Mintegy zárandoklat ez, amit be kell járni . . .” (219.)

Szembetűnő az esszék fragmentáltsága. Fejezetekre, tömbökre, rengeteg bekezdésre tagolódnak. (Olykor a mondatok is szövegösszefüggést mellőzve váltakoznak.) A töredékesség ugyanakkor Mészáros írásaiban nem beszédmódot, hanem az elrendezettség, a megformáltság hiányát jelenti. Gazdag és rendkívül konfúz szövegvilágok ezek. Az *olvasó-befogadó* Mészáros sokoldalú tájékozódását mutatják áthallásokkal, szövegköziségekkel, de a szelektív elrendezés, az értékelés készségének hiányát is: sziporkázó gondolatfordulatok és borzasztó közhelyek, magasröptű filozófiai eszmeftuttatások és népi bölcselkedések, költészet és giccs idézettség egyaránt jellemzi írásait. Stílusa feszes, tömör, ami a hiányos és tőmondatok gyakorisága eredményez szövegalkotásában. Mindez dinamikussá teszi azt, ám a gondolatvezetés asszociativitását, szellemes vagy logikus következetességét igen sokszor törli meg egy-egy megformálatlan, nyelvilag pongyola mondat, modoros szövegfordulat (pl. „A Hallotti beszéd munkásvilágnak nevezi világunkat, és talán még a szó szláv forrásának is a jelentésében”, „[. . .] Afrikában az emberek szinte önkívületbe esnek, amikor jön az éjszaka. Hallatszik az oroszlanok bőgése és a hiénák eszetlen »röhögés«-e. Ez szorongást szül, ugyanígy volt Európában is”, *A tárgyak halála – A kultúra diadala. Avagy a felületeségről ma*, 22.)

Mészáros tényleg „nekiül esszét írni”. *A hús* című írását pl. így kezdi: „Hogy miért kezdek nullással egy esszét? [kiemelés: B. E.] Jó okom van erre. Ha a magyar ember azt a szót hallja, hús, pörköltre, bécsi szeletre gondol. Nem tudom, csak sejtem, kinek minek-kinek a hibájából hullott ki a magyar nyelvből, ha egyáltalán benne volt, a hús szó másik jelentése.” (157.) Majd a héber, a görög, az angol, a német és a spanyol nyelvet hozza fel példaként, amelyekben

a hús szó „azt a húst is jelenti, amely magával vonja az embert, és minden gondolatát a bűn felé vezérli”. (157.) Nem is a hangsúlyozott „esszéíró póz” zavar legjobban. Sokkalta inkább, hogy fogalmam sincs mi az a „jó ok”, amiért ezt az esszét nullával jelölt fragmentummal kellett kezdeni. Bizonyára baj van szövegértési készségemmel, de a szövegösszefüggésből számomra az derül ki: mert a magyar nyelvből kivesszett a hús szó másik jelentése. Ezt meg – a szókincsemmel és a nyelvérzékemmel is baj lehet – valahogy nem tudom elhinni, hiszen az ember ösztönlény-mivoltát célzó szemléletek éppúgy „húsvér” emberről beszélnek (magyar nyelven!), mint ahogy e szókapcsolat a hétköznapi beszédben is él, mi több, obszcén jelentései is a „bűn felé vezérítő” értelmét fedik. Ami viszont a „nullás” szövegrész után következik, egy – római számozással – három fejezetre tagolt, tizenöt fragmentumból álló, rendkívül bonyolult címrrenddel ellátott, az emberi ösztön és tudat viszonyát sok szempontból megvilágító esszé. A kötet egyik leginkább figyelmet érdemlő és legérdekesebb szövege. Ez utóbbi minőség nem elhanyagolható értéktényező, hiszen a szépírói tehetséggel – a bölcséleti készségnél – kevésbé megáldott Mészáros esszéi olykor igencsak unalmasak, bonyolult elrendezetlenségük, szétszórtságuk miatt követhetetlen vonalvezetésűek.

„A csábítás a nők animális szükséglete, velük született minőség. A kacérság pedig rosszindulatú flört, olyan csábítás, amely kellő értelem híján és ellenében gyökerezhet meg bennünk. Nincs ezen mit csodálkozni. A nő alapvető minősége a felületesség, nehezen képes arra, hogy valamit konzisztensen végiggondoljon, kitartóan műveljen, nincs igénye az elmélyülésre, inkább szétszórja figyelmét, és kis intenzitással sok mindennel foglalkozik. Sokszor máza a valóságnak, szép és kellemes, olyan, mint amilyen kell hogy legyen, mert sokkal hajlamosabb alávetni magát a külső elvárásoknak azért, hogy eltakarja a valóságot, azt az ürességet, amely benne tátong.” (*A kacérságról*, 205.) Ki állítja ezt? Az esszéíró (?): „nemcsak feltételezések és kísérletek alapján” (?), hanem a részletező „válaszadás” igényével. Vagy idéz. (Mint hogy idézetei és utalásai meglehetősen rendszertelen jelölésűek, olykor funkciótlanok, sőt érdektelenek, „csak ott vannak”, azaz megtudjuk, hogy Mészáros „ezt is olvasta”, de nem ismerjük meg értékítéletét, s nem árnyalja semmilyen értelemben sem látásmódját. Többször ostobaságokat idéz, pl. népi szófordulatokat, giccses slágereket, közhelyes „népi igazságokat”.) Vagy viccel? Mondjuk ironizál a női principiumról alkotott sztereotípiák, retrográd szellemiségű értelmezések kapcsán. Vagy *komolyan gondolja*. Mint ahogy azt is, hogy „a nő olyan mint a virág”: „... képtelen bármit is tenni – önmagának nem elég. Nem lehet elég. És az sem elég, ha száz méhecske száll rá, ha lopják csupán porát. A nő is ilyen. Ha csak lopnak tőle, tovább orgiázik benne az üresség csömöre.” (206.)

Mint olvasót rettentően zavart (feltehetően, mert nincs meg bennem a „konzisztens végiggondoláshoz”, illetve a kellő intenzitású elmélyültséghez szükséges képesség, a „tökegyszerűség”, 205–206.), hogy egy magát esszéírónak valló személynek nincs egyéni, világértésének és -értelmezésének kifejezésére alkalmas esszényelve: nem létezik egy „sajátos” beszédmód, amely összefogná, felismerhetővé tenné kötetének „írásnyelvét”.

„Csak egy szabály van: csókolni kell! Ott, ahol kell, akkor, amikor kell, azzal, akivel kell. Így lesz igazi a csók, igazi az ember. Hogyan valósul meg mindez? Titok, de nyilvánvaló. Mindenki maga kell hogy megfelejtse a titkát, megtalálja a módját, noha nem maga éri el csókját . . .” (*De savio*, 218.) Ez lenne a bevezető írás ígérete szerinti „egyszerű és közérthető válasz . . . egy sor” kérdésünkre? Ezt „magam kell hogy megfejtsem”!

Noha nehéz bizonyítani, véleményemet nem befolyásolta Mészárosnak a női életeletről alkotott pejoratív véleménye. Azt írtam le, hogy – meglátásom szerint – a befogadó, köztük én (objektív mércék értelmében; korra, nemre, fajra etc. való tekintet nélkül), „miért is olvas esszéket”.

BENCE Erika

ELŐTTED A SEMMI

Tar Sándor: *A térkép szélén*. Magvető, Budapest, 2003

Olvasásom mikéntjéért Tar Sándor novellái esetében a vajdasági magyar irodalom nyújtotta komparatív lehetőség befolyásolja. Belejátszik novellaértésembe Herceg János Gerard-képe, a bohócé, vagy a zombori utcákon kődorgó, egyszerre szárnalmas és nevetséges Kekez Tunáé, de az analogikus párhuzamot Gobby Fehér Gyula kilencvenes éveket jelölő novellisztikájában határozom meg. Gobby Fehér esetében három novelláskötet (*Tekergők* [1996], *A sötét árnyéka* [1999], *A tűz közepéből* [2001]) mutatja azokat az alakulástendenciákat, amelyeket Tar Sándornál *A mi utcánktól* a jelen kötetig húzhatunk meg.

Tematikai szempontból a társadalom peremén (a „térkép szélén”) hánykódókról, a „jólvasaltak” társadalmából (mint irodalmi elődjük, Kakuk Marci) „kiszorultak”-ról szóló irodalom ez, hősei tekergők, kallódók, egygyűiek, bolondok, „mások”. Műfaji szempontból ehhez a novella feszes ívét lebontó, az elbeszélést és a leírást többször „beszédszerűséggel” (a szereplők monológjaival, vagy a belső beszéd alakzataival) váltó rövidtörténet képez adekvát formát. Ha a novellát egyenes vonalvezetésű, egyetlen eseményre és csattanóra koncentráló, lezáruló/zárt elbeszélő műfajnak tekintjük, a rövidtörténetet töredékes, lezáratlan szerkezetként határozhatjuk meg, melynek lezáratlansá-

ga a kimondatlan/kimondhatatlan érzések, léttartalmak felé nyitja meg a befogadói képzeletet. Mind Tar Sándor, mind Gobby Fehér prózája ebben az irányban módosította a klasszikus novellaszerkezetet.

A *térkép szélén* darabjai közül elsősorban a *Mindenki tudja* és a *Frédi, a fotográfus* című rövidtörténet épül a beszédformálás alakzataira. Nem csupán egyes szám első személyű narrációról van szó bennük, hanem az autentikus beszédmondói szituáció reprodukciójáról, ahol a beszélő a hallgatóság közreműködésére, a visszajelzés (az olvasó esetében a „történő, produktív megértés”) lehetőségére is számít. Ezt jelzi a befogadói figyelem felhívását célzó novellakezdet, az első mondat, amely konkrét felszólítás („Lehet találgatni, de nem újság . . .”, *Mindenki tudja*), illetve egy érzelmmel, indulattal telített kijelentés („Nem vártam én semmiféle ünneplést, sem jutalmat, azt sem [. . .] de . . .”, *Frédi, a fotográfus*). Mindkét szövegben az élőbeszéd mechanizmusa érvényesül, ahol a befogadóhoz való odafordulásnak konkrét nyelvi jelei vannak: „Na, csak példaképp mondom . . .”, „Nem szaporítom a szót . . .” etc. A figyelemfelhívó (felkiáltást, felszólítást, különleges tartalmat kifejtő) kezdőmondat a mindentudó, részvevő, rálátó/összegez, idéző vagy személytelen elbeszélő történetformálására is jellemző Tar prózájában: „Micsoda nyár volt!” (*Nándi néni*), „Boldogtalan ember az, ki hajnalban ébred . . .” (*A rosszlábú Váradai kertje*), „Aki egy kicsiny, alig bútorozott szobában lakik, annak nemigen vannak például látogatói . . .” (*Hidegfront*) etc. A Tar-szövegek többsége építkezési módjában is eltér a hagyományos novellaszerkezettől. A novella történetet építő, azt megoldásig/lezárásig vezető műfaj. A *térkép szélén* rövidtörténeteinek többségére viszont ún. decameroni novellakezdet jellemző: első bekezdése a történet lényegi összefoglalása, míg a novella e történet lebontása (kifejtése); ami elmondásra/elbeszélésre kerül benne, poénon, megoldáson túlvezető narráció, jellegét tekintve inkább a ballada epikus szerkezetéhez mérhető.

A kötetzáró *Asszonyok feketében* című szövegben gondolat- és párbeszéd-töredékek váltják az elbeszélői közléseket. Ez a novella a kötet – beszédszerűséget és töredékséget (a Tar-próza „nyelvét”) reprezentáló – metaszövege is. A belső beszéd formáitól elválaszthatatlan elbeszélés itt már teljesen leépült, széttört novellaszerkezetet eredményez, míg a két szereplő megnyilatkozásai sem a kölcsönösséget és az információcserét feltételező párbeszéd, sem a gondolati szervezethez épülő „magánbeszéd” követelményeinek nem felelnek meg. Ugyanakkor hitelesen tükrözik a „peremlétre szorultság” léthelyzetéből következő gondolati/lelki leépülés karakterjegeit. Az összehasonlítás-hoz példát szolgáltató Gobby Fehér-próza is többnyire a beszédszerűség formáira épül: valamilyen mesélésre való felhívást követően (pl.: „Mesélje el, Pali bátyám, mikor Krumpilval sétált a Futaki úton . . .”, *Szárzsföldi vadak*)

mondják el hősei életük egy kalandját, emlékezetes, vagy tragikus eseményét, olykor egész élettörténetüket úgy, hogy közben beszédük önállósul, elválik a kerettörténetől és az elmondott eseményen túl egy-egy élménymozzanat, történéssor emelkedik egy elvontabb (etikai) szintű gondolkodás, vagy megértési kísérlet középpontjába; legtöbbször a végzet hatalmáról szólnak történeteik. Az elbeszélő „benne van”, szereplője a (keret)történetnek, illetve maga is a „mesélő” hős közönségéhez tartozik (esetleg ő maga az egyetlen hallgató), így az autentikus mesemondói szituációnak is részese: szövegszerű megnyilatkozásai a befogadó közvetlen reakcióit jelentik. Gobby Fehér egymást követő kötetei ugyanazt az alcímet (*Újvidéki Dekameron*) viszik tovább, ami a dekameroni szituáció hatását jelöli létrejöttükben. A kulcsszöveg (mint Tarnál az *Asszonyok feketében*) második kötetének (*A sötét árnyéka*) 1993-ra datált (s ez a legújabb kori térségi háborúk szempontjából paradigmaticus jelentőségű évszám!) *Töltések meg az embereknek zsákjait* című utolsó szövege, amelyben egy olyan író portréja bontakozik ki előttünk, aki a „fikció fölényével”, azaz a teremtett világ képével takarja el a mind ellenségesebbé alakuló való világ képét. A (dekameroni jellegű) kivonulás helyszíne a lakás „fehér ege” alatti tér, ahova a történetmondó nem potenciális hallgatóságával, hanem saját képeleete termékeivel, állandó novellahőseivel (Tragaccsal, Messzikkével, Girriccel, Kancsárral, Bölömmel, Lekvárral etc.) vonul el, hogy körülülve az írógépet, emlékezzenek történeteikre, „mert mindenkinek vannak különös történetei” (*Megemésztyük a mi esztendeinket*).

Mind a Tar-prózának, mind Gobby Fehér történeteinek megvan a maga specifikus irodalmi tervvilága („kis világa”), amely a társadalmi peremlétre szorultsággal szinkronban az „istenhátamögöttiség” jegyét viseli magán. Tarnál a Görbe utca, a városon kívül eső peremvidék („a térkép széle”), Gobby Fehér novelláiban viszont Újvidék külterülete, a magyarlakta Telep, illetve a Köves (a Holt-Duna) vidéke az a hely, ahol a „lecsúszottak-tekerőgök” élnek (kallódnak), isznak mértéktelenül (a Görbe utcaiak „a Misinél”, a telepiek pedig a Fállábú kocsmájában), s mesélik életük történetét, amely rendszerint egy más életlehetőségről, egy jobb-szebb (tisztességesebb, kalandosabb, nagyszerűbb, sőt: hősiebb) élet vágyáról, megvalósítási kísérletéről, illetve annak kudarcáról szól. Tar hőseit a munkanélküliség és a kisember („a munkás”) életlehetőségeinek beszűkülése („. . . ebben az utcában is majd’ mindenki állás nélkül van, de ha jól megnézzük, a fél falu itthon lebzsel vagy a kocsmában, ez az emberpiac : . . .”, *Mindenki tudja*) taszította peremvidékre, míg Gobby Fehér novelláinak szereplői csavargók, pitiáner bűnözők (alapjában véve „tisztességesek”), akiktől a helyzetbe való „beleszületés” elrendeltsége, a fátum zárja el a konszolidáltabb életvezetés útját, illetve a háború „sötét árnyéka” vetül rájuk. A valóság képe mindkét elbeszélői világban fokozatosan sötétül

el, s válik teljesen kilátástalanná. Állandó hőseik (Tarnál dorogik, béresek, árvajolánok, vereslacik, Gobbynál Bölöm és a többiek) „egy idő után” (néhány novellaciklust követően: Bölömék pl. az ötvenedik dekameroni novellát követően) kilépnek e szövegvilágból (mert megváltozott a világ és a róla szóló beszéd lehetősége), s jönnek helyettük mások, még ellehetetlenültebb sorsokkal. A köteteket alkotó novellasorok ezért (Tarnál is, Gobbynál is) a lelki értelmű „alászállás” folyamatát is tükrözik. Míg a Görbe utca lakói és a telepí tekergők is rendelkeznek egyfajta kópé-öntudattal (a világ dolgai felett érzett fölényes derű képességével), elutasítják azt és nem is szeretnének megfelelni a „jólvasalt” társadalom szabályainak, addig a helyükbe lépők sorsa már csak egysíkúan tragikus: lelki értelmű zavarodottság, testi-lelki leépülés jellemző rájuk. Gobby hősei esztében ez töredékes-zilált beszédükben (*A hajlék oszlopa, A halálnak démona* – A sötét árnyéka), illúziók és hallucinációk befolyásolta világlátásukban mutatkozik meg (*Követünk idegen isteneket* – A sötét árnyéka, *Nyelvének bilincs, Ki állhat meg, Táborba szállnak együttesen* – A tűz közepéből), míg Tar Sándor az anyagi és szellemi ellehetetlenülésnek ezt a végső állapotát az ábrázolás naturalisztikusságával fokozza, teszi erőteljessé. Döbbenetek az ember kiszolgáltatottságáról, elállatiasodásáról és megalázkodásáról szóló történetek: a vérebe helyére lépő, ennivalóért egymás ellen élethalálharcot vívó nincstelének (*Előtted a küzdés*), az embertelenség világában (*Hidegfront, Tétre nyár, Ünnepek után*), a lelketlen munkaadók (*Üzleti ajánlat, Humán szolgálat, Nellike*), vagy a munkanélküliség-hajléktalanság, éhség-nincstelenség (*Mindenki tudja, A rosszlábú Váradi kertje, Szilvia, Asszonyok feketében*) hálójában hánykódók, tudatlanságuknak (*Nándi néni, Az ígéret*) vagy szenvedélyeiknek-indulataiknak (*Voláre, Varga örnagy*) kiszolgáltatottak, a lecsúszottak, együgyűek és bűnösök (*Ház a térkép szélén, Indul a nap*) történetei. Van ezekben a novellákban minden: emberkínzás, nemi erőszak, szexuális deviancia, gyilkosság, kábítószerelés, alkoholizmus, guberálás, ételért való megalázkodás (pl. a macska- vagy kutyaeledel eltulajdonítása, a kóbor kutyák befogása) etc. Különösen megrázóak azok a történetek, illetve képek, amelyek az emberi tartás és büszkeség végső feladásáról szólnak, ennek folyamatát, pillanatait rögzítik: azt az eseménysort (a biztos egzisztencia elvesztése, a család széthullása, pótcselekvésbe menekülés, elmagányosodás), illetve lélektani leépülés-folyamatot (a kiszolgáltatottság felismerésétől a fizikai-lelki elzúllásen át az önfeladásig), melynek során az ember elveszíti humán kvalitásait és elállatiasodik: „Jött egyre közelebb a kamionhoz, én meg alatta, most mit csináljak? Csalta a macskákat az ennivalóhoz, lehajolt, mutatta volna nekik a tányért, akkor vett észre. Meglepődött. Mit keres maga itt, kérdezte. Mondom, ennék. A macskáknak úgysem kell.” (*Mindenki tudja*); „... és ahol tegnap, ma ugyanott morgott, vicsgorgott a szomszéd két kutyája. Zoli is morgott egyet, de most

másképp, vidáman, játékra készen, aztán az alvó Szilviára pillantott egy utolsót, nagyot nyelt a kannásborból, és négykézlábra ereszkedve a kutyákhoz ment. Farkcsóválva, ugrándozva fogadták a közeledését. És délben is, mikor a csontokért ment” (*Szilvia*).

Egy végtelenül sötét társadalomkép és kilátástalan sorsképlet az, amely ezekből a rövidtörténetekből, Tar Sándor újabb novellisztikájából élénk tűnik. (Ehhez képest a derús részegség állapotában leledző dorogik, vagy a kisszerű családok-betörők-zsebtolvajok életét élő bölömök világa nagyszerű.) Az emberiség legszörnyűbb traumáit (Auschwitz és gulágok), az ember legnagyobb megaláztatásait (éhínség és háború) idéző valóságkép az, amely kifejezést nyer bennük, holott csak a hétköznapi-mindennapi „perem-társadalom” képe bontakozik ki előttünk.

BENCE Erika

EGY ÚJVIDÉKI „OLVASÓKÖNYVRŐL”

Ózer Ágnes: *Élet és történelem*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002

Lehet, hogy Érdujhelyi Menyhért Újvidék monográfiájának megjelenése óta váratott magára egy ilyen korszerű szemléletű, magyar nyelvű „újvidéki olvasókönyv”, mint amelyet Ózer Ágnes történész és muzeológus adott nemrég az olvasók kezébe, bizonyítva, hogy Érdujhelyinek itt még akadnak követői. Ebben a városban, amely „már kezdetben is magában hordozta többnemzetiségű, többvallású, multikulturális sajátos szellemiségének jegyeit, amelyeket bizonyos súrlódások ellenére a XX. század végéig sikerült lakóinak megőrizniük”.

Élet és történelem című kötete voltaképpen két részből áll. Az elsőben, az Újvidéki kistükörben, amely a könyv kétharmad részét teszi ki, több mint harminc rövidebb lélegzetű, olvasmányos írást ad közre a tartományi székváros közel- és régmúltjáról, amelyek 1997 és 2000 között az Újvidéki Rádió Szempont című kulturális mellékletében hangzottak el. Az újvidéki, helytörténeti kutatásokban (is) járatos szerző ezekben több érdekes részletet villant fel a város múltjáról, történeteket mond el eredeti levéltári dokumentumok, visszaemlékezések, vagy éppenséggel a szakirodalom meg a korabeli napisajtó hírei, tudósításai nyomán. Eközben figyelme a város mindennapjaira, jelesebb történéseire, végső soron polgári értékeire irányul, miközben követi a város magyarságának életét is. Az írásokból kitetszik, hogy a szerző mai szemmel nézi a régmúlt eseményeit, és a ma olvasójához szól, miközben gondolkodásra is késztet, esetleg vitába is bocsátkozik, de alkalomadtán (történelmi) párhuzamot is von az ismétlődni látszó események között. Írásai „a diszkontinuitás teremtette új városról” nem „monográfia-szemléletűek”, hanem olvasmányo-

sak és élvezetesekek, mert elkerülte bennük az efféle műfajok két legnagyobb buktatóját: a pátoszos hagvéletl és a történelmi tények „túlادagolását”. Emellett szerzőnk nem ódzkodik a kényesebb történelmi témáknak, például a szabadságharc újvidéki eseményeinek a taglalásától sem. Ózer Ágnes, miközben „tükröt tart” Újvidék gazdag múltja elé, sok érdekes részletet villant fel róla. Így szól Újvidék magyarságáról, a szabadságharcról meg az azt követő újjáépítésről, az ipari fejlődés kezdeteiről, az első újvidéki újságokról, a Dunáról, a strandról, de arról is, hogy hogyan és mit vásároltak a XX. század elején az újvidékiek, s milyenek voltak a város piacai. Szól a Telep kialakulásáról is, amely ma már „nem a takaros házak és kertek, a magyar mesteremberek világa, utcáin a menekültek palotái sorakoznak”. Megtudhatjuk továbbá, hogy hogyan fejlődött Újvidéken a tömegközlekedés, a bérkocsiktól és fiákerektől, az omnibuszokon át a villamosig, de azt is, hogy hogyan lett Újvidék fürdő- és vásárváros, milyen volt egykor az újvidéki Magyar Kaszinó meg az Újvidéki Színház. Egyik írásában Ózer Ágnes Érdujhelyi Menyhértnek, Újvidék történésének állít emléket, emellett szól egy másik tudós férfiúról, Zorkóczy Lajos tanárról is, Újvidék flórájának feltérképezőjéről.

Potenciális olvasóiról egyik helyen ezt írja: „A régi Újvidéken tett kalandozásainkat azoknak szánjuk, akik a múltban történt dolgok iránt a felfedezés, a tudásszerzés és a következtetés levonásának szándékával érdeklődnek.” Írásai tehát a ma emberéhez szólnak, az újvidékiek fiatalabb vagy idősebb korosztályához, amely érdeklődve vagy nosztalgiával veszi majd kézbe e kötetet, hogy megtudjon egyet s mást e városról, ahol „az óvodától az egyetemig még mindig álmodnak és beszélnek magyarul még akkor is, ha vannak olyanok, akik ezt másként szeretnék”.

Munkájának második részében, a Magyar történelem, szerb történelem – magyar történészek, szerb történészek című fejezetben egy okmányt mutat be a Pétervárad-i-sánc (a későbbi Újvidék) szabad királyi városi státusának megszerzéséről, Kállay Benjáminról, a történész diplomatáról értekeznek, elemzés alá vesz egy, az Árpádok családi történetét bemutató nagybecskereki kötetet, kifejti véleményét Thim József történész műveinek időszerűségéről, emellett szól a szerb történetírás magyarságképéről, a szerb történettudományának a magyarokkal kapcsolatos XX. század végi szemléletváltásáról meg a Vajdasági Múzeum állandó tárlatáról.

Ózer Ágnes kötetét gondosan összeválogatott régi újvidéki fotók, illusztrációk teszik még színesebbé.

EGY TAPASZTALT SAJTÓTÖRTÉNÉS ÚJ KÖNYVE

Németh Ferenc: *A nagybecskereki sajtó története (1849–1918)*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2004

Németh Ferenc, az ismert vajdasági helytörténész és művelődéstörténész ezúttal egy másik arcát mutatta meg: a sajtótörténészt. Majdnem azt írtam, hogy „új arcát”, de ez téves meghatározás lett volna, mivelhogy csaknem húsz éve már, hogy első sajtótörténeti írása megjelent. Ezt is, meg az utána következőket is a *Magyar Szó Kilátó* című magazinjában közölte 1985 és 1997 között.

Hogy nem kezdő sajtótörténésszel van dolgunk, megjelent munkáinak bibliográfiája is bizonyítja (Szerkesztőség a hotelszobájában. Balás Frigyes becskerei lapalapításáról, 1985; Egy régi lap törzsgárdájáról. A becskerei Torontál indulásának 120., napilappá alakításának 100. évfordulója kapcsán, 1992; Heti Krónika. Egy ismeretlen szabadkai hetilapról, 1994; Bittermann Károly és a szabadkai nyomdászat, 1994; A szabadságharc szolgálatában. 1849 augusztusában jelent meg Pancsován az első [nyomtatott] újság a mai Bánát területén, a Südungarische Grenzbote, 1995; A Nagy-Kikindai Lapok. Az első magyar nyelvű kikindai újságról, 1995; A bánáti tipográfus [Pleitz F. Pál, 1804–1884], 1995; Legtovább a magyar olvasók szolgálatában. A becskerei Torontál átengedte elsőbbségét a Magyar Szónak, 1996; Egy ismeretlen becskerei magyar napilapról. 75 évvel ezelőtt jelent meg a Szabadság, 1997).

Dolgozatai, mint már volt róla szó, a *Kilátó*ban vagy a *Magyar Szó*ban jelentek meg folytatásokban, kivéve a Bittermannról szóló tanulmányt, amely a szabadkai *Életjel* Miniatűrök sorozatának 48. darabjaként került kiadásra.

Időközben a szerző elkészült *A bánáti magyar sajtó története* és *A becskerei nyomdászat története* című munkájával is, amelyek várják a jobb napokat (és a kiadót).

Ilyen előmunkálatok ismeretében nyugodt lélekkel kimondhatjuk, hogy *A nagybecskereki sajtó története (1849–1918)* című könyv egy tapasztalt és eredményes sajtótörténész munkája. A „tapasztalt” és az „eredményes” jelző mellé azonban még odakívánczik az alapos és megbízható járulékszó is. Nála egyszerűen nem fordulhat elő egy olyan szarvashiba, ami egy friss, 2003-ban megjelent sajtótörténetben „becsúszott”, nevezetesen egy olyan téves közlés, hogy az első bácskai lapnak, az 1848–49-ben, Szabadkán megjelent Honunk Állapotának „sajnos egyetlen példánya sem maradt meg”.

Ha több nem is, de egy megmaradt, mégpedig az 1848. december 15-i száma. Magyar László találta meg csaknem huszonöt évvel ezelőtt a Magyar Országos Levéltárban, s felfedezéséről azon melegében be is számolt (*Magyar Szó*, 1979).

november 10.) Ez a jelentős közlés bekerült egyik könyvébe is (*Életek, iratok – iratok, életek*. Forum, 1994). Azóta is több szövegben hivatkoztak rá.

Már azért is mondhatjuk szerzőnkről, hogy alapos és megbízható, mert az új adatok meglepően sikeres feltárása mellett szorgalmasan tájékozódik a régebbi és az újabb szakirodalomban, számon tartja a magyarországi és az itteni kollégák közléseit, olykor vitába is száll megállapításaikkal, pontosítja vagy cáfolja azokat, amennyiben kutatásai során más eredményekre jutott.

Miért térünk ki egy eredményes szerző esztében arra, hogy a vonatkozó irodalommal illik alaposan megismerkedni? Hát nem ez a világ legtermészetesebb dolga a kutatók esetében? Igen, magától értendő! Sok helytörténeti szerzőnk azonban nem tartja magát e kézenfekvő szabályhoz, még az olyan forrásokra sem terjed ki figyelmük, amelyek ismerete nélkül nem lenne szabad kézbe venni a tollat.

Reméljük, hogy a jó példa ragadós lesz.

Németh Ferenc új könyve persze nemcsak azért kiváló, mert jártas a szakirodalomban, s felhasználja a korábbi szerzők eredményeit is. Ő mindezekelőtt újat ad, eddig még ismeretlen adatokat közöl.

A jelzett időszakban (1849–1918) a korábbi kutatók mintegy tizenöt becskereki magyar, német és szerb nyelvű újságról tudtak, Németh Ferenc ötvenháromat sorol fel! Ezeket, bárhol is fennmaradt példány vagy komplett volt, kézbe vette, leírta – számba vette.

De ez még nem minden. Képet ad a jelentősebb szerkesztőségekről és nyomdákról, közli a nevezetesebb redaktorok és hírlapírók életrajzát. Mindezt ötven válogatott fényképpel, fénymásolattal egészíti ki.

Ehhez fogható sajtótörténelmet csak Kolozsi Tibor produkált nálunk (*Szabadkai sajtó, 1848–1919*. Életjel, 1973), azzal, hogy Németh Ferenc munkája módszeresebb, tömörebb.

Még egy fontos körülmény: szerzőnk műve nemcsak egy megkerülhetetlen szakmunka – hézagpótló is.

A budapesti Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent, de be nem fejezett összegező munkában (*A magyar sajtó története, I.–II.*, Bp., 1979–85) némi szó esik a Bács-Bodrog és Temes megye sajtójáról, de – hogy, hogy nem – Torontál megye, azaz a Kikindától Pancsováig terjedő sáv, kihullott belőle (figyelmetlenségből, tájékoztatlanságból?), úgyhogy még egy olyan kiadványról sem tesz nek említést, mint amilyen a nagybecskereki *Torontál*, amely pedig a mai Vajdaság első magyar nyelvű napilapja volt, s több mint fél évszázadon át folyamatosan megjelent.

Németh Ferenc sajtótörténete a maga területén a legteljesebb munka, ami eddig nálunk megjelent. Ezért tőle várjuk a további – részben már elkészült

– rész munkákat, s végül koronaként a vajdasági magyar sajtó történetét a kezdetektől napjainkig.

Nem túlzott ez az elvárás, bár az ő figyelme, tudjuk, megoszlik a helytörténet, s főleg a művelődéstörténet között. (Egy kis ízelítő a készülő, vagy már kész művelődéstörténeti dolgozataiból: A nagybecskereki piarista gimnázium története, 1846–1920; Lauka Gusztáv becskerekie évei; Herczeg Ferenc bánati évei; Todor Manojlović és Ady Endre barátsága; Bánát 1918 előtti irodalmi topográfiája.)

S persze készül is, várjuk is – *A bánati fényképészet története* után – *A bácskai fényképészet történetét*.

Boldog az az ember, akinek ennyi szép dolga van. Bár a sajtótörténész bére is csak az lesz, mint a művelődéstörténészé: a sikerélmény, a felfedezés öröme. Jó lenne ennél valamicskével több is, de hagyjuk a panaszokat . . .

KALAPIS Zoltán

SZÍNHÁZ

VIA ITALIA

*Domonkos István regényének színpadi változata
az Újvidéki Színházban*

Néhány év alatt négyszer rendezett a dramaturg Gyarmati Katával közösen adaptált szöveget a színésznő Mezei Kinga. Újvidéken a *Szeldtűtések* (Sziveri János) és a *Pác* (Hamvas Béla) után Domonkos István ifjúsági regényét, a *Via Italiát*, majd közvetlenül ezt követően Belgrádban a Nemzeti Színház 5. emeleti kisszínpadán *Tišina treznih* címmel Csáth Géza műveiből készült összeállítást. Mind közül leginkább szövegű a *Via Italia*, mely – annak ellenére, hogy néhány (gyermek)verset is magában foglal – betartja a regény cselekmény- és időmenetét. Természetesen szó sincs, szó sem lehet a teljes regény színpadra állításáról. A Mezei–Gyarmati-kettős is miközben elhagy néhány szereplőt, felerősíti az én-vesztés és egy másik-én megtalálásának drámai ívét. A kamaszkorból a felnőttkorba történő átlépés útját látjuk, az előadás azonban nem egyéniségfejlődési esettanulmány, hanem a főszereplő, Balázs Feri életének alakulása a diákkori csínytevésektől a halállal (több halállal!) való szembesülésig. Pontosan úgy, ahogy egy ifjúsági bandaregényben ez lejátszódhat: humoros és clégikus helyzetekből álló jelenetek váltakozásával.

Domonkos gyermekverseket tartalmazó kötetéhez (*Tessék engem megdicsérni*) hasonlóan ifjúsági regényében is két világot ütköztet, a gyermeki képzelet világát és a felnőttek tilalomtáblákat állító szigorú rendjét. Ebben a „csatában”, mint mindig, a *Via Italiában* is a felnőttek győznek. Hiába hisz Balázs Feri Dedának nevezett nagyapja dédelgetett álmában, miszerint ahhoz, hogy az ember boldog legyen, el kell mennie/szöknie az álmok országába, amely történetesen szerinte Olaszország, ha az álom nem válik/válhat valósággá. Deda szervezete nem bírja a strapát, s Olaszország helyett a túlvilág felé veszi az irányt, Balázs Feri pedig miután nagyapja mellett elveszti titkos szerelmét, Helit és barátját, Viki-Radiátort, testközelből találkozik az élet legkomolyabb tényével, az elmúlással – a halállal. S ezzel véget ér gyermekkora.

Az előadás szövegvétele miközben követi a regénybeli történések menetét, dramaturgiai és nyelvi megoldások tekintetében igen változatos. Mindannyiunk által jól ismert iskolai epizódok (ugratások, átverések, cigizés, pornóképek áhítata, csereberék, szemezésék stb.) után, melyeket a felnőttek már-már abszurd tiltó szövegei ellenpontoznak, gyorsan pergő, helyezethez és szereplőkhöz illő célirányos dialógusok és monológyszerű betétszámok váltakoznak, biztosítják az előadás több nyelvi réteget megszólaltató, drámailag gazdaságos beszédmódját a diáknyelvtől Deda álolasz halandzsa nyelvén át Momčilo pontosan leképzett szerb–magyar keverék szövegéig.

Az efféle színpadi adaptációk sarkalatos problémája a helyszínek kiválogatása és színpadi megjelenítése. A szövegvétele készítőinek néhány regénybeli helyszínről óhatatlanul le kellett mondaniuk (pl. a csatornapart), ugyanakkor szükségszerű, hogy az iskola- és a templomudvar, ahol a történet gyerekszereplői élnek mindennapjaikat, a főszereplő házával szembeni temető, ahol a közösségből kivonuló Deda él, készül Ferivel együtt a nagy útra és fosztogatja a kriptákat, hogy legyen pénze a szökésre, a város, ahová Deda és Feri a kriptákbeli arany tárgyakat eladni viszi/kínálja, a romok, ahová Deda a Szállási paraszttól lopott kerékpárt rejti . . . látható a színpadon, legalább jelzés-szerűen.

A Mezei-előadásokban rendre hangsúlyos szerepe van a játéktérnek, amely mindig több önmagánál, s amely mindig (nagyon) ki van találva. A *Via Italiával* is dettó ez a helyzet. Egyfelől úgy, hogy amint a történet az iskolaudvarból indul, bontakozik ki, az alaphelyszín is az iskolaudvar, ebből lesz többek között templomudvar, és ide épül Momčilónak, a magyar község szerb rendőrfőnökének „irodája”, másfelől pedig annak alapján mondható jól kitalálnak a játéktér, hogy van két lényeges díszletmegoldása, eleme. Az egyik a mozgatható léckerítés, amely hol ketrec, hol a barátokat összezáró karám, hol a nem kívánt társat kizáró, a kapcsolatot megakadályozó szereplők közötti válaszfal, hol a

templomudvar kerítése, hol pedig Momčilo „irodáját” állítják össze belőle, de a kerítésre „rajzolja” fel Deda Balázs Ferinek Itália térképét is. A másik a lejtő, melyhez az ötletet talán a regénybeli galambpadlás adta, s amely hasonlóképpen sok funkciót betölt: tanterem, versenypálya, utca, amin sikklik/futkos/mászik a történet szinte minden szereplője, attól függően, hogy boldog, mint Heli, amikor azt hiszi, hogy Viki-Radiátor valóban Balázs Feri várva várt üzenetét közvetíti neki, vagy nyomozóként lopakodik, mint Momčilo teszi, de amelyet elsősorban talán az jellemez, hogy jobbról s balról lehatárolt, s így azt a bezártságot teszi hangsúlyossá, amely a történet kamaszszerelőinek valós és átvitt értelemben értendő mozgásterét behatárolja. A szereplők azonban nemcsak ezen a lejtőn csúsznak be, érkeznek egy-egy epizódba, hanem az, aki meghal, mint Heli, kit Viki-Radiátor bombája öl meg a templomkertben, vagy a papírhajó, amely az életből távozó Dedát jelképezi, ezen a lejtőn emelkedik a magasba, megy ki az életből.

Hogy az előadás rendezője színész, azt a mozgások és gesztusok változossága, pontossága és kifejező ereje tanúsítja, akárcsak a színészek irányítása.

Puskás Zoltán Dedában elsősorban a gyerekké lett öregembert, az álmokat kergető hiábavalóság tragikomikumát mutatja meg hatásosan. Balázs Áron zseniálisan hiteles mentalitáskarikatúrát formál a magyar község szerb rendőrfelügyelőjéből. Csupa élet, kamaszos elevenség Ferenc Ágota f. h. mozgással, hanggal, tekintettel ábrázolt Helije. Nagypál Gábor bandafőnöke tekintélyparancsoló, szerelmes kamasza bájosan ügyefogyott, becsapott barátként emberien megbocsátó, felnőttként megrendült, csupán az nem világos, hogy Deda odaadó vagy csak engedelmes híve. Kovács Nemes Andor robbantóként megszállott, amit a fiúk közötti ostobasága indokoltta tesz, Helivel való kapcsolatában szerelmét titkoló zavarban levő álbarát. A kisebb szerepekben fellépők ügyesen színezik, árnyalják az előadás összképét. Német Attila öntelt/ostoba Szállási parasztként (ha a Momčilóval való jelenet kissé túlharsány is), Varga Tamás f. h. Balázs Ferit zavarba hozó Ékszerészként, Molnár Róbert f. h. a banda ugratásainak (l)Eleméreként, Elor Emina f. h. gonoszkodó Tanárnóként, majd a fiát váró/sírató Anyaként remekel, ígértes, Huszta Dániel f. h. pedig a diákjelenetekben tűnik ki.

A *Via Italia* talán nem olyan elementáris erejű előadása/rendezése Mezei Kingának, mint a *Szelídítések* és a *Pác* volt, vannak szervi fogyatékoságai is, mint az előadást bevezető Domonkos *Majd-nem-versé*nek felmondása, ami nem válik az előadás szerves részévé (más versek igen!), mint az iskolaudvarban játszódó kezdőjelenet hosszúsága, s ezen a jeleneten belül annak a részletnek az erőtlensége s részben talán a regényt nem ismerők számára érthetlensége is, amely drámai csúcspontja lehetne az epizódnak (amikor büntetésből a

nagyszünetben az eperfát kell szorosan átfognia Balázs Ferinek, aki ettől a semmiségnek vett/vélt büntetéstől igencsak megszenved), mint az olykor túlhangos zenekíséret. Mindettől azonban függetlenül ez a Mezei-produkció fontos esemény színházi életünk egészében és az alkotók/közreműködők pályáján is.

GEROLD László

PÓTLÁS

ŐK IS OTT VOLTAK

A Híd ez év márciusi száma Balázs-Arth Valéria tollából *Hol volt, hol nem volt Szabadka* címmel írást jelentetett meg, amely a budapesti Zsidó Múzeumban 2004. január 8-án nyílt azonos elnevezésű kiállítás megnyitó szövegének némileg rövidített változata. Sajnos a szerkesztő figyelmét elkerülte, hogy ez a változat személyemen és Barabás Zoltán zeneszerzőn kívül – teljesen méltatlanul – névleg a többi részvevő művészt nem említi meg, holott a megnyitón az írás szerzője lexikális részletességgel szólt valamennyi aktórról. A rendezvény koordinátoraként ez úton szeretném pótolni a mulasztást.

A *Hol volt, hol nem volt Szabadka* című kiállításon rajtam és Barabás Zoltánon kívül a városból elszármazott következő alkotók szerepeltek: Döbrei Dénes szín- és fotóművész; Klein Rudolf műépítész, egyetemi tanár; Siflis András képzőművész, Varga Tünde képzőművész. A megnyitón emellett közreműködött Lajkó Félix zeneművész és Szathmári István író.

Tisztelettel

SZOMBATHY Bálint médiaművész

KRÓNIKA

IN MEMORIAM

A magyarországi Veszprémnél a március 26-án történt súlyos közlekedési balesetben életét veszítette Kasza Éva, a szabadkai Népszínház nyugalmazott színésze és Takács Tibor, a Népkör amatőr színtársulatának vezetője.

DÍJAK

NAPLEÁNY-DÍJ – Orosz Ibolya 1973 óta a Hét Nap újságírója. A Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség által alapított Napleány újságírói díj első kitüntetettje. A díjátvételt követően percekig zúgó taps is bizonyítja, jó kezekbe került az elismerést jelző műalkotás. Dévavári Zoltán 75. születésnapján ajánlotta fel a család Baranyi Károly Napleány című szobrát a VMMSZ kuratóriuma által kitüntetett vajdasági magyar újságíróknak, amelyet az elkövetkezőkben minden év március 15-én, a magyar sajtó napján adnak át.

A KULTÚRA SZIKRÁI DÍJAK – A Vajdasági Művelődési Intézet odaítélte és március 26-án ünnepélyesen átadta a Kultúra Szikrái Díjat a tavalyi évben kifejtett kimagasló teljesítményért. Ezúttal Jasna

Jovanov, az újvidéki Pavle Beljanski Képtár custosa, Csuka Mária nagybecskereki könyvtáros és fordító, Petar Čurčić festő és grafikusművész, Vickó Árpád fordító és szerkesztő, Marina Lučijan újságíró és szerkesztő, Harmath Károly Ferenc-rendi szerzetes érdemelte ki a díjat, továbbá a pancsovai Modern Művészetek Galériája, az Újvidéki Múzeum, a dunacsébi (Čelarevo) Petar Kočić Művelődési-Oktatási Társaság és a rumai Művelődési Központ.

MEGJELENT

Pataky András: Délkelet-Baranya a földrajzi nevek tükrében. HunCro, Eszék, 2004

RENDEZVÉNY

MÁRCIUS 15., A MAGYAR TANSZÉK EMLÉKMŰSORA – Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke március 11-én rendezte meg emlékműsorát az 1848/49-es szabadságharc tiszteletére. Az ünnepi műsor vendégeit és az egybegyűlteket Bányai János tanszékvezető köszöntötte. Az emlékműsoron az 1848 márciusának és az utána következő hónapoknak

meg éveknak emlékét felelevenítő irodalmi összeállítással a tanszék elsőéves hallgatói mutatkoztak be Faragó Kornélia vezetésével.

MÁRCIUS 15. A VAJDASÁGBAN – Szabadkán az 1848. március 15-i forradalom és szabadságharc 156. évfordulója alkalmából a Népkörben március 12-én filmestet tartottak, amelyen Siflis Zoltán A szabadságharc délvideki emlékei című filmjét tekinthette meg a közönség. Szintén 12-én a Svetozar Marković Gimnázium és a Nyitott Távlatok Civil Szervezet közös ünnepi műsorában a tanulók mellett főelőadóként fellépett Zakar Péter, a Szegedi Egyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskola történelem tanszékének tanszékvezető-helyettese. Előadásának címe: 1848/49 – legenda és valóság. Az emlékezés következő fontos pontja a szabadkai Kosztolányi Színház és a Népkör Magyar Művelődési Egyesület közös produkciója, amelyet március 14-én a Jadran színpadon Zúg március címmel tartottak.

PODOLSZKI EMLÉKNAP – Március 20-án szervezték meg Bácsfeketehegyen a 7. Podolszki József Irodalmi Emléknapot. Az ünnepi műsor a kultúrotthonban a költő emléktáblájának megkoszorúzásával kezdődött. A költő munkásságát Bordás Győző, a Forum Könyvkiadó igazgatója méltatta, kiemelve, hogy bár Podolszki kiváló publicista is volt, igazából mindig költő maradt. A koszorúzást követően a könyvtárban megnyílt Léphaft Pál Az arc a legjobb álarc című karikatúrákiállítás. A műsor befejező részében helybeli, kisgyeget és topolyai fiatalok tartottak irodalmi vetélkedőt, melynek témája Fehér Ferenc és Podolszki József költészete volt.

KULTUSZ ÉS KULTÚRATEREMTÉS – Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán a Magyar Tanszék szervezésében március 24–25-én konferenciát

tartottak, melyen Kultusz és kultúrateremtés címmel vajdasági, valamint budapesti, debreceni és szombathelyi írók és történészek értekeztek. A tanácskozás résztvevőit és vendégeit Bányai János tanszékvezető köszöntötte, a magyarországi vendégek nevében meg Tverdota György szólt a szíves együttműködésről, az 1988–1989-ben kezdődő kultusz kutatásról. Tverdota a Rákóczi-kultusz ihlette kuruc balladák költőiről, Bányai János a titói személyi kultusz és a kultuszversek összefüggéseiről értekezett. Gyáni Gábor a kollektív emlékezet és a terek kultuszát vette górcső alá, Jung Károly pedig a szentkutak, a népi vallásosság kultuszhelyeiről szólt. Utasi Csilla az aracsi Pusztatemplom kultuszát, Gerold László meg a színház önkultuszát vizsgálta. Margócsy István az 1843-as Kisfaludy-dal-ünnepéről, Utasi Csaba a Szenteleky-kultusz jelenségeiről értekezett. Faragó Kornélia a kezdet-kultusz közösségi térideréről, Bordás Győző a Szirmai-dűj történetéről beszélt. Bence Erika Herceg János szempontjából szólt a kultuszteremtés nehézségeiről, míg Németh Ferenc az elhalálzási és temetkezési kultuszjelenségeket vizsgálta a bánáti polgári kultúrában. A tanácskozás 25-i felszólalójaként Csáky S. Piroska a könyvkiadásunk kultikus mozzanatairól, Toldi Éva a vajdasági magyar tanácsközpontban fellelhető kultikus szemléletről és nyelvhasználatról, Káich Katalin meg a 19. és 20. század fordulójának zenekultuszáról beszélt. Ózer Ágnes a vajdasági magyar művelődéstörténet kultuszkérdéseiről, Lakner Lajos meg a Múzeum, kultúra, mindennapok címmel értekezett.

ZOMBORI TALÁLKOZÁSOK – A zombori Berta Ferenc Zsebszínpad 25. estjének vendége március 30-án Lovas Ildikó író volt. Lovas Ildikóval, Szabadka és a női életelv faggatójával készült irodalmi műsor keretében megnyílt Nagy Emília kerámiai-

nak és Reéb Etele festményeinek kiállítására. Az est házigazdája Fekete J. József volt.

KOSZTOLÁNYI-NAPOK – Április 2-án tudományos tanácskozással tisztelegtek Szabadka nagy szülöttjének emléke előtt. Pomogáts Béla irodalomtörténész, a Kosztolányi-napok társelnöke szólt az egybegyűltekhez a tudományos tanácskozás bevezető előadásában. Angyalosi Gergely budapesti irodalomtudós A befalazott költő elnevezésű előadásában Kosztolányi első verseskötetéről, az 1907-ben megjelent A négy fal között című műről beszélt. Csáky S. Piroska egyetemi tanár megállapította, hogy a Hídban az 50-es évek elejéig nem foglalkoztak vele. Most, a Híd jubileumi évében, Kosztolányi szellemi öröksége szintén jelen van a folyóiratban. Borgos Anna budapesti pszichológia szakos doktorandusz növendék állította össze, szerkesztette Kosztolányi Dezsőné, Harmos Ilona Burokban születtem című könyvét, amelyben önéletrajzi írások, novellák, a kortárs írókról, írófeleségekről papírra vetett, szubjektív áttitott portrék jelentek meg. A délelőtti részben a szerkesztő röviden bemutatja a kötetet. A rendezvény idejére jelent meg Bogdán József költő A Kosztolányi család közelében című könyve. A Városi Könyvtár olvasótermében megtartott tanácskozáson Kunkin Zsuzsanna, az intézmény igazgatója üdvözölte a megjelenteket. A tudományos tanácskozás elnöklője Hóza Éva, a Magyar Tanszék tanára volt. A Kosztolányi-napok résztvevői a tanácskozás után koszorúzták meg Kosztolányi mellszobrát a gimnázium előtt.

IRODALOM

A BIRODALOM ODAVÁG – Március 22-én a Magyar Szó tanácstermében mutatták be Purger Tibor, a lap washingtoni tudósítójának A birodalom odavág című könyvét. A kötet a Magyar Szó Lapkiadó

Közvállalat és a Forum Könyvkiadó társ kiadásában jelent meg a Magyar Szó 60. évfordulója alkalmából. A szerző könyvének eseményeit a 2001. szeptember 11-i New York-i történések köré építi, kifejtve az amerikai és a Bush-féle külpolitika színváltását. A kiadványt Kókai Péter, a napilap főszerkesztője és Bordás Győző, a Forum Könyvkiadó igazgatója méltatta, washingtoni élményeiről a szerző mesélt.

MEGHALNI VUKOVÁRNÁL – A Szabad Líceum március 26-án Majoros Sándor bácskossuthfalvi származású József Attila-díjas író Meghalni Vukovárnál című regényét mutatta be a szabadkai Városi Könyvtár emeleti olvasótermében. A szerző mellett az est vendége volt a könyv kiadója, Solymosi Lajos is. A regényből a Kosztolányi Dezső Nyelvi Gimnázium diákjai olvastak fel részleteket.

KÖNYVBEMUTATÓ – Az újvidéki Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület, valamint a tóthfalusi Pannon Média lapkiadó, terjesztő szervezésében március 18-án mutatták be Simonyi Mária A magyar politikai sajtó története 1918-ig a mai Vajdaság területén című könyvét.

SZÍNHÁZ

ZÚG MÁRCIUS – Krekity Olga rendezésében Zúg március címmel a Kosztolányi Dezső Színház két művésze, Katkó Ferenc és Mess Attila, valamint a Népkör Magyar Művelődési Központ táncsoportja, a Juhász zenekar, a Szalagfűző leánykórus és a Népkör diákszínjátszó csoportja a márciusi forradalmi események történetét elevenítette fel március 14-én a Jadran színpadon.

A MI ERDŐNK ALJÁN – A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház és az Újvidéki Színház közös produkciójának bemutatóját március 21-én Újvidéken tartották meg. Tolnai Szabolcs az egyetem befejezése óta

nem rendezett színházi előadást, filmalkotásaival viszont felhívta magára a hazai és külföldi szakma figyelmét. Dylan Thomas *A mi erdőnk alján* című művét az író legjobb drámájának tartja Tolnai Szabolcs. A véletlen összejátszása, hogy a dráma a tavasz első napján játszódik, és a felújított előadás is éppen a tavasz első napján volt. A visszatérő hajóskapitány Krúdy Gyula Szindbádja, akit Molnár Zoltán alakít. A darab többi szereplője Szorcsik Kriszta, Kovács Nemes Andor, Bicskei Flóra, Mezei Kinga, Giricz Attila, Krizsán Szilvia, Puskás Zoltán és Német Attila. A zeneszerző Mezei Szilárd.

KOMÁMASSZONY, HOL A STUKKER? – Március 26-án tartották a szabadkai Népszínház idei évadjának ötödik bemutatóját. A *Komámasszony, hol a stukker?* című Görgey Gábor-darab többszű, többretegű komédia, mély mondanivalóval. A darabban öt különböző karakter szerepel, a kispolgártól, a maffiózón keresztül a kékvérűig, öt férfi: Cuki (Szőke Attila), Méltóságos (Katkó Ferenc), K. Müller (Pálfi Ervin), Kiss (Szilágyi Nándor), valamint Márton (Mess Attila). A darab rendezője Hernyák György.

A VAJDASÁGI MAGYAR AMATŐR SZÍNJÁTSZÓK IX. TALÁLKOZÓJA – Március 28-án Magyarkanizsán lezajlott a Vajdasági Magyar Amatőr Színjátszók IX. Találkozójának díjkiosztó gálaműsora. A találkozó művészeti bizottsága: Ágoston Pribilla Valéria, Faragó Árpád (elnök) és Szöllősy Vágó László megítélése szerint a Pataki László-díjat, a találkozó legjobb előadása címet a zentai Thurzó Lajos KMK színtársulata nyerte el *Marivaux A szerelem és véletlen játéka* című vígjátékával. A Garay Béla-díj a közössiégterem-

tő tevékenységért Topolyára került, a Művelődési Ház Mara színjátszói Robert Thomas *Hét nő* című bűnügyi játékáért. A Bambach Róbert-díjat, az új kifejezési formák kereséséért a magyarkanizsai Ozoray Árpád MME ifjúsági csoportja kapta Krályevacski Eszter Cserbenhagyott álmok című drámájáért. A Szántó Róbert-díjat a szép színpadi beszédért Kisorosz érdemelte ki, a Testvériség–egység ME, Tóth Ede *A falu rossza* című népszínműben nyújtott teljesítményéért.

KIÁLLÍTÁS

TEXTÍLIÁK – Tóth Ágnes patchwork technikával gyönyörű asztalterítőket, faliképeket és más textiltárgyakat alkot. Ugyanakkor üveg- és selyemfestéssel is foglalkozik, a természet nyers szépsége ihlette meg különleges merített papírjait. Eddig csoportos tárlatokon szerepelt Budapesten, Szabadkán, Újvidéken. Első önálló kiállítása március közepén nyílt meg a szabadkai Városháza alatti Szabadka Galériában.

ZENE

A BARTÓK-ZONGORAVERSENY VAJDASÁGI HELYEZETTJE – A szegedi Bartók-zongoraverseny mintegy húsz 16 és 30 év közötti versenyző lépett a zsűri és közönség elé. Görög Enikő, a szabadkai középfokú zeneiskola második növendéke a legifjabb versenyző volt, ennek ellenére különdíjban részesült. A romániai Nagyszentmiklóson, Bartók szülővárosában egy gálakoncertet rendeztek, ahol a legszűkebb válogatásba bejutott 5 versenyző mellett Görög Enikő is közönség elé léphetett. Itt hallott zongorajátékáért a temesvári opera díjban részesítette.

SMIT Edu összeállítása

PÁLYÁZATOK

A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMÁNAK 2004. ÉVI PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

„KÁJONI JÁNOS” pályázat a határon túli magyar könyvkiadás támogatására

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatot hirdet határon túli magyar könyvek kiadásának támogatására.

A pályázattal elsősorban a határon túl megjelenő, határon túli szerzők műveit kívánjuk támogatni. A pályázaton kiadók, kulturális műhelyek, egyházi szervezetek, alapítványok, társadalmi szervezetek vehetnek részt.

Magyarországi kiadók csak közös (határon túli – magyarországi) kiadás esetén pályázhatnak olyan mű támogatására, mely az adott régiót érinti. Ebben az esetben a pályázathoz mellékelni kell az együttműködési szerződést, melynek tartalmaznia kell a határon túli terjesztés biztosítását. A pályázatot a határon túli kiadó nyújtja be a régióként meghatározott gyűjtőhelyekre.

Pályázni lehet a nemzeti önismeretet szolgáló, a magyar kultúrát, történelmet, hagyományokat megőrkítő és kortárs kéziratok megjelentetésének támogatására; tudományos, ismeretterjesztő és egyházi kéziratok, kortárs szépirodalmi művek, elsőkötetes szerzők műveinek, kétnyelvű kiadványok kiadására.

A kész kéziratokat és a pontosan kitöltött pályázati űrlapokat országonként a következő címre kérjük küldeni:

Szerbia és Montenegró: Logos Grafikai Műhely – 24427 Tóthfalu, Zlatiborska 4/a.

A pályázati űrlap az országoként megadott címeken és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ügyfélszolgálati irodáján szerezhető be, valamint letölthető az NKÖM honlapjáról (www.nkom.hu).

Kizárólag a formai követelményeknek megfelelő és pontos költségvetést, gazdasági számításokat, valamint a szükséges mellékleteket tartalmazó pályázatokat vehetünk figyelembe!

Az elbírálás folyamata

A beérkezett kéziratosokat, pályázatokat a helyi szellemi és könyvkereskedelmi igényeket mérlegelve az országokénti szakmai tanácsadó testületek rangsorolják. A támogatásra nem javasolt pályázókat is ők értesítik ki június 21-éig, megjelölve az elutasítás okát. Az elutasítással szembeni felszólalásokat az NKÖM Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályának kell elküldeni, oly módon, hogy azok július 1-jéig megérkezzenek a minisztériumba.

A Határon Túli Magyar Könyvkiadás Tanácsa összesíti az egyes országokból beérkezett pályázatokat, és elkészíti a végleges javaslatot. Döntést – az előkészítés alapján – a miniszter hoz.

A Határon Túli Magyar Könyvkiadás Tanácsa által hozott döntés végleges, annak felülbírlatát kérni nem lehet. A minisztérium csak a támogatott pályázóknak küld külön értesítést, a támogatottak listáját az NKÖM honlapján, valamint a helyi magyar nyelvű sajtóban közzétesszük.

A gyűjtőhelyekre a beküldési határidő: 2004. április 30.

Az Országos Alkuratóriumoknak 2004. június 21-éig kell rangsorolva eljuttatniuk a pályázatokat a Határon Túli Magyar Könyvkiadás Tanácsához.

A döntés várható időpontja: 2004. július 31.

Az NKÖM külön-külön szerződést köt a nyertes pályázókkal, amelyben az államháztartási törvény szerinti elszámolás feltételeiről is rendelkeznek. A szerződéskötésre csak az előző évben nyújtott támogatás elszámolása után kerülhet sor!

A pályázat lebonyolítását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya (Címe: 1410 Budapest, Pf. 219.) és a Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatósága Fejezeti Pályázati Csoport adminisztratív közreműködésével végzi.

Dr. Hiller István miniszter

*

NKÖM PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A HATÁRON TÚLI MAGYAR IRODALMI ÖSZTÖNDÍJAK
ELNYERÉSÉRE

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ösztöndíjas pályázatot hirdet a 2004-es évre határon túli magyar írók, irodalmárok részére, akik szépirodalmi vagy kritikai munkájukhoz kérnek támogatást. (Az ösztöndíj egy naptári évben 10 hónap időtartamra szól.)

Az ösztöndíj célja, hogy a tehetséges fiatal határon túli magyar íróknak, irodalmároknak támogatást nyújtson a pályakezdséhez, illetve – korosztálytól függetlenül – kedvező feltételeket teremtsen a magas színvonalú alkotótevékenységhez. A pályázaton kizárólag a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó országokban élő alkotók vehetnek részt. A pályázatok elbírálásánál előnyben részesülnek azok, akik a meghirdetett időtartam alatt nem részesülnek egyéb itthoni vagy külföldi ösztöndíjban.

Az ösztöndíjak odaítéléséről a nemzeti kulturális örökség minisztere által felkért szakmai kuratórium dönt.

A Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak rendszere – műfaji megoszlás szerint – az alábbi ösztöndíj-kategóriákból áll:

1. *Székely János ösztöndíj* – költészeti és drámaírói ösztöndíj

Ösztöndíjban részesülhet: évente 6 fő.

Korhatár: az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják.

2. *Gion Nándor ösztöndíj* – prózaírói ösztöndíj

Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő.

Korhatár: az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják.

3. *Schöpflin Aladár ösztöndíj* – kritikai ösztöndíj a határon túli magyar kritikusok részére az 1990-től kezdődően megjelent határon túli magyar irodalmi művek értékelésére

Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő.

Korhatár: az ösztöndíjak 50%-át a pályázat elbírálásakor a 30. életévüket be nem töltött alkotók kapják.

4. *Benedek Elek ösztöndíj* – ifjúsági regény-, mese-, bábjáték- és gyermekszíndarab-írói ösztöndíj

Ösztöndíjban részesülhet: évente 4 fő.

Korhatár: nincs.

A rendeletben meghatározott életkori arányoktól a Kuratórium kizárólag abban az esetben térhet el, ha azt a pályázatok színvonala különösen indokolja. Az eltérés indokairól írásbeli jelentést készít a Miniszter részére.

Az ösztöndíj bruttó összege 2004-ben: 60 000 Ft/hó.

Az ösztöndíjat 10 hónapra szóló programmal lehet megpályázni, és ösztöndíj-kategóriánként legfeljebb három alkalommal nyerhető el. Az ösztöndíjat elnyerő pályázóknak vállalniuk kell, hogy az ösztöndíj lejártakor egy kb. 20–30 flekkes, az ösztöndíj elnyerése előtt nem publikált szépirodalmi művel, tanulmánnyal adnak számot a támogatás idején végzett munkájukról, részt vesznek egy – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által megjelölt – nyilvános kulturális rendezvényen, hozzájárulnak a beszámolóként beadott műnek az NKÖM által biztosított egyszeri publikálásához, továbbá az ösztöndíj ideje alatt keletkezett művek publikálásakor feltüntetik a támogató és az általa folyósított ösztöndíj nevét.

A pályázati kérelemhez csatolni kell:

- a kitöltött pályázati adatlapot és a nyilatkozatot
- szakmai önéletrajzot (fel kell benne tüntetni, ha a meghirdetett időszak alatt pályázott vagy elnyert más magyarországi vagy külföldi támogatást, ösztöndíjat),
- publikációs jegyzéket,
- részletes munkatervet,
- nem kötelező, de hasznos lehet a szakma elismert képviselőinek ajánlása.

Ugyanazon személy egy évben csak egy kategóriában részesülhet ösztöndíjban!

Pályázati adatlap a következő címen szerezhető be:

Szerbia és Montenegró: Logos Grafikai Műhely – 24427 Tóthfalu, Zlatiborska 4/a.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ügyfélszolgálati irodáján, valamint lehívható az NKÖM honlapjáról (www.nkom.hu).

Kizárólag a formai követelményeknek megfelelő, a szükséges mellékleteket tartalmazó pályázatokat vehetünk figyelembe.

A pályázatok postára adásának határideje: 2004. április 30.

Kérjük a borítékra ráírni: „Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjak” – a megpályázott ösztöndíj-egység megjelölésével.

A pályázat elektronikus úton is elküldhető az alábbi címre: monika.nyul@nkom.gov.hu

Az elektronikus úton beküldött pályázatok esetében a „Tárgy” rovatban kérjük megjelölni a megpályázott ösztöndíj-kategória nevét!

Az elbírálás határideje: a beadás határidejétől számított legfeljebb 40 munkanap.

A minisztérium csak a nyertes pályázóknak küld külön értesítést, a támogatottak listáját az NKÖM honlapján, valamint a helyi magyar nyelvű sajtóban tesszük közzé.

Az ösztöndíj megvonható, ha az ösztöndíjas vállalt kötelezettségének nem tesz eleget.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fenntartja magának a jogot, hogy a Határon Túli Magyar Irodalmi Ösztöndíjakat a megfelelő színvonalú beérkezett pályázatok arányában ítélje oda!

A pályázatokat az alábbi címre kérjük elküldeni:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya
1410 Budapest, Pf. 219.

*

A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMÁNAK 2004. ÉVI PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

*„MÚZSA” kézirat-előkészítő pályázat
határon túli magyar szerzők részére*

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatot hirdet a Magyar Köztársaság 2004. évi költségvetéséről szóló 2003. évi CXVI. törvény 1. sz. melléklete XXIII. NKÖM fejezet 10/5/5/2 határon túli magyarok kulturális támogatása jogcímen támogatás elnyerésére.

A pályázat célja: a határon túli magyar szerzők magyar nyelven írott művei megszületésének elősegítése.

Támogatást igényelhetnek a szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény hatálya alá tartozó, valamint a nyugati országokban élő magyar szerzők.

Pályázni lehet: a nemzeti önismeretet, az ott élő magyar közösség önazonosságának megőrzését, az anyanyelv ápolását és fejlesztését szolgáló, a magyar történelmet, kultúrát és hagyományokat megőrkítő tudományos, ismeretterjesztő, szakirodalmi és szépirodalmi művek támogatására.

A pályázatnak tartalmaznia kell:

- pontosan kitöltött pályázati adatlap
- együttműködési megállapodás a szerző és a kiadó között, melyben a kiadó vállalja, hogy a szerző sikeres pályázata esetén az elkészült kéziratot megjelenteti
- részletes pályázati terv az elkészítendő kéziratról
- szakmai önéletrajz
- eddigi publikációk listája
- nyilatkozat

A pályázati adatlap és a nyilatkozat a következő címen szerezhető be:

Szerbia és Montenegró: Logos Grafikai Műhely – 24427 Tóthfalu, Zlatiborska 4/a.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ügyfélszolgálati irodáján, valamint le hívható az NKÖM honlapjáról (www.nkom.hu).

Kizárólag a formai követelményeknek megfelelő, a szükséges mellékleteket tartalmazó pályázatokat vehetünk figyelembe.

Pályázatot csak azon személyek nyújthatnak be, akik az NKÖM és/vagy az NKA által előző években biztosított, lejárt határidejű támogatással elszámoltak. Nem részesülhet támogatásban az a szerző, aki a korábbi év(ek)ben az NKÖM-től és/vagy az NKA-tól kapott, lejárt határidejű támogatással nem számolt el, azt nem a célnak megfelelően használta fel, illetve az elszámolást a támogató egyéb tartalmi, formai problémák, hiányosságok miatt nem fogadta el.

A pályázatot – az űrlapot és mellékleteit – egy példányban – 2004. május 15-éig postai úton lehet eljuttatni az alábbi címre:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztálya
1410 Budapest 7., Pf. 219. címre.

A borítékra kérjük ráírni: „Kézirat-előkészítő támogatás”.

A pályázati felhívás megjelenik a határon túli magyar sajtóban, a Kulturális Közlönyben, valamint az NKÖM www.nkom.hu című honlapján.

A beérkezett pályázatokat szakértőkből álló kuratórium bírálja el, a benyújtást követő 45 napon belül. Döntést – az előkészítés alapján – a miniszter hoz. A

minisztérium csak a nyertes pályázóknak küld értesítést. A támogatottak listáját a döntést követő 15 napon belül az NKÖM honlapján, valamint a helyi magyar nyelvű sajtóban tesszük közé. A nyertes pályázókkal – a támogatás felhasználásának feltételeiről, folyósításának ütemezéséről, rendeltetésszerű felhasználásának ellenőrzéséről, elszámolásáról, a szerződészegés jogkövetkezményeiről – a minisztérium szerződésben állapodik meg. A pályázó az elnyert összeget csak a támogatott célra fordíthatja.

A kedvezményezett tudomásul veszi, hogy a támogatási összeg rendeltetésszerű felhasználását jogszabályban meghatározott szervek ellenőrzik.

Dr. Hiller István,
a nemzeti kulturális örökség minisztere

A FORUM KÖNYVKIADÓ IDEI KIADVÁNYAI

- Bori Imre: *Ezredéve itt* (helytörténet)
Bori Imre: *Az élet és halál Ősfája alatt* (Írások Juhász Ferenc költészetéről)
Németh István: *Hegyalja utca* (esszék)
Gerold László: *Léthuzatban* (színikritikák)
Az Újvidéki Színház harminc éve
Tari István: *Kiadó a keresztút* (versek)
Hornyik György: *Szölkőindák között* (ifjúsági regény)
Németh Ferenc: *A nagybecskereki sajtó története (1849–1918)* (tanulmány)
Purger Tibor: *A birodalom odavág* (publicisztika)
Baranyai Júlia: *Vízbe vesző nyomokon* (helytörténet)

ELŐKÉSZÜLETBEN

- Jung Károly: *Elbeszélés és éneklés* (tanulmányok)
Hornyak Árpád: *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927*
Papp Richárd–Hajnal Virág: *„Mint leveleket a vihar . . .”* (tanulmányok)
Burány Béla: *A juhászok így élnek, úgy élnek, I.* (néprajzi gyűjtés)
Szabó Palócz Attila: *Falanszter* (drámák)
Molnár Rózsa Mária: *Cirkusz a dzsungelban* (bangladesi történetek)
Bela Duranci: *Petrik Pál* (monográfia)
Bozóki Antal: *Az Európa Tanács felépítése és tevékenysége* (tanulmány)

KRITIKAI SZEMLE

Könyvek

Sirbik Attila: Zavaros mondatból hogyan csinálni mit? (Gulyás József: *Közel és távol*) 554

Bence Erika: Miért is olvasok esszéket? (Mészáros Zoltán: *Úton a csók felé*) 556

Bence Erika: Előtted a semmi (Tar Sándor: *A térkép szélén*) 560

Németh Ferenc: Egy újvidéki „olvasókönyvről” (Ózer Ágnes: *Élet és történelem*) 564

Kalapis Zoltán: Egy tapasztalt sajtótörténész új könyve (Németh Ferenc: *A nagybecskereki sajtó története [1849–1918]*) 566

Színház

Gerold László: Via Italia (Domonkos István regényének színpadi változata az Újvidéki Színházban) 568

PÓTLÁS

Szombathy Bálint: Ők is ott voltak 571

KRÓNIKA

Smit Edit összeállítása 572

PÁLYÁZATOK 576

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

A HATÁRON TÚLI MAGYARSÁGÉRT
ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY

E számunk megjelenését a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság, a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Kulturális Alapprogramja és az Illyés Közalapítvány támogatja

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+32

HÍD : irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Fő- és felelős szerkesztő
Bori Imre. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)–. –
Újvidék : Forum Könyvkiadó Közvéallalat, 1934–1940 ; 1945–. – 20 cm.

Havonta
ISSN 0350-9079

COBISS.SR-ID 8410114

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2004. április. Kiadja a Forum Könyvkiadó Közvéallalat. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; www.forumliber.co.yu; e-mail: forumkk@eunet.yu – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető a 160-15290-87-es zsrírszámlára (Delta Banka AD Beograd, Fil. u Novom Sadu); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2004-re belföldön 1000 dinár. Egyes szám ára 100, kettős szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 60 EUR – Készült az Ideál Nyomdában Újvidéken –YU ISSN 0350-9079